

JAROSZLAV LAZUR

GAJDOS ISTVÁN

A KISEBBSÉGEK NEMZETI-KULTURÁLIS
AUTONÓMIÁJÁNAK JOGI STÁTUSA:
KÜLFÖLDI ÉS HAZAI TAPASZTALATOK

Kárpátaljai Magyar Könyvek
148.

*Készült a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériu-
ma támogatásával*

© **Intermix Kiadó, 2006**
© **Gajdos István**
© **Lazur Jaroszláv**

Felelős kiadó: **Dupka György**
Felelős szerkesztő: **Kovács Gábor**

INTERMIX KIADÓ
88000 Ungvár, Tolsztoj u., 5/a
Tel: 00380-3126/61-70-27.
E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua.
Budapesti képviselet: H-1011 Budapest, Hunyadi János u. 5.
Készült a Borneo Kft-ben.
ISBN 963 86626-7-0
ISSN 1022-0283

**JAROSZLAV LAZUR
GAJDOS ISTVÁN**

**A KISEBBSÉGEK NEMZETI-KULTURÁ-
LIS AUTONÓMIÁJÁNAK JOGI STÁTUSA:
KÜLFÖLDI ÉS HAZAI TAPASZTALATOK**

INTERMIX KIADÓ

Ungvár – Budapest

2006

TARTALOM

Bevezető	5
1. fejezet.	
A nemzeti-kulturális autonómia elmélet alapjai és evolúciója	
Ukrajnában	9
1.1. A nemzeti-kulturális autonómia fogalma, jellemzői és fajtái	9
1.2. A nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos politikai-jogi szemlélet fejlődése.....	14
1.3. A kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának evolúciója Ukrajnában.....	30
Következtetések az 1. fejezetből	44
2. fejezet.	
A nemzeti-kulturális autonómia jogi státusza a	
külföldi országokban.....	47
2.1. A kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi alapjai a külföldi államok törvénykezése alapján	47
2.2. A kisebbségek nemzeti-kulturális autonóm szervei létrehozásának rendje a külföldi államok törvénykezése szerint	55
2.3. A kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogai és kötelességei a külföldi államok törvénykezése alapján	67
Következtetések a 2. fejezetből	76
3. fejezet.	
A nemzeti-kulturális autonómia fejlődésének perspektívái	
Ukrajnában	78
3.1. A nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai fejlődésének perspektívái Ukrajnában	78
3.2. A nemzeti-kulturális autonómia szervei kialakításának ukrajnai konceptiója	86
3.3. A nemzeti-kulturális autonómia szervei jogi státuszának konceptiója Ukrajnában.....	96
Felhasznált irodalom	102

Bevezető

Ukrajna függetlenségének kikiáltásával lényeges pozitív változások mentek végbe a kisebbségi nemzetek jogi státusa kialakításában. Így például, létrehozták a nemzeti kisebbségek fejlődéséhez és jogaik biztosításához nélkülözhetetlen törvényi bázist, elismerték a nemzeti kisebbségeknek A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” szóló törvény 6. cikkelye szerinti, a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó jogukat. Alkotmányos szinten elismerték a nemzeti kisebbségek létezését, illetve rögzítettek egyes, a nemzeti kisebbségek jogai védelmére és biztosítására irányuló álláspontokat; ratifikáltak számos nemzetközi egyezményt, amelyeknek célja a nemzeti kisebbségek jogainak védelme és biztosítása Ukrajnában stb.

A kutatás témájának aktualitása abban rejlik, hogy az Ukrajna különböző nemzetiségi közösségei újjászületésének, a nemzeti-kulturális autonómia koncepciójának napjainkban végbemenő evolúciója feltételei közepette igen fontos elméleti és gyakorlati fontossággal bír a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa problematikájának kutatása a nemzetközi és hazai tapasztalat alapján.

Ukrajna a nemzeti kisebbségekre vonatkozó törvényeinek további fejlődése, a nemzeti kisebbségek a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó jogának minőségileg új értelmezése igen fontos tényezővé válik a jogi és demokratikus állam fejlődése szempontjából. A nemzeti kisebbségek jogai, ezen belül a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó joga megvalósításának biztosítása – az ember és az állampolgár jogai és szabadságjogai rendszerének nélkülözhetetlen és elvitathatatlan része. Egyes külföldi államokban, többek között a Magyar Köztársaságban, az Orosz Föderációban, Szlovéniában és Észtországban a kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának koncepciója megfelelő megvilágításra lett a hatályos törvényekben. Ezen országok tapasztalatát célszerű lenne alkalmazni Ukrajna nemzeti-kulturális autonómiáról szóló törvényei tökéletesítése során.

A nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa problematikájának kutatása fontos helyet foglalt el O. M. Bikov, V. P. Kolisznik, V. O. Nyikityuk, L. I. Rjabosapko, Tóth M. M. és sok más ukrán tudós tevékenységében.

A nemzeti-kulturális autonómia jogi státusának kutatásához jelentősen hozzájárult A. H. Abasidze, T. J. Habrijeva és Sz. Sz. Jurjev orosz tudósok. A kérdés tanulmányozásával foglalkozó külföldi szerzők közül említést érdemel F. Heckmann, F. Ermakor, F. Kapotorti, A. Honor és G. Seu.

A téma kutatásának újdonsága abban rejlik, hogy Ukrajnában napjainkban nincs olyan komplex munka, amelyben jellemezné a nemzeti-kulturális autonómia jogi státusát a nemzetközi és a hazai tapasztalat alapján. Így például, az alkotmányjoggal foglalkozó hazai tudományban mindeddig nem találunk a nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa kutatásával foglalkozó fundamentális írást. A tudósok csak a nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa problematikájának egyes aspektusait és összetevőit elemzik, példának okáért a nemzeti-kulturális autonómia szerveibe történő választások lebonyolításának rendjét, illetve a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek tevékenységét egyes külföldi országban. Éppen ezért a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája jogi státusának problematikája, a nemzetközi és a hazai tapasztalatok alapján, komplex tudományos kutatást igényel.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája a nemzetközi és a hazai tapasztalaton alapuló problematikája kutatásának aktualitása egyrészt kapcsolódik a nemzeti-kulturális autonómia elméleti alapjai kidolgozásának szükségességéhez, másodrészt: Ukrajna

a nemzeti-kulturális autonómia szférájában hatályos törvényeinek az egyes külföldi országok kisebbségeinek nemzeti-kulturális autonómiája fejlődése legmodernebb koncepcióinak tökéletesítéséhez; végül: a kisebbségek kollektív jogai megvalósítása garanciáinak tökéletesítése szükségességéhez.

A kutatásnak a különböző tudományos programokhoz, tervekhez, témákhoz való kapcsolódása.

A kutatás választott iránya kapcsolódik az Ungvári Nemzeti Egyetem alkotmányjogi és összehasonlító jogismereti kara tudományos-kutató munkájának 2001–2005. évi terveihez. A téma ugyancsak kapcsolódik „Az alkotmányos építkezés Közép-Európa országaiban a XX–XXI. században” c. komplex témához, amelynek kidolgozásával az Ungvári Nemzeti Egyetem tudósai foglalkoznak, (ez az állami nyilvántartásban 0198U007793. számmal, s amelynek résztvevői között az adott disszertációs munka szerzője lett bejegyezve.)

A kutatás célja és feladata

A disszertációs kutatás célja a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa problematikájának komplex tudományos elemzése a nemzetközi és a hazai tapasztalatok alapján, a fontosabb problémák tisztázása a nemzeti-kulturális autonómia szférájában, valamint a nemzeti-kulturális autonómia ukrainai fejlődése főbb távlatainak meghatározása.

A kutatás meghatározott célja tette indokolttá a kutatás alábbi feladatainak felvázolását és megoldását:

- a nemzeti-kulturális autonómia fogalmának meghatározása;
- a nemzeti-kulturális autonómia osztályozásának megvalósítása;
- a nemzeti-kulturális autonómia főbb problémáinak megfogalmazása;
- a nemzeti-kulturális autonómia fejlődése főbb ukrainai perspektíváinak meghatározása;
- a nemzeti-kulturális autonómiája szférájában hatályos ukrainai törvények tökéletesítésére vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

A kutatás objektuma – társadalmi viszonyok a nemzeti-kulturális autonómia szférájában.

A kutatás tárgya – a nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa Ukrajnában és egyes külföldi országban.

A kutatás módszerei. A disszertációs kutatás módszertani alapját a materializmus és az objektív idealizmus, mint a tudományos megismerés univerzális módszerei, valamint azon általános tudományos és speciális-jogi módszerek rendszere képezik, amelyek biztosítják a kitűzött cél és feladatok megismerésének és megoldásának hitelességét. Az általános tudományos módszerek közül alkalmazásra került az analízis, a szintézis, az elvonatkoztatás, az indukció, a dedukció, az analógia, a modellezés, amelyek segítségével meghatározták a nemzeti-kulturális autonómia fejlődésének főbb problémáit és perspektíváit Ukrajnában, valamint a nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatban kialakult politikai-jogi nézet evolúcióját.

A speciális-jogi módszerek, többek között a formális-dogmatikus, az összehasonlító-jogi, a történelmi-jogi módszer lehetővé tették a nemzeti-kulturális autonómia szférájában hatályos törvények elemzését, valamint a nemzeti-kulturális autonómia modernkori jogi státusának jellemzését Ukrajna és egyes külföldi országok példáján.

A kapott eredmények tudományos újdonságának mind a kitűzött feladatok, mind azok megoldása módszereinek összessége szolgált feltételül. A nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa kialakításának és fejlődésének a szerző által javasolt koncepciója a nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó joga tartós meghonosításában, azok

individuális és kollektív jogai rendszerességében, a nemzeti-kulturális autonómia alkotmányos és normatív garanciái szerves együttthatásában rejlik.

Az elvégzett kutatás során olyan eredményekre jutottunk, amelyek tudományos újdonságként hatnak:

1. Meghatározást nyert a „nemzeti-kulturális autonómia” fogalma: a nemzeti-kulturális autonómia – a nemzeti kisebbséghez közvetlenül vagy közvetve tartozó személyeknek az állam által garantált és reális lehetősége, hogy a nemzeti-kulturális autonómia szervei révén oldják meg saját fejlődésük és a nemzeti-kulturális eredetiség azon kérdéseit, amelyek az adott ország hatályos törvényei és a nemzeti-kulturális autonómia alapító okmányai értelmében hatáskörükbe tartoznak.

2. Elvégezték a nemzeti-kulturális autonómia osztályozását. A személynek a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításában való részvételétől függően a nemzeti-kulturális autonómia alábbi fajtáit különböztethetjük meg: személyi autonómia, asszociatív autonómia, korporatív autonómia. Ezen kívül a nemzeti-kulturális autonómia egyéb fajtáit is megkülönböztethetjük az alábbi kritériumok alapján: a) területiális vonzáskörzet szerint – lokális, regionális és országos nemzeti-kulturális autonómia; b) a nemzeti kisebbségek képviselői bevonása szerint – általános vagy korlátozott nemzeti-kulturális autonómia; c) a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek célirányos állami finanszírozása szerint – olyanok, amelyek részesülnek, illetve nem részesülnek állami finanszírozásban.

3. Megfogalmazták a nemzeti-kulturális autonómia szférájának főbb problémáit. Ilyen többek között a nemzeti-kulturális autonómiának a nemzeti-kulturális autonómia legújabb kori külföldi fejlődési tendenciáknak megfelelő törvényi bázis hiánya Ukrajnában; „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” szóló törvény 6. cikkelyében megfogalmazott, a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó jog nem felel meg a nemzeti-kulturális autonómia a jogtudományban elfogadott általi korszerű értelmezésének; Ukrajna Állami Költségvetéséből kevés pénzeszközt irányoznak elő a nemzeti kisebbségek fejlődéséhez.

4. Meghatározták a nemzeti-kulturális autonómia fejlődésének főbb perspektíváit Ukrajnában: ilyen többek között a nemzeti-kulturális autonómia minőségileg új intézményének törvény szintű megerősítése; a nemzeti-kulturális autonóm szervek kialakítása rendjének kidolgozása és normatív rögzítése; a nemzeti-kulturális autonómia szervei jogi státusának megszilárdítása; a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek részleges finanszírozása az Ukrajna állami költségvetése célirányú pénzeszközei révén.

5. Megfogalmazást nyertek a nemzeti-kulturális autonómia szféráját szabályozó hatályos törvények tökéletesítésére vonatkozó javaslatok. Így például, célszerűnek tűnik Ukrajna „A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájáról”, „A deportált személyek vagyonának visszaszolgáltatásáról”, „A vasárnapi iskolákról” szóló törvényeinek elfogadása.

A kapott eredmények gyakorlati értéke abban rejlik, hogy a disszertáció álláspontja és következtetései kiszélesítik a nemzeti-kulturális autonómia aktuális problémáinak a jogtudományban végzendő további elméleti kutatásának terét, többek között a nemzeti kisebbségek jogi státusának kutatását egyes külföldi országok példáján; a nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó joga megvalósításának sajátosságai; a nemzeti-kulturális autonómia összehasonlító-jogi elemzése egyes országok példáján. A disszertációban megfogalmazott javaslatok felhasználhatók Ukrajna a nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos törvényei tökéletesítésének folyamatában; az államhatalmi és a helyi önkormányzati szervek, a nem állami szervezetek és az egyéb alanyok által a nemzeti-kulturális autonómia szférájában végzett gyakorlati tevékenységében; valamint az oktatási folyamatban a jogi és egyéb tanintézetekben.

A szerző személyes hozzájárulása. A disszertáció szerzője önállóan végezte el a nemzeti-kulturális autonómia jogi státusa problematikájának komplex tudományos elemzését a nemzetközi és a hazai tapasztalat alapján, valamint önállóan írta meg a disszertációt. A szerző valamennyi szakmai publikációja önállóan volt előkészítve, társszerzők részvétele nélkül. A szerzőnek a konferenciákon tartott előadásai önállóak.

A disszertáció eredményeinek approbálása. A disszertáció főbb álláspontjainak approbálására a szerző által 6 tudományos-gyakorlati konferencián tartott előadása keretein belül került sor: „A nemzeti kisebbségek jogi státusa” c. nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencián (Ungvár, 2003. május 28., a felszólalás szövegét publikálták); „Az információhoz való jog Ukrajnában: az elmélet és a gyakorlat problémái” c. országos tudományos-gyakorlati konferencia (Ungvár, 2003. október 8.); „Ukrajna politikai-jogi rendszerének megreformálása az európai választás kontextusában” c. nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencia (Ungvár, 2003. november 10–11., a felszólalás szövegét publikálták); „Az állam és a jog: a múlt, a jelen és a jövő” c. országos tudományos-gyakorlati konferencia (Ungvár, 2004. november 15.); az Ungvári Nemzeti Egyetem jogi kara professzori-előadói karának összegző tudományos konferenciája (Ungvár, 2005. február 25.); „Ukrajna közgazdasági-jogi problémái” c. országos tudományos-gyakorlati konferencia (Ungvár, 2005. február 28.); „Ukrajna–EU: a közép-európai országoknak az eurointegrációs folyamat terén kialakult tapasztalatai” c. nemzetközi kerekasztal-megbeszélés (Ungvár, 2005. május 11.).

Publikációk. A disszertációs kutatás főbb álláspontjait a szerző az alábbi szakmai publikációkban tette közzé:

1. J. V. Lazur. A nemzeti-kulturális autonómia fogalma, jellemzői és fajtái. // Az állam és a jog: Tudományos munkák gyűjteménye. Jogi és politikai tudományok. 28. kiadás. – Kiadó: Ukrajna Tudományos Akadémiájának az állam és a jog kérdéseinek kutatásával foglalkozó V. M. Koreckij nevét viselő intézet, 2005. – 205–209. old.
2. J. V. Lazur. A nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak védelme. // Az Ungvári Nemzeti Egyetem tudományos közlönye. „Jog” c. sorozat. 3. kiadás. – Ungvár, Lira, 2004. – 58–60. old.
3. J. V. Lazur. A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának jogi alapjai a külföldi országok törvényei szerint. // Az állam és a jog: Tudományos munkák gyűjteménye. Jogi és politikai tudományok. 29. kiadás. – Kiadó: Ukrajna Tudományos Akadémiájának az állam és a jog kérdéseinek kutatásával foglalkozó, V. M. Koreckij nevét viselő intézete, 2005. – 191–195. old.
4. J. V. Lazur. A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája jogi alapjai fejlődésének perspektívái Ukrajnában. // Az Ungvári Nemzeti Egyetem tudományos közlönye. „Jog” sorozat. 4. kiadás. – Ungvár: Lira, 2005. – 68–71. old.

I. FEJEZET

A NEMZETI-KULTURÁLIS AUTONÓMIA ELMÉLETI ALAPJAI ÉS EVOLUCIÓJA UKRAJNÁBAN

I.1. A nemzeti-kulturális autonómia fogalma, jellemzői és fajtái

A soknemzetiségű Ukrajnában égető szükség van az ország lakossága jelentős részét képező nemzeti kisebbségek széles körű fejlődéséhez szükséges kedvező feltételek megteremtésével kapcsolatos jogi, politikai és szociális-kulturális problémák egész komplexuma megoldására. Éppen ezért aktuális elméleti és gyakorlati problémaként kezelik a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos állami politika kidolgozását, ezen belül szabályozásának alkotmányos-jogi alapjait. Számos nemzeti kisebbség képviselőinek megléte különös hangsúlyt fektet azok specifikus jogai és szabadságjogai biztosítására, fokozott figyelmet igényel a nemzeti kisebbségek kollektív jogainak szavatolása. A problémát csak még inkább kiélezi az a tény, hogy míg a legtöbb európai országban a nemzeti kisebbségek jogi státusa több évtizedes tapasztalaton, valamint a nemzetiségi, nyelvi, felekezeti kisebbségek politikai és kulturális önszervezkedése fejlett hagyományain alapszik, Ukrajnában a helyzet egészen más. A szovjethatalom éveiben, a nemzetiségi-személyi autonómia elvétől való lemondással és a nemzetiségi adminisztratív-territoriális egységeknek a XX. század 30-as éveiben bekövetkezett likvidálásával, a kisebbségek nem rendelkeztek alkotmányban rögzített jogi státussal, amely szavatolta kollektív jogaik biztosítását és az azzal kapcsolatos önszervezkedési jogukat. Éppen ezért jelenleg Ukrajnában tart a nemzeti kisebbségek önszervezkedési folyamatainak jogi szabályozása, optimális útjainak kutatása, amelyek között prioritásként foglal helyet a nemzeti-kulturális autonómia minőségileg új intézményének meghonosítása.

A nemzeti kisebbségek jogi státusa fejlődésének korszerű feltételei közepette aktuális problémát jelent a nemzeti-kulturális autonómia minőségileg új fajtájának meghonosítása Ukrajnában. Az egyik probléma, amelynek megoldása nem tűr halasztást, a nemzeti-kulturális autonómia intézményének fejletlensége. A nemzeti-kulturális autonómia problematikája igen aktuális és számos jelenkori hazai tudós, többek között O. M. Bikov(1), J. O. Volosin(2), V. P. Kolisznik(3), V. O. Nyikityuk(4), L. I. Rjabosapka(5), Tóth M. M.(6) kutatásainak tárgyát képezte. Ezenkívül a nemzeti-kisebbségi autonómia jogi aspektusa kutatásához jelentősen hozzájárultak külföldi tudósok, A. H. Abasidze(7), T. J. Habrijeva(8), Sz. Sz. Jurjeva(9). Ugyanakkor ők nem fordítottak kellő figyelmet a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómia jogi aspektusa kutatására és további fejlődésének perspektíváira. Ebből kifolyólag az adott publikáció célja a nemzeti-kisebbségi autonómia fogalmának, jellemzőinek és fajtáinak elemzése és meghatározása.

A jogi tudományban meglehetősen pluralizmus tapasztalható a „nemzeti-kulturális autonómia” fogalmának értelmezésével kapcsolatban. Így például, Tóth M. M. véleménye szerint a nemzeti-kisebbségi autonómia – Ukrajna azon állampolgárainak, amelyek nemzeti kisebbségekhez tartoznak és egy nemzeti közösségbe vannak tömörülve, az állam által szavatolt joga és reális lehetősége arra, hogy önállóan (személyesen) vagy a nemzeti-kisebbségi autonómia

szervei vagy szolgálati tisztviselői felelősségére oldják meg a nemzetiségi életük azon problémáit, amelyek Ukrajna törvényei és a nemzeti-kulturális autonómia Alapszabálya szerint az ő hatáskörébe tartoznak (6., 138. old).

V. P. Kolisznik meg van győződve, hogy a nemzeti-kisebbségi autonómiát úgy kell meghatározni, mint az egy konkrét állam határain belül élő, egy bizonyos nemzetiségi-etnikai közösség képviselői többségének (bizonyos feltételek mellett pedig a kisebbségének) nemzetiségi önrendelkezése azon formáját, amely nem exterritoriális alapokon nyugszik, nem kapcsolatos nemzetiségi adminisztratív-territoriális formációk létrehozásával és a nemzetiségi eredetiség, a közösség nemzeti nyelvének, kultúrájának, hagyományainak, szokásainak és egyéb nemzeti-kulturális értékei megőrzésére és fejlődésére irányuló, kölcsönösen egyeztetett és kölcsönös kapcsolatban álló intézkedések egész komplexuma végrehajtását irányozza elő. Az intézkedések fentebb említett rendszerének szoros kapcsolatban kell állnia és egyeznie kell a diszkriminációellenes jogi eszközökkel (3., 239. old.).

A nemzeti-kulturális autonómiára való jogot közvetlenül rögzíti Ukrajna „A nemzeti kisebbségekről” szóló, 1992. június 25-én kelt törvényének 6. cikkelye: „Az állam szavatolja a nemzeti kisebbségek számára a nemzeti-kulturális autonómiára való jogot: az anyanyelv használatát és az anyanyelv tanulását az állami tanintézetekben vagy a nemzetiségi kulturális szervezeteken belül; a nemzeti kulturális hagyományok fejlődését; a nemzeti szimbólumok használatát; a nemzeti ünnepek méltatását; a saját vallás hirdetését; az irodalmi, művészeti, tömegtájékoztatási szükségletek fedezését; a nemzetiségi kulturális és oktatási intézmények létrehozását, valamint bármely más, a hatályos törvényekkel nem ellenkező tevékenység folytatását”. Azaz Ukrajna érvényben lévő törvénye nem foglalja magában a „nemzeti-kulturális autonómia” fogalom meghatározását, csak felsorolja azokat az alapvető jogokat, amelyek, a törvényhozók véleménye szerint, e fogalom részét képezik. Ukrajna törvényei értelmében a nemzeti kisebbségek társadalmi szervezetei nem képezik a nemzeti-kulturális autonómia külön formáját. A nemzetiségi kulturális társaságokat közvetve említik, azt is csak az anyanyelv tanulásával kapcsolatban. Ezenkívül a nemzetiségi kulturális egyesületekről említést tesznek Ukrajna „A nemzetiségi kisebbségekről Ukrajnában” című törvény 13., 14., 15. cikkelyei is, de nem mint a nemzeti-kulturális autonómia eleméről.

Elégé fejlett a nemzeti-kulturális autonómiája az Orosz Föderációban, amelynek pozitív tapasztalatát átvehetjük Ukrajna nemzeti-kulturális autonómia további kiépítése során. Az Orosz Föderáció föderális (szövetségi), 1996. június 17-én kelt, „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvényének 1. cikkelye értelmezésében a nemzeti-kulturális autonómia Oroszországban – a nemzeti-kulturális önrendelkezés azon formája, amely az Orosz Föderáció azon állampolgárainak társadalmi szervezkedését jelenti, akik bizonyos etnikai, az önkéntes önszervezkedésen alapuló közösségekhez sorolják magukat, és céljuk az eredetiség megőrzése, a nyelv, az oktatás, a nemzeti kultúra fejlesztése.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának sajátos modellje létezik Észtországban. Így például Észtország „A nemzeti kisebbségek kulturális autonómiájáról” szóló törvénye 1. cikkelyének megfelelően a nemzetiségi kisebbségek kulturális autonómiája alatt „a nemzetiségi kisebbségekhez tartozó személyeknek az Alkotmány által a kultúra ágazatában a kulturális önrendelkezés megvalósítása érdekében szavatolt jogokat” értik. A német, az orosz, a svéd és a zsidó nemzetiségű kisebbségek hozhatnak létre ilyen kulturális önrendelkezést, valamint azon személyek, akik olyan nemzeti kisebbségekhez tartoznak, amelyek létszáma meghaladja a 3000 főt (12).

A nemzeti-kulturális autonómia megteremti a személy egyéni jogai és azon ethnosz kollektív jogai szoros együttthatásának lehetőségét, amely bizonyos okokból kifolyólag nem

rendelkezik a nemzeti autonómia területiális formái létrehozásához szükséges feltételekkel. Ez a forma ötvözi az ethnosz kollektív jogait azon személyek egyéni jogaival, amelyek az ő kötelekékébe tartoznak (8., 9. old.).

Jelenleg intézkedéseket fogantatosítanak olyan idevonatkozó törvénytervezetek kidolgozása céljából, amelyek minőségileg újabb szinten szabályoznák Ukrajna nemzeti-kulturális autonómia intézményét. Így például, S. F. Gajdos, N. M. Mhitarjan, O. B. Feldman és M. O. Sulga parlamenti képviselők 2004-ben kidolgozták „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” szóló törvényben eszközözlendő változtatásokról” című törvénytervezetet(13). Az említett dokumentum 1. cikkelye „ä” pontja értelmében a „nemzeti-kisebbségi autonómia” – a nemzeti-kulturális önrendelkezés azon formája, amely olyan személyek társadalmi egyesülését jelenti, akik nemzeti kisebbséghez tartoznak, azok önkéntes önszervezkedésén alapul, és célja az etnikai eredetiség, a nyelv, az oktatás és a kultúra megörzése és fejlesztése. A J. O. Volosin által szerkesztett „A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájáról Ukrajnában” szóló törvénytervezet 1. cikkelye értelmében pedig a nemzeti-kulturális autonómia mint az állam által Ukrajna azon állampolgárai nemzeti-kulturális önrendelkezés megvalósítása érdekében szavatolt jog határozható meg, akik nemzeti kisebbséghez sorolják magukat, és az állampolgárok egyesüléseinek rendszerében azon formájában kerül megvalósításra, amelyek az önkéntes önszervezkedésen alapulnak a nemzetiségi-kulturális eredetiség megörzésével és fejlesztésével kapcsolatos kérdések önálló megoldása céljából(14).

A szerző véleménye szerint a nemzeti-kulturális autonómia úgy értelmezendő, mint az állam által szavatolt jogok és a nemzeti kisebbségekhez közvetve vagy közvetlenül tartozó személyek reális lehetősége arra, hogy a nemzeti-kulturális autonómia szervei révén oldják meg saját fejlődésük és a nemzeti-kulturális önrendelkezés megörzése azon kérdéseit, amelyek a hatáskörükbe tartoznak az adott ország hatályos törvényei és a nemzeti-kulturális autonómia alapító okmányai értelmében.

A nemzeti-kulturális autonómia fogalmának jellemzői:

1) az állam által szavatolt jogok és a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek reális lehetősége. Azaz bizonyos garanciákat határoznak meg ezen jog megvalósításával kapcsolatban, valamint jogi felelősségrevonást irányoznak elő annak megszegése esetén;

2) az ilyen jogokat a nemzeti kisebbséghez közvetve vagy közvetlenül tartozó személyek valósíthatják meg a nemzeti-kulturális autonómia szervei révén. Azaz az ilyen jogokat mind egyénileg, mind kollektív (asszociatív) módon valósíthatók meg;

3) a fentebb említett alanyok eme tevékenységének nélkülözhetetlen előfeltétele azon hatályban lévő jogi normák megléte, amelyek a nemzeti kisebbségekre vonatkoznak és világosan meghatározzák a nemzeti-kisebbségi autonómia kérdéseivel kapcsolatos jogok megvalósítását. Ezeket az adott ország érvényes törvényei határozzák meg, valamint a nemzeti-kulturális autonómia alapító okmányai (az alapszabály, a szabályzat, egyéb alapító okmányok);

4) az ilyen jogokat a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek valósítják meg a saját fejlődésük és a nemzeti-kulturális eredetiség megörzése céljából. Azaz ezek többnyire személyes, kulturális és bizonyos politikai jogok, többek között az információhoz való jog;

5) a nemzeti-kulturális autonómia exterritoriális elven alapszik, azaz alkalmas a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek nemzeti-kulturális igényei kielégítésére, akik akár szóróvnyban, akár egy tömbben élnek.

Igen fontos elhatárolni a nemzeti-kulturális autonómiát a nemzeti-területiális autonómiától és a nemzeti-személyes autonómiától.

A nemzeti-kulturális autonómia magában foglal bármely, a nemzeti-kulturális igények kielégítésére, a nemzeti eredetiség megörzésére, a nemzeti kultúra fejlesztésére, az anyanyelv

tanulására, a nemzetiségi kulturális, oktatási, tudományos és egyéb intézmények létrehozására vonatkozó jogokat, amennyiben ez nem kapcsolódik az adminisztratív-territoriális felépítés megváltoztatásával, illetve az adminisztratív-territoriális egységeknek vagy adminisztratív nemzeti-territoriális formációk létrehozásával. Azaz a nemzeti-kulturális és a nemzeti-territoriális autonómia elhatárolásának főbb kritériuma a nemzetiségi adminisztratív-territoriális képződmények (nemzetiségi adminisztratív-territoriális egységek, nemzetiségi autonóm körzetek, nemzetiségi autonóm megyék, nemzetiségi autonóm községek stb.) megléte. Éppen ezért a nemzeti-kulturális autonómia egy konkrét nemzetiségi közösség képviselői többségének olyan nemzeti önrendelkezési formájaként határozható meg egy adott állam határain belül, amely exterritoriális alapokon nyugszik, nem kapcsolódik nemzetiségi adminisztratív-territoriális képződmények létrehozásához és olyan intézkedések komplexumának megvalósítását irányozza elő, amelyek a nemzetiségi eredetiség, nyelv, kultúra, szokások, hagyományok és egyéb nemzeti-kulturális értékek megőrzésére és fejlesztésére irányul. Így például az Orosz Föderáció ukrán nemzetiségű lakosságának joga van a nemzeti-kulturális autonómira, amelyet garantál számukra az Orosz Föderáció speciális idevonatkozó törvénye, a burjátok pedig nemzeti-territoriális autonómiával rendelkeznek az Orosz Föderáción belül – ez a Baskortosztan Köztársaság, amely az Orosz Föderáció alánya.

A nemzeti-kulturális és a nemzetiségi-személyi autonómia közötti különbség abban rejlik, hogy a nemzetiségi-személyi autonómia lehetőséget nyújt nemcsak a kulturális jogok megvalósítására, hanem a nemzeti kisebbségek politikai jogainak – többek között a politikai képviselet, az államirányításban és a helyi ügyintézésben való részvétel, a nemzeti kisebbségek választási kvóta biztosításának joga – szélesebb körű megvalósítására is. Ezek a jogok különböznek az általuk behatárolt szféra és jogok jegyzékét illetően is. Így például teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a romániai ukránok nemzetiségi-személyes autonómiával rendelkeznek, ugyanis Románia Parlamentjében az ukrán közösség számára biztosítva van a választási képviselői kvóta.

J. Volosin szerint a nemzeti-kulturális autonómia szerveitől eltérően a nemzetiségi-személyes autonómia az államhatalom szerve, attól eltekintve, hogy az állampolgárok egy nemzetiségi közösségbe tömörülő helyi, regionális vagy országos szintű önszervezkedési vagy önrendelkezési formája. Az ilyen szerveket vagy közvetlen módon hozzák létre, vagy közvetve, titkos, illetve általános választás eredményeként (II., 220. old.). Ugyanakkor mi nem osztjuk J. Volosin véleményét, ugyanis a nemzetiségi-személyi autonómia szervei nem minden esetben képezik az állami hatalom szerveit, a nemzeti-kulturális autonómiától való eltérésük mindenekelőtt az ilyen szervek meghatalmazásaiban, valamint a nemzetiségi kisebbségek számára biztosított azon speciális választási előjogok elvének meglétében rejlik, amely a nemzetiségi-személyi autonómia számára jellemző.

Világosra a nemzetiségi-kulturális autonómia néhány típusát különböztetik meg, amelyek között a különböző országokban bizonyos eltérések tapasztalhatóak, így azokat célszerű külön fajtákra csoportosítani. A jogtudomány nem rendelkezik a nemzeti-kulturális autonómia egységes, általánosan elterjedt osztályozásával. Alanyi összetételét tekintve, V. P. Kolisznik nézete szerint, a nemzeti-kulturális autonómia alábbi típusai különböztethetők meg:

1. Személyi autonómia – amikor a személy egyénileg hajt végre olyan intézkedéseket, amelyek a nemzetiségi eredetiség, nyelv, kultúra, stb. megőrzésére irányulnak, és nem vesz részt nemzetiségi társadalmi szervezetek munkájában.
2. Asszociatív autonómia – amikor a személy kollektíven, azaz túlnyomórészt megfelelő szövetségek – nemzetiségi társadalmi szervezetekben, nemzetiségi-kulturális társaságokban,

egyesülésekben – hajt végre olyan intézkedéseket, amelyek a nemzetiségi eredetiség, nyelv, kultúra, stb. megőrzésére irányulnak.

3. Korporatív (testületi) autonómia – amikor nemzetiségi társadalmi szervezetek, társaságok, egyesülések bázisán olyan koordinációs-tanácsadó szervek jönnek létre, amelyek meghatalmazással rendelkeznek egy bizonyos nemzeti kisebbség részéről vagy annak túlnyomó többsége érdekeit képviselik az állami szervekkel, a helyi önkormányzati szervekkel, politikai pártokkal, társadalmi szervezetekkel, egyéb nemzeti kisebbségekkel fenntartott kapcsolatok során (III. 239. old.).

Ráadásul, a nemzeti-kulturális autonómia típusainak meghatározásánál célszerű figyelembe venni az alábbi kritériumokat is: a) a területiális vonzáskörzet tekintetében – lokális, regionális vagy országos szintű nemzeti-kulturális autonómia; b) nemzeti kisebbség képviselőinek bevonását tekintve – általános vagy korlátozott nemzeti-kulturális autonómia. Az általános nemzeti-kisebbségi autonómia egy bizonyos nemzetiségi kisebbség képviselői speciális nyilvántartásának elkészítését irányozza elő, amelyek közül mindenki jogosult részt venni a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek tevékenységében (például, az oroszok Észtországban); míg a korlátozott nemzeti-kulturális autonómia az egy bizonyos nemzetiségi kisebbség csak korlátozott számú képviselői számára irányozza elő a nemzeti-kulturális autonómia szervei munkájában való részvételt; vagy nem terjed ki a nemzetiségi kisebbségnek az ország területén élő valamennyi képviselőjére, hanem csak azokra, akik egy tömbben élnek; vagy minimális mennyiségi határokat szab meg a nemzeti-kulturális autonómia szervei létrehozására (például a luzsicki szerbek az NSZK-ban); c) az állami célirányú finanszírozás megléte tekintetében – olyanok, amelyek állami finanszírozásban részesülnek valamint olyanok, amelyek nem részesülnek állami finanszírozásban.

A hatályos törvények elemzéséből kiindulva, a nemzeti-kulturális autonómia fogalmába Ukrajnában a nemzeti (nemzetiségi-kulturális) szervek létrehozásának joga mellett beletartoznak a nemzeti kisebbségek képviselőinek olyan specifikus jogai is, úgy mint: a nemzetiség szabad kiválasztásának és megújításának joga; jog a nemzetiségi család-, kereszt- és atyai névhez; jog az élettér megőrzésére a letelepedés történelmi és jelenkori helyein; jog az anyanyelv szabad használatához és az azon való tanuláshoz; jog az anyanyelv tanulásához az állami és kommunális tanintézetekben vagy nemzetiségi kulturális társaságok révén; jog a nemzeti hagyományok és szokások fejlesztésére; jog a nemzeti szimbólumok szabad használatára; jog a nemzeti ünnepek méltatására; jog a saját vallás gyakorlására; jog az információhoz való hozzáférésre; jog az irodalmi, intellektuális, tudományos és művészi alkotói tevékenység fejlesztésére; jog a nemzetiségi kulturális és művelődési intézmények létrehozására; a bármilyen posztokra történő megválasztás vagy választtatás joga; jog a saját nemzetiség többi képviselőivel vagy azok csoportosulásaival való kapcsolattartásra Ukrajna határain túl; bármilyen egyéb, az egyén nemzeti-kulturális szükségletei kielégítésére, annak nemzeti-kulturális eredetiségének megőrzésére irányuló tevékenységhez való jog, amennyiben az nem ütközik Ukrajna hatályos törvényeibe.

Meg kell állapítani, hogy Ukrajnában megvannak az előfeltételek a nemzeti-kulturális autonómia bizonyos fajtájának létrehozásához, ugyanis kialakulóban van egy olyan törvényhozás és a nemzeti-kulturális autonómia majdani fajtája modelljének meghatározása, amely a leginkább optimális Ukrajna feltételei közepette. Véleményünk szerint Ukrajna valamennyi nemzeti kisebbsége számára biztosítani kell a nemzeti-kulturális autonómiát, egy bizonyos létszámbeli határ – például 50 személy – meghatározásával. Ezenkívül létre kell hozni a nemzeti-személyes autonómia alkotóelemeit, mindenképp a politikai képviselet garanciáit azon számottevőbb nemzeti kisebbségek számára, amelyek létszáma meghaladja a 100 ezer

főtt az Ukrajna parlamentjébe kiírt választások idején speciális kvóták bevezetése útján; vagy az adott adminisztratív-territoriális egység lakosságának egy bizonyos százaléka formájában a municipális választások idején, például, 10 %-ban. Ráadásul elfogadásra vár” Az orosz nemzetiségű lakosság speciális státusáról Ukrajnában” című speciális törvény is, amelyben az állami és a társadalmi-politikai életben való részvétel céljából meg kell határozni az orosz közösség pótlólagos garanciáit, ugyanis az oroszok „szuperkisebbséget” alkotnak Ukrajna területén.

A nemzeti-kulturális autonómia intézménye hozzájárul a nemzeti kisebbségek kulturális, nyelvi és művelődési jogainak megfelelő megvalósításához. A nemzeti-kulturális autonómia lehetővé teszi a nemzeti kisebbségek számára az identitás megőrzését és elősegíti a további fejlődést saját adminisztratív-territoriális egységek létrehozása nélkül. Igen fontos szerepet tölt be azon nemzeti kisebbségek életében, amelyek szórványban élnek Ukrajnában (pl. a zsidók). A nemzeti-kulturális autonómia előtt Ukrajnában igen nagy perspektívák tárulnak és reméljük, hogy a közeljövőben jelentős pozitív változások mennek végbe ebben a szférában.

A nemzeti-kulturális autonómia Ukrajnában a fejlődés jelentős tartalékaival rendelkezik és a minőségileg magasabb szint elérésének reális lehetőségével. A nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó ukrainai törvényi bázis fejlesztése és tökéletesítése annak legújabb kori külföldi modelljeinek megfelelően, többek között az Orosz Föderáció nemzeti-kulturális autonómia modelljének figyelembevételével elősegíti a nemzeti kisebbségek jogai megvalósítása lényeges javulását.

Az alábbi tudományos munkában meghatároztuk a nemzeti-kulturális autonómia fogalmát, jellemzőit és fajtáit, valamint elhatároltuk a nemzeti-kulturális autonómiát a nemzeti-territoriális és a nemzeti-személyi autonómiától.

I.2. A nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos politikai-jogi szemlélet fejlődése

A nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos politikai-jogi nézet jelentős evolúción ment át. Első elemei már az ősi időkben is léteztek, természetesen, ezek nem felelnek meg a nemzeti kisebbség nemzeti-kulturális autonómiájával kapcsolatos elképzeléseknek, de fontos mérföldkövet jelentenek a politikai-jogi nézet fejlődése útján ebben a szférában. A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának fejlődése közvetlenül kapcsolódik a nemzeti kisebbsége jogainak evolúciójával. Ennek következtében a nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos politikai-jogi nézet kialakulásának kérdése a XIX. század végéig csak a nemzeti kisebbségek jogai vonatkozású politikai-jogi nézet fejlődésével való szerves egységben elemezhető.

A nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézet még az őskorban veszi kezdetét, mindenekelőtt az [kori Görögországban és az ősi Rómában, a különböző nemzeteknek egy országon belüli, egymás melletti együttélésének kérdését taglalták az Ősi Babilon, India és Kína ismert bölcselői is. Kr. e. I. sz. közepén kezdett el kialakulni a többség és a kisebbség együttélésének azon elve, amelynek alapján fogalmazták meg a nemzeti kisebbség koncepcióját, a későbbiekben pedig a nemzeti-kulturális autonómia koncepcióját.

A többség és a kisebbség, ezen belül a különböző nemzetiségi közösségeknek egy állam határain belüli együttélésének elve elméleti megfogalmazást kapott az [kori Görögország bölcselőinek műveiben, a későbbiekben az ősi Róma gondolkodóiéban is. Éppen ezért előbb az [kori Görögország és Róma példáján tekintjük át az elv evolúcióját.

Az ókori Görögország bölcselei megfogalmazták és megalapozták az antik városállamok valamennyi állampolgára általános egyenlőségének elvét azok nemzetiségi származásától és egyéb jellemzőktől függetlenül, ami a nemzeti kisebbségek jogai fejlődésének egyik főbb mérföldkövévé vált. Az antik városállamokban voltak esetek, amikor az állampolgárságot megkapták a nem hellén (nem görög) származású személyek is, hanem az egyéb nemzetiségek képviselői (többek között zsidók, egyiptomiak, örmények, asszirek stb.). Az egyenlőség eme elve azon elvvel párhuzamosan létezett, miszerint megengedhetetlen a poliszok polgárainak a nemzetiségi származás alapján történő diszkrimináció. Az antik poliszokban gyakran alkalmaztak diszkriminációs intézkedéseket, különösen kereskedelmi téren, a más városokból érkezett hellénekkel szemben annak érdekében, hogy megvédjék a helyi polisz lakosságának érdekeit. Ilyen kereskedelemmel a zsidók vagy az örmények foglalkoztak, akik mint a poliszok teljes jogú polgárai, lehetőséget kaptak érdekeik védelmére.

Az ókori böcselők sorában érdemes elemezni Homérosz, Antiphont, Szókratész, Platón, Arisztotelész, Cicero, Seneca és Marcus Aurelius Antonius nézeteit.

A városállamok polgárai közötti konfliktusok megelőzésének és kiküszöbölésének problémája áll Homérosz figyelmének középpontjában is, aki Iliász c. művében többek között leszögezi: „Pusztuljon az ellenségeskedés az istenek és a halandók között, és vele együtt pusztuljon a harag, amely a bölcsesket is kihozza sodrúkból!” (15., 11 old.).

A szofista Antiphont az embereknek a természetüknél fogva eredő általános egyenlőségéről beszélt. Eközben arra hivatkozott, hogy minden embernek, így a helléneknek és a barbároknak is azonosak a természetes szükségleteik. A következőképpen vélekedett: „Természetüknél fogva valamennyien egyformák vagyunk, többek között a barbárok és a hellének is. (Itt) figyelmet érdemel, hogy minden embernek azonosak a természetes szükségletei” (16., 165. old.). Továbbá leszögezi, „A törvénynek még a hasznos álláspontjai is béklyót jelentenek az emberi természet számára, a természet akarata pedig szabadságot rendelt az embernek. A törvények álláspontjai (mesterségesek), a természet (akarata) viszont szükségszerű” (16., 164. old.). Mint látjuk, Antiphont volt az első bölcse, aki elismerte és megalapozta a hellének és a barbárok egyenlőségét. Esméi hozzájárultak az emberek – azok származására, ezen belül a nemzetiségi származására való tekintet nélkül – közötti egyenlőség elve további megszilárdulásához.

Az egyenlőség problémájával kapcsolatos politikai-jogi nézet fejlődéséhez jelentősen hozzájárult Szókratész ókori bölcse is. Többek között úgy véli: „Az emberek természetüknél fogva különbözőek és különböző tehetségük, de a tudomány képes felerősíteni és kijavítani a természetes adottságokat. Ez igaz nemcsak egy külön személy vonatkozásában, hanem egy állam és egy nép esetében is” (17., 168. old.). A filozófus elismerte a nemzeti kisebbségek létezését külön államok határain belül, és foglalkozott azoknak a vezető nemzetiségi közösség képviselőivel, többek között a szíriaiaknak, a frígiaiaknak, a lídiaiaknak és a perzsáknak (mint a vezető nemzeti közösség) a perzsák államában való együttélésének problémájával (17., 188. old.). Szókratész eszméi, miszerint az emberek egyenlőek születésüknél fogva, hogy a tudomány nagy szerepet tölt be a népek fejlődésében, valamint a nemzetiségi kisebbségeknek a vezető nemzeti közösséggel való együttélése problémáinak elemzése – mindezek fontos mérföldkövek a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos politikai-jogi nézet kialakulásában és fejlődésében.

Platón ókori filozófus a különböző nemzetiségi közösségek együttélésének megoldatlan voltára mutat rá, utalva természetük konfliktusos voltára: „a belső problémák arra késztetik a polgárok egyik kisebb részét, hogy egyéb lakhelyen telepedjenek le, egyes esetekben pedig az állam valamennyi polgára szökésre kényszerül, a katonai vereség következtében”. A különböző nemzetiségi közösségek problémáinak megoldására olyan törvények elfogadását és

megvalósítását javasolja, amelyek lehetővé teszik a konfliktusos szituációk elkerülését: „könnyebb települést alapítani, és törvényekkel ellátni azt... A törzs, a nyelv, a törvények egysége, az áldozathozatal és a többi hasonló rituálé közös jellege elősegíti a barátságot, ám ebben az esetben nehezen fogadják el az idegen törvényeket... sőt, néha még lázadások is kitörnek, ami nehézségek elé állítja a település alapítóit és a törvényhozókat...” (18., 465–466. old.). Azaz Platón jelentősen hozzájárult a nemzeti kisebbség és a vezető nemzeti közösség békés együttélése koncepciójának fejlesztéséhez, ami fontos alkotóeleme a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításával kapcsolatos politikai-jogi nézet evolúciójának.

A kutatás problematikáját képező téma megvilágításához Arisztotelész is hozzájárult. Ő ugyan negatív módon viszonyult a barbárokhoz, többek között úgy vélte, hogy „a görögök méltók arra, hogy hatalmat gyakoroljanak a barbárok felett; a barbár és a rab természetüknél fogva azonos fogalmak” (19., 389. old.). A gazdasági egyenlőtlenség és a különböző etnikai törzsek létezésének kérdését két, azonos veszélyeket rejtő „konfliktus- és államcsínyek forrásának” tekintette, éppen ezért „az állam számára az a hasznos, ha csak egy törzs létezik” (20., 166. old.). Arisztotelésznek a nemzeti kisebbség jogai problematikájával kapcsolatos nézeteire a két ellentét eklektikus ötvözése jellemző: az első – a valamennyi polgár általános egyenlősége, azok nemzetiségi származásától eltekintve; a második – a nemzeti kisebbség jogi korlátozásának politikája, amelynek az volt a célja, hogy elősegítse azok asszimilációját a vezető hellászi nemzetiségi közösséggel.

Ciceró Marcus Tullius, ismert római bölcselő, a Római Birodalom felépítése koncepciójának kidolgozása során rámutatott: szükség van arra, hogy a birodalom lakosságát az idegen nyelvű lakosság újabb csoportjaival gazdagítsák, a „barbár” fogalmat viszont „a jog alapján kell megítélni, nem pedig a nyelv alapján”. Ráadásul, ő az elsők között fejtette ki az emberek egyenlő természetére vonatkozó nézeteit, azoknak bármely más, idegen nyelvű törzshöz való tartozásától függetlenül, éppen ezért „minden ember, születésének helyétől függetlenül, részt fog vállalni az állami ügyekben és sajátjának tekinteni ezt az államot” (21., 65. old.). Jelentős mértékben fejlesztette a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításával kapcsolatos politikai-jogi nézet kialakulását.

Marcus Aurelius Antonius római filozófus az emberiség közös szellemi eredetére vonatkozó gondolatait fejté ki. Így vélekedik: „Ha közös volt szellemi eredetünk, közös lesz értelmünk is, minek következtében értelmes lények vagyunk. Ha pedig így van, az az értelem, amely eldönti, mit tegyünk, és mit ne tegyünk, szintén közös lesz; ha így van, a törvény is közös számunkra, ha így van, polgárok vagyunk. Mindebből az következik, hogy mi egy bizonyos társadalmi rendhez tartozunk, a világ pedig egy Városhoz hasonlatos” (22., 287. old.). Az emberiség közös szellemi egységének eszméje, azoknak külön, egyenlő nemzeti közösségekre való felosztása vagy egyes, reménytelenül lemaradt törzsek értékelése nélkül – pozitív momentum a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézet fejlődésében.

Az ősi Babilon, India és Kína filozófiájában sokkal kevesebb figyelmet fordítanak a nemzeti kisebbségek problémájára, mint az ókori Görögország és Róma filozófiájában. Ezen országok bölcselői többnyire azon valamennyi személy egyenlőségének elvét tanulmányozták, akik egy adott ország polgárai vagy alattvalói voltak, valamint az országok belső konfliktusait, illetve a hatalom és a nép méltó együttélése biztosításának problematikáját. A „Dal Gilgamesről” c. sumér eposzban Uruk város lakosságának összetételében nem különítenek el külön csoportokat nemzetiségi hovatartozásuk szerint, csak „a nép” fogalom létezik, azaz mindenki a város teljes jogú polgára, többek között elhangzik: „Hallgassátok körbekerített Uruk város törzsfői, hallgasd, körbekerített Uruk város népe” (23., 38. old.)

Az ősi indiai filozófiában az ember életének problémája az egyik főbb helyet foglalja el, ám kevés figyelmet tulajdonítanak a nemzeti kisebbségek problematikájának, az ősi indiai filozófiában nincs semmilyen diszkriminációs elképzelés a nemzeti kisebbségek vonatkozásában. Az emberrel kapcsolatban az ősi indiai bölcselők a következőképpen vélekednek: „Az ember egy tenger, magasabban áll minden világnál. Akármilyen magaslatokat is érne el, mindig arra törekszik, hogy magasabb legyen tőlük” (24., 328. old.).

Az ősi kínai filozófiában az embernek nagy figyelmet szenteltek, de a nemzeti kisebbségek problematikája igen fejletlen, ugyanis minden alattvaló egyenlőnek számított, így nem vélték célszerűnek azok a nemzetiségi származásuk alapján történő felosztását. Lao-ce, a taoizmus megalapítója szerint, hogy „Az ég és a föld számára nem jellemző az emberszeretet és lehetővé teszik a lények számára, hogy saját életüket éljék. A tökéletesen bölcs számára nem jellemző az emberszeretet és lehetővé tesz a nép számára, hogy élje saját életét” (25., 607. old.). Konfuciusz tanítása szerint „Ne tégy az embereknek olyat amit önmagadnak se kívánnál, és akkor sem az országban, sem a családban nem fognak haraggal viszonyulni hozzád.” (26., 660. old.). Az ismert bölcselő Mo-czi a nép egységének fontosságával kapcsolatban rámutatott: „Ha a hunok gazdaggá kívánják tenni országukat, gyarapítani annak lakosságát, rendezni az irányítást és az igazságszolgáltatást, megszilárdítani a trónt, tiszteletben kell tartaniuk az egységet...” (27., 702. old.).

Azaz azt az elvet követve, hogy nem szabad diszkriminálni a nemzeti kisebbségeket, valamint hogy a többség és a kisebbség békésen együtt tud élni egymással, az ókori Görögország és Róma bölcselői létrehozták a nemzeti kisebbségek koncepciója majdani fejlődésének alapjait. E kor filozófusainak nézetei erősítették meg a nemzeti kisebbségek mai jogi státusa számos elvének főbb álláspontjait, amelyek jelentősek a nemzeti kisebbségek jogai megvalósítása szempontjából.

A nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézet fejlődése útján fontos mérföldkő volt a kereszténység kialakulása és elterjedése. A kereszténység ugyanis előbb a hivatalos hatalom részéről megnyilvánuló üldöztetés körülményei közepette fejlődött, később pedig, a hatalom támogatásában részesülve, a többség vallásává vált. Eközben eltávolodtak a nemzetiségek közötti tolerancia demokratikus elveitől, valamint elutasították az egyenlőség elvét. Ez tükröződött a nemzeti kisebbségek jogi státusán is, hiszen egy részük idővel más vallásokat kezdett gyakorolni, jogi korlátozások tárgyává váltak, később pedig kíméletlen megtorlásokban részesültek a keresztény országokban (többek között a zsidók).

A keresztény vallás főbb műve – a Biblia (28) – egyes, a nemzeti kisebbségek problematikájával kapcsolatos álláspontot is magában foglal. A Bibliában, többek között elismerik az ember egyes jogait: élethez, a személyi szabadsághoz, a munkához, a tulajdonhoz való jogát. Ezzel kapcsolatban R. Papajan úgy véli, hogy „A természetes jog – ez az embernek az Isten által átadott és méltóságát képező sajátosságok megvalósításának joga. Ilyen az élethez, a szabadsághoz, a szólásszabadsághoz, a munkához és a tulajdonhoz való jog” (29., 149. old.). Ezen jogok megvalósításának garanciáit magába foglalja a Biblia szövege, kitér rájuk a Tízparancsolat, a Teremtés Könyve és a Biblia egyes más részei is. A kereszténység nagy szerepet töltött be a rabszolgaság felszámolásában, illetve az emberek közötti, beleértve a vezető nemzeti közösség és a nemzeti kisebbségek közötti egyenlőség biztosításában, ugyanakkor mindemellett igen fontos volt a kereszténységhez való kapcsolódásuk, ugyanis a többi vallás, de gyakran a kereszténység egyéb irányvonalai képviselőivel szemben is általában a diszkrimináció politikáját alkalmazták.

A vezető nemzeti közösségnek a nemzeti kisebbséghez való viszonyulása problémájával foglalkozott munkáiban N. Machiavelli ismert középkori olasz filozófus, aki többek között

rámutatott, „a világban... a kisebbség számára nem marad hely, amennyiben a többség mögött az állam áll” (30., 257. old.). Tanulmányozza azon meghódított területek megtartásának kérdését, amelyen az adott ország vezető nemzeti közösségétől eltérő nemzeti kisebbség képviselői élnek. Ezzel kapcsolatban leszögezi: „Amikor egy országban más nyelvvel, hagyományokkal és berendezkedésekkel bíró területet hódítanak meg, ekkor kezdődnek a nehézségek, és hogy ne veszítsék el ezeket a területeket, nagy szerencse és nagy tudás szükségeltetik” (31., 361. old.). Azaz N. Machiavelli lényegében felajánlotta a nemzeti kisebbségeknek a meghódított területeken, egy ország határain belül történő megtartásának különböző módszereit.

A reneszánsz korában Európában fokozódik a világi hatalom szerepe, minek következtében a racionalizmus filozófiája domináló helyet foglal el a politikai-jogi szemléletben. Az új világszemlélet elméleti alapjai, amelyek a humanizmus és a racionalizmus eszméin alapultak, lehetővé tették az emberiségnek a nemzeti kisebbségek sokasága létezésére vonatkozó elképzelési kibővítését.

A reneszánsz kor legismertebb bölcselei köré tartozik G. Grotius, a nemzetközi jog megalapítója. Ő többek között rámutat, hogy „azok, akik bármilyen közösség tagjaivá váltak, illetve egy vagy több személy akaratának engedelmeskedtek, ezzel vagy szavukat adták, vagy azt feltételezhetjük, hogy az egyezmény természetéből kiindulva hallgatólag arra kötelezték magukat, hogy betartsák a közösség többsége vagy a hatalommal felruházott személyek által hozott döntéseket” (32., 48. old.). Azt állítja, hogy minden közösség „rendelkezik azzal a közössel, aminek érdekében létrehozták az adott közösséget, az egész társadalmat és az egész érdekében annak nagyobb része bizonyos dolgokra kötelezi az adott társadalmi közösség egyes tagjait... a közösség tagjainak akarata az, hogy létezzen az ügyek intézésének bizonyos módja; ugyanakkor ellenkezik az igazságossággal, hogy a többség kövesse a kisebbséget” (32., 253. old.). G. Grotius úgy véli, hogy egyetlen, az országot benépesítő nép része sem jogosult elkülönülni annak másik részétől, kivéve az önmegőrzés eseteit, amelyek a természetes jogon alapulnak. A filozófus jelentősen hozzájárult a kisebbségek jogai koncepciójának fejlődéséhez.

Az ismert holland filozófus Benedictus Spinoza „A teológiai-politikai tanulmány” c. művében, tolmácsolva az Ószövetséget, többek között foglalkozik a többségnek és a kisebbségnek a vallási alapokon nyugvó viszonyulása problémájával. Így például kijelenti, „...mindenki természetes jogaiból indulok ki, azaz bebizonyítom, hogy azok olyan messze visszanyúlnak, amilyen messze elnyúlnak mindenki kívánságai és nagysága, és hogy a természet jogánál fogva senki sem köteles a másik hajlamainak megfelelően élni, de mindenki a maga szabadságának védelmezője. Ráadásul megmutatott, hogy valójában senki sem enged ebből a jogából, hacsak nem másra ruházza át védelmének hatalmát, és az, akire mindenki átruházta azt a jogát, hogy saját hajlamainak, illetve az önvédelem jogának és hatalmának megfelelően éljen, abszolút módon be kell hogy tartsa ezeket a jogokat” (333., 13–14. old.). Elismeri, hogy a kisebbség olyan természetes jogokkal rendelkezik, amelyeket a többség nem képes elvenni tőle, és ezzel kapcsolatban rámutatott: „De mivel senki sem képes oly mértékben lemondani az önvédelemre vonatkozó hatalmáról, hogy megszűnjön embernek lenni, én arra a következtetésre jutok, hogy senki sem fosztható meg teljes egészében a természetes jogától, de ha az alattvalók természetes joguknál fogva bitorolnak valamit, amit nem lehet tőlük elvenni, az államra nézve jelentős veszély nélkül, akkor vagy hallgatólag megadják neki azt, vagy világosan megállapodnak ezzel kapcsolatban azokkal, akik kezében van a hatalom” (33., 14. old.). Ebben a munkájában nagy figyelmet szentel a zsidó nemzeti közösségnek, annak „az isten általi kiválasztottságának” és többek között így vélekedik: „...a zsidó népet az Isten nem az értelem és a lelki béke viszonylatában választotta ki a többi közül, hanem a társadalom és a boldogság viszonylatában,

amelynek köszönhetően hatalomra jutott és annyi éven át tartotta azt fenn” (33., 62–63. old.). A nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítását a zsidó közösség példáján vizsgálja, eszméi ebben a szférában szorosan egybefonódnak a vallási elképzelésekkel. Ezzel kapcsolatban például így vélekedik: „...a zsidók csak azzal múlták felül a többi népet, hogy boldogan rendezték azokat az ügyeiket, amelyek a nyugodt élethez tartoznak, nagy veszélyeket küzdöttek le, és többnyire csak a külső isteni segítség révén érték ezt el...” (33., 63. old.). Azaz B. Spinoza jelentős mértékben hozzájárult a nemzeti kisebbség jogai viszonylatában kialakult politikai-jogi nézet fejlődéséhez, habár „a zsidó közösségnek az isten általi kiválasztottság” elvét védelmezte.

A többség és a kisebbség együttélésének problémáját tanulmányozta J. Hume angol filozófus is. Ő többek között úgy véli, hogy „semmilyen irányítás sem tükrözi az egész nép érdekeit; vagy a kisebbség, vagy a többség mindig háttérbe szorítva érzi magát, még abban az esetben is, ha az állam felépítését meghatározó személyek száma megközelíti a nép számát, de sohasem vonatkozik az egész népre” (34., 675. old.). Azon a véleményen van, hogy „a föld arculata állandóan változik annak következtében, hogy a kis királyságok nagy birodalmakká alakulnak át, a nagy birodalmak kis királyságokra bomlanak szét, kolóniák jönnek létre és vándorolnak a törzsek” (34., 661. old.). J. Hume jelentősen hozzájárult a többség és a kisebbség együttélése koncepciójának fejlesztéséhez.

Az egyezményes elmélet áttekintése során J. Rousseau is kitért a többség és a kisebbség viszonyulása kérdéseire. Ő például azon a véleményen van, „...az általános akarat minden sajátossága a szavazatok többségében nyilvánul meg. Amikor ez nincs meg, bármilyen döntést is hoznának, nincs többé szabadság” (35., 292. old.).

A nemzeti kisebbségek jogai problematikájával foglalkoztak a XVIII–XIX. sz. német filozófusai I. Kant, I. Fichte, G. Hegel, W. Humboldt és mások.

I. Kant az adott problematika elemzése során a föderációt ítéli meg a nemzeti közösségek közötti békés kapcsolattartás megőrzése egyetlen módszerének. Ezzel kapcsolatban a bölcselő leszögezi, „...csak a föderáció biztosítja a szövetség résztvevőinek a szabadságot a nemzetközi jog eszméinek megfelelően” (36., 38. old.). Azaz, I. Kant a vezető nemzeti közösség és a nemzeti kisebbség békés együttélése problémája megoldásának új megközelítését javasolta.

A nemzeti kisebbségek jogai megvalósítása kérdéseire összpontosítva figyelmét, I. Fichte német filozófus munkáiban az emberek egyenlősége, valamint az államnak az egyénnel szembeni, illetve minden egyes egyénnek az állammal szembeni kölcsönös felelősségvállalása mellett száll síkra. Ő többek között azon a véleményen van, „az államiság átérzése minden egyes személy által és ugyanakkor valamennyi személy egyenlősége az államon belül csak minden ember jogai tökéletes kiegyenlítése útján oldható meg” (37., 204. old.). I. Fichtének a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos nézeteit elemezve meg kell említeni, néhány új ötlettel állt elő ebben a kérdésben.

Az adott problematika fontos helyet foglal el H. Hegel német bölcselő eszméiben is, aki az emberek jogi egyenlősége elméletét támogatta. A nemzeti kisebbségek jogai érvényesítésével kapcsolatban úgy véli, hogy „mindenkinek kivétel nélkül személyesen kell részt vennie az állami szintű ügyek megvitatásában és megoldásában, ugyanis ők valamennyien a társadalom tagjai és az állami ügyek — az ő ügye, és mindannyiuknak jogában áll tudásukkal és akaratukkal hatást gyakorolni azok megoldására...” (38., 346. old.). Nagy fontosságot tulajdonít a képviselő elvnek: „Ha a képviselő kerül bevezetésre, ez annyit jelent, hogy nem közvetlenül mindenkinek kell beleegyezését adnia, hanem csak az erre meghatalmazott személyeknek...” (38., 348. old.). H. Hegel megalapozta a különböző szociális csoportoknak az illetékes szervekben való megfelelő képviselő biztosításának elvét azok kialakítása során.

Wilhelm von Humboldt, az ismert német filozófus, aki megalapozta a polgári társadalom koncepcióját, szintén figyelmet tulajdonított a többség és a kisebbség a polgári társadalmon belüli együttélése problémáinak. Úgy véli, „nem szabad megengedni, hogy az állam beleavatkozzon a polgárok privát viszonyaiba minden egyes olyan esetben, amikor nem áll fenn az egyik polgár jogainak a másik általi történő megszegése” (39., 34. old.). A filozófus azon a véleményen van, hogy szükség van olyan feltételek megteremtésére, amelyeknél a társadalom minden egyes tagjának jogában áll bármilyen társadalmi vagy politikai egyesülésben való részvétel, eközben az államnak toleranciát kell tanúsítania az állampolgár akaratnyilvánításával szemben. Eközben nem zárja ki az ilyen társadalmi vagy politikai egyesüléseknek nemzetiségi alapokon való létrehozását.

Az emberiség haladása elméletének megalapítója, a francia bölcslő M. Condorcet is nagy figyelmet tulajdonított a nemzeti kisebbségek problematikájának. A társadalom fejlődésének perspektívái áttekintése során a következőkre mutat rá: „Az emberi faj helyzete javításával kapcsolatos reményeink a jövőben három fontos álláspontban fogalmazhatók meg: a nemzetek közötti egyenlőtlenség eltörlése; az egy és ugyanazon nép különböző osztálya közötti egyenlőség megvalósítása; és végezetül az ember igazi tökéletesítése” (40., 518. old.). Condorcet kiemeli a törvény által előírányzott és a valóságban az állampolgárok által alkalmazott jogok, valamint a politikai intézmények által meghatározott egyenlőség és a valós állapot közötti lényeges különbséget. Úgy vélte, hogy a valós egyenlőség elérése a szociális művészet legmagasabb célja és függetlenséget jövődől nemcsak az európai nemzeteknek, hanem Afrika és Ázsia népeinek is. Condorcet a különböző nemzeti közösségek jogai egyenlősége biztosítására vonatkozó újabb elméleteket javasolt munkáiban.

A nemzeti kisebbségek jogai megvalósítása koncepciójának fejlesztéséhez jelentősen hozzájárult J. Frebel német bölcslő. Tudatosítva a kisebbség érdekei figyelembe vételének fontosságát, a filozófus kihangsúlyozza: „Senki sem követeli a kisebbségtől, hogy lemondjon akaratáról, hogy tévesnek kiáltsa ki nézetét; a kisebbségtől nem követelik, hogy lemondjon céljáról. De ...megkövetelik, hogy a kisebbség mondjon le meggyőződése gyakorlati megvalósításáról mindaddig, amíg nem sikerül neki jobb érveket felsorakoztatni és elegendő számban összegyűjteni a vele egy véleményen lévőket” (41., 769. old.).

J. Herder német filozófus is nagy figyelmet szentelt a nemzeti kisebbségek jogai problematikájának. Nézete szerint a népek perspektívái szempontjából igen fontos a politikai-jogi genezis, amely biztosítja a szellemiség forrását és megfelelően, a nemzeti kisebbség megőrzését; az európai civilizációnak, minden egyes etnikai egység kultúrájának szintjétől függetlenül, elő kell segítenie a nemzeti közösségek sokrétűsége létezését. A lokális és rendkívüli kultúrák egységéről szóló nézet szülőatyja, innen ered a szellemiség fontosságának jelentősége: „...az egész földgolyót átjáró humanizmus és értelem nevében” (452., 603. old.). Véleménye szerint, minden ethnosz, még annak csekély létszáma mellett is, a politikai élet alanya és jogosult jogainak megvalósítására.

A nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézet kialakítását jelentősen gazdagította G. Jellinek, ismert német államjogász, a jogi pozitivizmus támogatója. Ő többek között úgy vélte, hogy „...a döntésnek a szavazatok többségével történő elfogadására vonatkozó ötlet a nép általános belső egységével kapcsolatos elképzeléseken, valamint az individuumok egyenlősége demokratikus természeti-jogi koncepcióján alapszik...” (43., 37–38. old.). Kihangsúlyozza, hogy „el kell ismerni az individuum, és ennek következtében a kisebbség arra vonatkozó jogát, hogy tiltakozhat a többségnek a számára kijelölt szférába való beavatkozás minden egyes próbálkozása ellen. Az ezen jog megvalósítása céljából alkalmazott eszközök pedig többnyire a parlament vagy a kormány hatalmának korlátozása formájában nyilvánulnak

meg a kisebbség és az egyes személyek védelmében” (43., 36. old.). G. Jellinek azt állítja, „a hatalom és a szabadság közötti állandó harc folytatódni fog a XX. század demokratikus társadalmában is. Azok a gátak, amelyek jelenleg még féken tartják a többség akaratának hatalmát, le lesznek rombolva. De akkor nagy krízis következik be a civilizált emberiség számára. Milyen végkimenetelű lesz? Erre a jövővel kapcsolatos kérdésre, nem a tudás, hanem a hit adhat választ. Ugyanis szeretnénk hinni és remélni, hogy a társadalom végeredményben megtalálja és megvalósítja azt, ami csak egymaga képes megmenteni őt a teljes értelmi és erkölcsi pusztulástól, a hanyatlástól és visszaeséstől – a kisebbség jogainak elismerését” (43., 59. old.). Azaz G. Jellinek jelentősen hozzájárult a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézet kialakulásához.

Az adott problematika kutatása során feltétlenül külön ki kell térni azon orosz és ukrán filozófusoknak a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos elképzeléseire, akik az Orosz Birodalom területén éltek a XIX. században. E politikai-jogi nézeteknek az Orosz Birodalom területén végbemenő fejlődése főbb determinánsa szerepét az európai nemzeti-felszabadító mozgalom és számos szláv nép jogi státusának megváltozása töltötte be.

Az adott problematika aspektusában fontos újításokat eszközölt O. Sztronyin orosz jogász, aki úgy véli, „a különböző nemzetiségeknek egyetlen orosz államba való egyesülése progresszív, és amikor felszámolják az ilyen egyesülés meglévő hiányosságait, minden nemzetiség megtapasztalja az ilyen egység hasznos eredményét, és támogatni fogja az államot. Ám ehhez megfontolt, célirányos, a több nemzet méltóságának elismerésén alapuló nemzetiségi politikára van szükség” (44., 127–128. old.).

A nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának kérdését elemezve M. Bakunyin, az anarchikus szocializmus ideológusa a nemzetiségi-állami kérdéseknek a teljes szabadság alapján történő megoldása mellett állt ki. Azon a véleményen volt, hogy minden népnek vagy nemzetnek abszolút joga van a teljes autonómiához, az ilyen autonómia belső felépítése nem jelent veszélyt és fenyegetést a szomszédos földek autonómiájára és szabadságára nézve. Elismerte minden egyes nemzeti kisebbségnek a létezéshez és szabad fejlődéshez való jogát, ám nem mint főbb elvet, mivel M. Bakunyin számára „a szabadság felső elve” volt a meghatározó, amelyből kiindulva: „a nemzetiségi jog megszűnik létezni abban a pillanatban, amikor a szabadság ellen vagy akár a szabadságon kívül helyezi magát” (45., 21. old.).

A nemzeti kisebbségek jogai megvalósítása problémájának nagy figyelmet szentelt munkáiban M. Danyilevskij orosz bölcsele, aki a szlavofilizmus híve volt. Az adott kérdéssel kapcsolatban ő többek között rámutat, „...a nemzetség képezi az állam alapját és határozza meg annak rendeltetését, éppen ezért szabályként kell elfogadni, hogy az államnak soknemzetiségűnek kell lennie ...minden egyes népesség jogosult saját állam létrehozására, amennyiben elegendő mértékben készen áll ehhez fejlődését tekintve” (46., 187. old.). A civilizációk sokrétűségét támogatta, ellenezte egy valamilyen, „általános emberi” kultúra uralkodását és a Nyugat-Európával való szembenállás céljából amellet szálalt síkra, hogy minden szláv népnek egy föderatív államba – az Összláv Szövetségbe kell egyesülnie.

A kutatás témáját képező problematika tanulmányozása során K. Leontyev a többkultúrájú emberiség, azaz a különböző nemzetiségi közösségek létezését szorgalmazta. Ő úgy vélte, hogy az emberiség addig él, amíg léteznek és fejlődésre képesek a sajátos nemzetiségi kultúrák. Az ő meggyőződése szerint „... az európai népek különböző nemzetiségi államok és belső demokrácia létrehozása útján egy bizonyos közép európai típusú társadalom és egy átlagos, hétköznapi ember uralkodása felé tartanak, ami a jövőben egy, összeurópai civilizációba való egyesülésüket eredményezi” (47., 501. old.). K. Leontyev eszméi progresszívek, sok közülük ma sem veszített aktualitásából, ugyanis ma, a XXI. században is azt tapasztaljuk, hogy befejeződik a

különböző európai országoknak az Európai Unióba való egyesülési folyamata, valamint hogyan zajlik a többi eurointegrációs folyamat.

A nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó politikai-jogi nézetek evolúciójához jelentősen hozzájárult O. Hradovszkij orosz bölcsele. A belső fegyveres konfliktusok kialakulásának egyik főbb oka véleménye szerint „a nemzetiségi kérdés, a népességek jogainak kérdése, amelyet a legvadabb és legszemtelenebb módon sértenek meg” (48, 365. old.). A következőképpen vélekedik: „Saját állam létrehozására törekedve minden egyes nép tulajdonképpen eredetisége biztosításának módszereit kutatja; tudatában van annak, hogy a politikai önállóság nélkül elveszíti az önálló kultúra lehetőségét, egyszerű munkaeszközzé válik egy másik nép kezében, kénytelen lesz elsajátítani az idegen kultúrát, azaz elveszíti arculatát, vagy pedig megrögzül régi formájában, azaz lemond a bárminemű történelmi fejlődésről” (48., 402. old.). Véleménye szerint „...minden egységnek a saját népéhez való igazi tartozása a tömegnek az egy személyre való hatás gyakorlása fokozatával mérhető... Szükség van arra, hogy minden egység minél szélesebb körben lássa maga előtt ezt a népességet reális és hozzáférhető formában, hogy érzékelje meggyőződéseinek, nézeteinek és törekvéseinek erejét, és a maga részéről rendelkezzen a rá gyakorolt hatás törvényes részével. A hatás gyakorlása ilyen cseréje képezi annak a kapcsolattartásnak az alapját, amely feltételei mellett minden egység érezni fogja, hogy valóban része a nemzetiségnek és nem fogja idegennek vagy vendégnek érezni magát saját szülőföldjén” (49., 453. old.). Mint látjuk, a XIX. század végének orosz és ukrán filozófusai jelentős mértékben hozzájárultak a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézet fejlődéséhez.

A „nemzeti-kulturális autonómia” fogalom a XIX. század végén jelent meg az Osztrák-Magyar Monarchiában, ahol különböző nemzeti kisebbségek éltek. Elsőként Adler F., Adler M., Bauer O., Renner K. és más osztrák szociál-demokraták és marxisták alkalmazták. Valamennyien a soknemzetiségű Osztrák-Magyar Monarchiában nemzetiségi problémája megoldásának saját útvonalait javasolták. Az általuk kidolgozott eszmék többnyire filozófiai, szociológiai, nem pedig jogi álláspontokon alapultak, és lényegében ellenkeztek a nemzeteknek az önmeghatározásra és az önálló államok létrehozásának jogosultságára vonatkozó tézissel. Az osztrák szociál-demokraták elutasították a területiális nemzetiségi autonómiát is, ugyanis a nemzetiségi problémák megoldásának egyetlen eszközévé a nemzetiségi-kulturális autonómiát tekintették.

A nemzeti-kulturális autonómia koncepcióját a XIX. század végének ismert osztrák szociál-demokratái dolgozták ki – Karl Renner (Rudolf Springer álnéven vált ismertté) és Otto Bauer. K. Renner bizonyos szellemi-kulturális közösségként tekintett a nemzetre, míg O. Bauer a maga részéről kiegészítette azzal a jelzővel, miszerint a nemzet az embereknek a nyelv és a terület közössége által egyesített, történelmileg kialakult pszichofizikai típusa. Támogatták azt a hipotézist, miszerint a nemzeti-kulturális autonómiának a demokratikus önkormányzat elvén kell megvalósulnia.

K. Renner jogi szemszögből alapozta meg nézeteit, elsőrendű fontosságot a jogok alanyai kérdésének tulajdonított a nemzetiségi kapcsolatok szférájában. Véleménye szerint „a nemzetiségi egységnek jogi személyé kell válnia, amely magánjogi és közjogi, cselekvőképes és jogképes tulajdonságokkal rendelkezik. Azt állította, hogy „a nemzetnek mint alanynak szüksége van a nemzeti képviselőre és a szellemi-kulturális önmeghatározás legfőbb jogára; részben szüksége van az érdekei védelmére és céljai elérését elősegítő pénzek elosztásának jogára is” (50., 112. old.). Ily módon, K. Renner véleménye szerint, a nemzetnek csak egy bizonyos szférában (szellemi érdekek, kultúra) kell szerveződnie, megszabadulva az állam gondoskodásától („autonómia”), hogy ne legyen alárendelve sem a többség döntésének, sem

az állam uralkodásának. A többi szférában a nemzetnek, mint az állampolgárok közösségének az államhoz való tartozása sérthetetlen marad (50., 111. old.).

K. Wolzendorf német kutató szerint a nemzeti közösségnek oly módon kell szerveződnie, akár egy közjogi, jogi személy jogaival felruházott testület, amely a kulturális téren lényegében független az államtól (51.).

K. Rennernek és követőinek igazuk van abban a törekvésükben, hogy igyekeztek jogi garanciákat biztosítani a nemzetiségi közösségeknek, ám bár a szórványban élő nemzetiségi közösség esetében csak annak törvényes szervezetei kaphatnak ilyen jogokat. Minden egyes ethnosz érdekein kívül ugyanis léteznek a társadalmat benépesítő valamennyi ethnosz közös érdekei, és ezeket az érdekeket az állam képviseli.

O. Bauer és követői többnyire a gazdasági körülményekre összpontosították a figyelmet. A nemzeti kisebbségek fejlődésének alapjait azok gazdaságának fejlődésében vélték felfedezni, aminek pedig biztosítania kellene az ethnosz kulturális és egyéb fejlődését. Véleményük szerint azon kis népeknek és nemzeteknek, amelyek letelepedési területe kevésbé kedvező körülményeket biztosít a termelés folytatásához, önként le kellene mondaniuk a nemzetiségi szabadságról. Ugyanakkor a szuverenitásról való lemondásnak nem kellene kulturális unifikációt, a többségnek a kisebbség feletti uralmát eredményeznie. Éppen a személyi (személyes) elv teszi lehetővé az ilyen negatív következmények elkerülését. A fent említett elv szerint ugyanis a nemzetnek nem mint területi testületként kell szerveződnie, hanem személyi, (személyes) szövetség. Ily módon minden nemzet, bárhol is élne, olyan testületeket hozhatna létre, amelyek önállóan döntenek el saját nemzetiségi ügyeiket. Egy és ugyanazon városban egymás mellett, nem zavarva egymást élhet kettő vagy annál több nemzet, amelyek szabadon fejleszthetik saját önrendelkezési formáikat, kiépíthetik saját művelődési intézményeiket...” (52., 386. old.).

Ezeket a nézeteket fejlesztette tovább G. Pletner (53.) is, aki úgy vélte, hogy a nemzetiségek kulturális kapcsolatait hivatott megszilárdítani a személyeknek és az etnikai csoportoknak az országba való be- és kiutazás teljes szabadsága, valamint az állam feletti egyesületek és szervek létrehozása, amelyek kompetenciájába tartoznak a kultúra kérdései, hasonlóan a nemzetközi gazdasági kartellekhez.

Bauer O. és követői helyesen mutattak rá a gazdasági tényezőknek az ethnosz fejlődésében betöltött szerepére, akár a nemzetiségi önkormányzatok elfogadhatóságában. Bármely szövetség, bármely egyesülés előírja az egyesülendő felek szabadságkorlátozását. Ugyanez vonatkozik a nemzeti-kulturális autonómia létrehozására is, amelynek tagjai kötelesek alávetni magukat az általános döntéseknek, valamint a nemzetiségi közösségnek a többi közösséggel egy országon belül való együttélésére. Az ethnoszok szabadságának önkormányzatát maga az ethnosz határozza meg és egyáltalán nem jelenti a nemzeti szuverenitásról való lemondást, ahogyan ezt Bauer O. gondolta. A körülményektől függően az ethnosz különböző formákban alkalmazhatja a nemzeti szuverenitást. A szórvány települések feltételei közepette a nemzeti-kulturális autonómia a nemzeti kisebbség nemzeti szuverenitása megnyilvánulásának egyik formájává válik.

Az osztrák teoretikusoknak a nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos nézeteiben jelentős eltérések voltak tapasztalhatók. Valamennyien egyetértenek abban, hogy a nemzeti-kulturális autonómia elméletének alapjaiban a demokratikus önrendelkezés nyugszik.

Az osztrák marxista megközelítés azon törvényi eszközök széles körű alkalmazását irányozza elő, amelyek képesek valódi nemzeti-kulturális autonómiát létrehozni. A törvényhozás reformjának biztosítania kellett volna a birodalom területiális struktúrája megváltoztatását, nemzetiségi körzetek létrehozását. A kétházás parlamentben megfelelő arányban kellett volna

állítani a különböző nemzetiségek képviselőit. O. Bauer a következőképpen fogalmazta meg a reform célját: „Minden egyes nemzetet a közösségben, körzetben, megyében és az államban közjogi egyesülés formájában kell megszervezni, amelynek feladata a nemzet kulturális szükségleteinek kielégítése, iskolák, könyvtárak, színházak, múzeumok, népi egyetemek építése, jogi segítségnyújtás a törzsbeli társai számára” (52., 371. old.).

A nemzeti-kulturális autonómia teoretikusai műveinek bírálata két irányban történt. Az első – a szovjet kommunisták, akik elvetették a nemzeti-kulturális autonómiának az ötletét is, a nemzeteknek az önrendelkezésre való jogát állítva vele szembe egészen az elkülönülésig, és lényegében nem elemezve e nemzeti-kulturális autonómia elve alkalmazásának lehetőségét a szórványban élő nemzetiségi közösségek képviselői számára. A szerzők egy másik csoportja, elismerve az ötlet értékességét, megvalósításának számos szervezési nehézségeire mutatott rá. Egyesek úgy vélik, hogy helyi szinten igen nehéz elhatárolni a nemzeti-kulturális és az adminisztratív-gazdasági ügyeket. Az első megvalósítása a nemzeti-kulturális autonómia célja, a második pedig az állam mindennapi kompetenciája. Az első a különálló nemzetiségi közösségek kultúrájának fejlődésével kapcsolatos, a második „etnikai szempontból” semlegesek. Az elhatárolás lehetővé tenné a nemzeti-kulturális autonómia szervei funkcióinak és az államirányítás rendszerében betöltött szerepük meghatározását, de nem vázolták fel pontosan, hogyan is kell ezt megvalósítani a gyakorlatban (54., 103–104. old.). Rámutatva ezekre a nehézségekre, nem tudták megérteni, miben eltérőek egymástól azon adott nemzetiségi közösség nemzeti-kulturális autonómiája, amely társadalmi szervezetet képez és az állam támogatása mellett működik, valamint az állami szervek, nem vélték felfedezni azoknak a társadalomba betöltött funkciók közötti különbséget. K. Renner és O. Bauer nem tudott pontos, logikus választ adni erre a kérdésre. Úgy vélték, hogy magának a nemzetiségi közösségnek kell közjogi egyesüléssé válnia, ami gyakorlatilag teljesen lehetetlen, különösen az állam területén való szórvány település mellett. Nem tudtak áttérni a nemzeti-kulturális autonómia absztrakt elképzelésétől a szórványban élő nemzetiségi közösségek nemzeti-kulturális autonómia koncepciójához.

Az adott elképzelés megalapítói maguk is elismerték az általuk megalkotott megközelítés hiányosságait. Így például, K. Renner önkritikusan rámutatott, hogy az alkotmányreformnak csak a terve létezik. Ráadásul, nem végezték el előnyeinek és hiányosságainak mélyreható elemzését (55., 44. old.). Ezenkívül az adott szféra kérdéseinek tudományos alapokon nyugvó kutatása empirikus anyagot követel meg. Nyugodtan állíthatjuk, hogy az adott időszakban dolgozták ki a nemzeti-kulturális autonómia ötletét, de annak koncepciója nem volt alkalmas a gyakorlati megvalósításra.

Az osztrák marxisták nem voltak következetesek álláspontjuk megalapozásában, ugyanis összekeverték a területiális autonómia, a föderalizmus (a kétházas parlament) és a nemzeti-kulturális autonómia, mint az exterritoriális közjogi egyesülés elemeit a nemzetközi-jogi státusával.

Végül a nemzeti-kulturális autonómia ötletének támogató között a XX. század első felében meghonosodott a nézet, hogy a hangsúlyt minden egyes nemzetiségi közösség kultúrájának fejlődésére kell helyezni és olyan alkotmányt kellene elfogadni, amely nem kényszerítene minden nemzetet arra, hogy részt vegyen a politikában, harcoljon a hatalomért, még ha békés eszközökkel is (52., 376–377. old.). Ily módon egyre népszerűbbé válik a nemzetiségi közösségeknek a politika kívüli békés együttélésének ötlete. Később az osztrák-marxisták és azok követői egyre szorosabb összefüggésbe hozták az egyes nemzetiségi közösségek nemzeti-kulturális autonómiáját azoknak az egy államon belül való megőrzésével. Véleményük szerint az egyes nemzetiségi közösségek kultúrája, nyelve, művelődése, szokásai megőrzésének problémáit, ha eközben nem merül fel azok függetlenségének kérdése, az állam maguknak a

nemzetiségi közösségeknek kellene, hogy átadja (52., 375–377. old.). Kidolgozva a nemzeti-kulturális autonómia ötletét, annak szerzői ignorálták az állami hatalomnak a nemzetiségi kérdések megoldásában betöltött szerepét, ámbar az állam támogatása igen fontos a különböző nemzetiségi közösségek kultúrája fejlődésének biztosításához és azok gazdasági fellendüléséhez. Az ilyen támogatás nélkül ezeket igen nehéz megvalósítani, ehhez sok erőfeszítésre, tartalékra és időre van szükség. Az állam és a nemzetiségi közösségek közötti kapcsolat hiánya – a nemzeti-kulturális autonómia azon típusának egyik gyenge oldala, amelynek elméletét az osztrák-marxisták dolgozták ki. Ugyanakkor, nézeteik minden hiányossága ellenére, a nemzeti-kulturális autonómiának maga az ötlete a politikai-jogi nézet jelentős vívmánya. Az osztrák-marxisták voltak az adott ötlet szülőatyjai, annak alapján dolgozták ki a tudományos irodalomban a nemzeti-kulturális autonómia korszerű koncepcióját. V. Medem orosz szociál-demokrata a XX. század elején a nemzeti-kulturális autonómia, mint „a nemzeti szejmek föderatív szövetsége” elvét népszerűsítette, amelyekre a területiális autonómia pótlólagos komponenseként tekintett (56., 38–47. old.). A nemzeti-kulturális autonómia problematikájának kutatása során feltétlenül elemezni kell a marxizmus-leninizmus képviselőinek elképzeléseit is. V. I. Lenin is foglalkozott az adott problematikával. Az ő véleménye szerint „A demokrácia annak elismerése, hogy a kisebbség az állami többségnek van alárendelve, azaz ...a lakosság egyik részének a másik feletti rendszeres erőszak megszervezése” (57., 84. old.). Lehetségesnek tartotta a kisebbségnek „a demokráciából való kizárását”, amennyiben az ellenáll a többség ideológiájának. V. I. Lenin elismerte az elkülönülésnek az önrendelkezésen alapuló elméletét és gyakorlatát; támogatta a különböző népek egyenjogúságának elvét azok etnikai, vallási és faji hovatartozásától függetlenül; a föderációra úgy tekintet, mint a nemzetiségi-állami rend azon formájára, amely képes biztosítani a különböző népek toleráns együttélését. Viszont a nemzetiségi kérdésre, mint az osztályharc elemére tekintett, a gyakorlatban pedig az internacionalizáció politikáját hajtotta végre „a proletár érdekeknek” megfelelően, „a nemzetiségi elkülönülés burzsoá törekvések ellenébe” (58., 35. old.). A nemzetiségi korlátozások hasonló elképzelései a nacionalizmus túltengése, mint a különböző nemzeti kultúrák együttélése konfliktusos jellege megoldásának formája közepette tükröződnek az Összoroszbolsevik Kommunista Párt konferenciáinak és kongresszusainak határozataiban is. Így, például, a nemzeti-kulturális autonómia, – mint olyan forma, amely képes a gyakorlatban biztosítani a nemzeti kisebbségek létezését jogi síkban – megvitatása során az Összoroszbolsevik Konferencián a bolsevikok olyan határozatot fogadtak el, amelyben többek között kihangsúlyozták, hogy: „A proletariátus pártja határozottan elutasítja a munkások úgynevezett „kulturális-nemzeti autonómiáját” – a kulturális-nemzeti autonómia mesterségesen elhatárolja az adott „nemzeti kultúrához” való tartozást ... ugyanakkor a szociáldemokrácia feladata a világproletariátus internacionális kultúrájának megszilárdításában rejlik” (59.). Az első világháborút követően, miután az Osztrák-Magyar Birodalom romjain nemzetiségi államok jöttek létre, a nemzeti-kulturális autonómia iránti érdeklődés szinte teljesen elveszett (8., 13. old.). A nemzeti kisebbségek jogai megvalósítására vonatkozó politikai-jogi nézet fejlődésének kutatása során feltétlenül elemezni kell M. Hruscsevszkij ismert ukrán bölcsele és állami tényező eszméit. Tisztában volt az Ukrajnát benépesítő nemzeti kisebbségek fontos szerepével, az ukrán állam elkülöníthetetlen részének tartotta azokat. Ezzel kapcsolatban így vélekedik: „Az ukrán szovinizmus mindenféle megnyilvánulása, a többi nemzettel szembeni kizárások, intolerancia nem szimpatikus és nem kívánatos, bármikor is történne. Ma pedig, a jelenlegi körülmények közepette, amikor oly nagy szükség van tiszteletre és tapintatra, megértésre és szolidaritásra a nagy cél eléréséhez, – ezek teljes egészében megengedhetetlenek, azokat egyszerűen nemzetiségi bűnténynek kell kikiáltani és teljes határozottsággal fellépni ellenük” (60., 108. old.). Tisztában volt azzal, milyen

fontos szerepet töltenek be a nemzeti kisebbségek az ukrán állam kialakítására irányuló folyamatokban, ezzel kapcsolatban rámutat: „...valószínű, hogy sokkal több olyan ember marad, aki maradni akar, és az ukrántól eltérő nemzetiségük mellett csak az ukránokkal közösen dolgoznak majd a vidék javára, szabadságot és jó sorsot vívnak ki számára. Velük az ukránok megértésre jutnak mindenben, ami az új ukránai rendszerrel kapcsolatos” (61., 114. old.). Azaz, M. Hruszevszkij lerakta az ukrán állam nemzetközi politikájának alapjait, jelentősen nagyban hozzájárult a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézete kialakulásához. A két háború közötti időszakban a nemzeti-kulturális autonómia egyes aspektusaival foglalkozott K. Wolsendorf „A nemzeti kisebbségek jogainak főbb alapfogalmai” c. (62.), (1921.), G. Pletner „A nemzeti kisebbségek védelmének problémája” c. (53.) (1927.), E. Hoffbauer német jogászok „A kisebbségek kérdése, mint európai probléma” (63.) (1930.) c. műveiben. A nyugati féltekén a nemzeti-kulturális autonómia kérdésével többnyire nem foglalkoztak, ott általában a területi autonómia alapelveivel álltak elő. Ugyanakkor az adott problematikát nemcsak Németországban, hanem más országokban is tanulmányozták. Így például 1922-ben Franciaországban e témakörben látott napvilágot Fouques-Duparc „A nemzeti, nyelvi és vallási kisebbségek védelme” (64.) c. munkája, 1929-ben pedig Ausztriában jelent meg O. Junhan „A nemzeti kisebbségek problémáinak elmélete és gyakorlata” c. műve. A második világháború éveiben Európában szinte nem is tanulmányozták ezt a kérdést. A két háború közötti időszak európai országainak fentebb említett bölcselei jelentős hozzájárultak a nemzeti kisebbségek jogaira megvalósítására vonatkozó politikai-jogi szemlélet fejlődéséhez. A második világháború után a nemzeti-kulturális autonómia egyes kérdései kerültek megvitatásra a tudományos irodalomban, mint a nyelvek egyenjogúságával kapcsolatos problémaként. Különösen vonatkozik ez a belga és a kanadai irodalomra. Az adott problematika sokkal szélesebb körű megközelítése jellemző a skandináv országokra. A Szovjetunió jogtudományában a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája és jogaik megvalósításának kérdése sajnos nem kapott kellő megvilágítást. A fentebb említett időszakban mindössze néhány munka jelent meg a nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatban (B. A. Alekszandrov: „A nemzeti kisebbségek helyzete a háború utáni Európában” (66.) (1933.), G. Zsvanyija: „A nemzeti kisebbségek védelmének nemzetközi-jogi garanciái” (67.) (1959.)). Ukrajna függetlenségének kivívása után a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának problematikája új értelmezést kap. A hazai tudósok sok új megközelítést dolgoztak ki ebben a szférában, jelentős mértékben hozzájárulva a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításával kapcsolatos politikai-jogi szemlélet fejlődéséhez. Az ukránai nemzeti kisebbségek jogi státusa kutatásának egyik első próbálkozásának tekinthető V. O. Nyikityuk „Az etnonemzetiségi kisebbségek státusa (összehasonlító-jogi aspektus)” c. monográfiája (1996.). A szerző egyes külföldi államok törvényeinek az Ukrajna törvényeivel való komparatív elemzése, a nemzetközi jog jellemzése alapján kutatja az etnonemzetiségi kisebbségek jogi státusa lényegét és tartalmát, valamint jogaik megvalósításának rendjét és formáit, külön figyelmet fordítva az autonómia különböző fajtáira (4.). Az ukránai nemzeti kisebbségek jogi státusa kialakulásának, változásának és fejlődésének törvényszerűségeit elemzi L. I Rjabosapko „A nemzeti kisebbségek jogi helyzete Ukrajnában (1917–2000)” c. monográfiájában (2001.). A munkában jellemzi az ukrán államiság és a nemzeti kisebbség kapcsolatait az 1917 és 2000 közötti időszakban, elemzi a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos szovjet nemzetiségi politika megvalósítását az 1920–1991. közötti időszakban, áttekinti a nemzeti kisebbségek jogi helyzetében Ukrajna függetlenségének kikiáltása után bekövetkezett új fordulót; a szerző foglalkozik a nemzeti kisebbségek autonómiája különböző formáinak fejlődésével Ukrajnában (5). O. M. Bikov „A nemzeti kisebbségek alkotmányos-jogi státusa Ukrajnában” c. monográfiájában (2001.) elemzi az ukránai

nemzeti kisebbségek alkotmányos-jogi státusa és az ukrán kisebbség helyzetének kérdését egyes országokban. A szerző jellemzi a nemzeti kisebbségek alkotmányos-jogi státusa kialakulásának és fejlődésének főbb fordulóit, osztályozza azok jogait és szabadságjogait, elemzésnek veti alá a nemzeti kisebbségek önszervezkedési formáit, azok jogai és szabadságjogai megvalósításának mechanizmusát, az Ukrajna határain túl élő ukránok jogi státusát egyes külföldi államok törvényei értelmében (1.). A nemzeti kisebbségeknek a nemzetközi jog szerint történő védelmével foglalkozik M. Tóth „A nemzeti kisebbségek nemzetközi-jogi védelme (a korszerű fejlődés tendenciái)” c. monográfiája (2002.). A szerző megvilágítja a „nemzeti kisebbség” fogalmat, a nemzeti kisebbségek jogai nemzetközi-jogi védelme fejlődésének szakaszait, a nemzeti kisebbségek jogait, a nemzetközi-jogi dokumentumok normáinak és elveinek az Ukrajna törvényeibe való implementációja problémáit, meghatározza a nemzeti-kulturális autonómia fejlődésének perspektíváit Ukrajnában (6.). V. P. Kolisznik „A nemzeti-etnikai kapcsolatok Ukrajnában: elméleti alapok és alkotmányos-jogi aspektusok” (2003.) c. monográfiájában elemzi a nemzeti-etnikai kapcsolatok elméleti alapjait, azok fogalmát és struktúráját, a nemzeti önrendelkezés kérdését, a nemzeti kisebbségek jogi státusát, a nemzeti-etnikai kapcsolatok alkotmányos-jogi szabályozása külföldi és hazai tapasztalatait, a nemzeti-kulturális autonómia problematikáját (3.). Az államnak a nemzetek közötti kapcsolatok szférájára az adminisztratív reform kontextusában való hatásgyakorlást tanulmányozza P. I. Nadolisnij „Az ukrán adminisztratív reform etnonemzetiségi faktora: az elmélet, a módszertan, a gyakorlat problémái” c. monográfiájában (1998.), amelyben feltárják az etnonemzetiségi tényezőnek az adminisztratív reform végrehajtásában, illetve az államirányítás rendszere kiépítésében betöltött szerepét. A monográfiában rámutatnak: szükség van a nemzeti kisebbségeknek a helyi önkormányzati szervezetekben való képviselői biztosítása kérdésének megoldására. A szerző foglalkozik a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításával kapcsolatos egyes problémákkal is (68.). Napjainkban a nemzeti kisebbségek jogai megvalósítása problémáinak tanulmányozása áll számos külföldi, többek között orosz jogtudós figyelmének középpontjában. Így, a FÁK viszonylatában A. H. Abasidze „A kisebbségek jogainak védelme a nemzetközi és a belső állami jogok alapján” (1996.) c. munkája tekinthető a nemzeti kisebbségek védelme jogi problémái első komplex tudományos kutatásának nemzetközi szinten. A kutatás célja a nemzeti kisebbségek jogai védelmének problémája hazai és nemzetközi terén. A szerző jellemezte a nemzeti kisebbségek jogai védelme fejlődésének főbb problémáit és perspektíváit a nemzetközi jog szerint elemizte a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája egyes kérdéseit (7.). A föderalizmus elméletének és gyakorlatának főbb kérdéseit a népek jogaival való kölcsönös kapcsolatban L. M. Karapetyan tekintette át „A föderalizmus és a népek jogai” c. munkájában (1999.). A tanulmányban a szerző elemzi az Orosz Föderáció föderatív rendje alkotmányos alapjait, a föderáció alanyainak politikai-jogi státusát és egyenjogúágát, a nemzeti kisebbségek és a kis létszámú őshonos népek jogi státusát, azok jogai megvalósításának problémáit (69.). A nemzeti kisebbségek jogi státusa kérdéseinek komplexusát jellemzi Sz. J. Jurjev orosz tudós „A nemzeti kisebbségek jogi státusa (elméleti-jogi aspektusok)” (2000.) c. monográfiájában: áttekinti a kisebbségek státusa és az európai biztonsági szint közötti kölcsönös együtthatás kérdéseit, előadja azok intézményesítésének szervezési-jogi formáit, számos, a nemzeti kisebbség jogi státusával kapcsolatos probléma megoldására javasol megoldást. (9.). A nemzeti-kulturális autonómia jogi problémáit az Orosz Föderációban tanulmányozza T. J. Habrijeva „A nemzeti-kulturális autonómia az Orosz Föderációban” c. monográfiájában (2003.). A szerző megvilágítja a nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket, foglalkozik az Orosz Föderációnak az adott szférát érintő törvényei megvalósításának gyakorlatával, javaslatokat dolgoz ki annak tökéletesítésére, va-

lamint a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájával kapcsolatos jogok megvalósítása problémájának orvoslására (8). A nemzeti kisebbségek jogainak a nemzetközi jog szerinti védelme és megvalósítása kérdésével foglalkozik G. K. Seu cseh tudós „A nemzeti kisebbségek védelme a nemzetközi jog szerint” c. munkájában (1998.). A szerző a nemzetközi jognak megfelelően elemzi a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításával kapcsolatos kérdéseket, a nemzeti-territoriális és a nemzeti-kulturális autonómia aspektusait (70). Az ember főbb jogai és szabadságjogai problematikájával foglalkozik K. Eckstain „A jogok és szabadságjogok” c. tanulmányában (2004.): áttekinti az ember jogai és szabadságjogai keletkezését, azok fajtáit és jelentőségüket, a megvalósításukkal kapcsolatos kérdéseket, az egyenjogúság problematikáját és a diszkrimináció tilalmát, azok garanciáit (71).

Az ember jogai aktuális kérdéseit a modern világban veti fel L. I. Gluharjeva „Az ember jogai a modern világban (szociális-filozófiai alapok és az állami-jogi szabályozás)” (2003.) c. monográfiájában. A tanulmányban foglalkozik az ember jogai és szabadságjogai biztosításának problémáival, azok megvalósításának kérdéseivel, azok garanciáival, illetve azokat az elvekkel, amelyekkel a társadalmi haladás globalizációja folyamataival való szoros kapcsolatban vetnek fel, valamint a jog humanizációjával (72).

Az ember jogainak helyzetét és azok megvalósításának problémáit a modern világban „Az ember jogai: az évszázad eredményei, tendenciái, perspektívái” (2002.) c. tanulmányban elemzik: áttekintik az ember jogait az ökológia, a demográfia, a migráció problémáival és a nemzetiségi közösségekkel való szoros kapcsolatban, megvizsgálják a nemzeti kisebbségek jogainak a nemzetközi jog szerinti megvalósításának egyes problémáit (73).

Az ember jogainak különböző aspektusait kutatja A. M. Kologyij és A. J. Olijnik ukrán tudós „Az ember és az állampolgár jogai Ukrajnában” c. munkájában (2003.). A szakértők áttekintik az ember és az állampolgár jogaival kapcsolatos politikai-jogi nézet kialakulását, jellemzik az alkotmányos jogokat és kötelességeket, az ember és az állampolgár jogai és szabadságjogai megvalósításának mechanizmusát és megvalósításuk biztosítását, az igazságszolgáltatási és a jogvédő szervek szerepét az ilyen mechanizmusban (74).

Az ember jogainak kérdését, többek között azok lényegét, keletkezését, szociális forrásait, rendeltetésüket, a jogi és a szociális állammal való kölcsönös együttműködésüket tekintik át az E. A. Lukasova által szerkesztett „Az ember jogai” (2002.) c. műben. A tanulmányban elemzésnek vetik alá az ember jogai és szabadságjogai rendszere kialakulásának történelmi fordulóit, azon védelme mechanizmusának fejlődését. Jelentős figyelmet fordítanak az ember és az állampolgár jogi státusa természetének, az ember jogai struktúrájának, azok biztosítása és megvalósítása országon belüli és nemzetközi formája kölcsönös kiegészítésének (75).

Az ember általánosan elismert jogainak problémáit tekinti át A. H. Szaidov „Az ember általánosan elismert jogai” c. munkájában (2002.), amelyben a szerző megvilágítja az ember általánosan elismert jogai elméletének és gyakorlatának kérdéseit, azok megvalósításának mechanizmusait, az ember általánosan elismert jogainak fejlődését nemzetközi, regionális és nemzeti szinten (76).

Ukrajna függetlensége kikiáltását követően újabb, a nemzeti kisebbségek élete aspektusainak kutatására irányuló tudományos irányzatok alakultak ki. A tudományos kutatások többsége az etnotudomány nevet viseli és pedig: etnoállamismeret, etnológia, etnopolitológia, etnoszociológia, stb.

J. I. Rimarenko, L. J. Skljár és Sz. J. Rimarenko „Etnoállamismeret. Elméleti-módszertani alapok” (2001.) c. munkájukban áttekintik az etnoállamismeret, mint tudományos irányzat és oktatási tantárgy elméleti-módszertani és konceptuális alapjait, annak fogalmi-értelmi eszköztárát (77).

Az „Ethnosz. Nemzet. Állam: Ukrajna a világ etnoállamisági tapasztalata kontextusában” (2000.) c. monográfiában, amely J. I. Rimarenko általános szerkesztése mellett látott napvilágot, elemzésnek vetik alá az emberiség létezésének etnonemzetiségi formáit az államalapítás kontextusában, jellemzik az államalapítás etnonemzetiségi tényezőit, az etnonemzetiségi politikának a nemzetiségi-államépítési folyamatban betöltött szerepét (78).

Az etnológia problematikáját tekinti át O. P. Szadohin *Etnológia* c. munkájában (2004). A szerző foglalkozik az ethnosz és az etnikum kölcsönös együttthatása, az etnikus kultúra, az etnikumok közötti kapcsolatok, az etnikumok közötti konfliktusok kérdésével, valamint az etnikai közösségek jogainak megvalósításával kapcsolatos problémákkal (79).

A személy, a nemzet és az állam kölcsönös együttthatása problémáit, azok kölcsönös kapcsolata kérdését elemzi Sz. J. Rimarenko „A személy, a nemzet, az állam önrendelkezése” c. monográfiájában (1999.). Az ember és az állampolgár, a nemzetek és a nemzeti kisebbségek jogaival foglalkozva, a szerző rámutat, hogy ezen jogok kölcsönös együttthatásának problémájával tudományos nem foglalkoztak (80).

Az etnoállamismeret elméleti alapjait és lényegét jellemzik J. I. Rimarenko, I. F. Kurasz, J. Sz. Semsucsenko, O. V. Kartunovics, L. J. Skljár és Sz. J. Rimarenko „A nemzeti-állami építés: a konceptuális megközelítések, a modern tudományos irodalom” c. munkájukban (1999.), amelyben elemzésnek vetik alá az államalapítás etnonemzetiségi tényezőit, a nemzeti-állami építés főbb alapjait Ukrajnában (81).

A nemzeti kisebbségek kérdését és azoknak az államalapítási folyamatokban betöltött szerepét tekintik át J. I. Rimarenko, O. V. Kartunova, O. M. Mironenko és mások „Az etniállamiság alapjai” c. tanulmányukban (1997.). A szerzők megvilágítják a nemzeti fejlődés és a nemzeti-állami építés együttthatásának kérdését, az állami etnonemzetiségi politika koncepciójának politikai-jogi alapjait Ukrajnában (82).

A nemzeti kisebbségek kérdésének szentelték „A nemzet és az állam” c. tanulmányt is (1998.) (szerkesztő J. I. Rimarenko). A szerzők az etnikai problémáknak a különböző státusú nemzetiségi közösségek differenciált megközelítése figyelembevételének történő megoldása javaslatával állnak elő (83).

Azaz fentebb áttekintettük a nemzeti-kulturális autonómia vonatkozásában kialakult politikai-jogi szemlélet fejlődését az őskortól a modern korig. A különböző korban alkotott bölcselők gondolatainak elemzése arról tanúskodik, hogy a nemzeti kisebbségek és azok nemzeti-kulturális autonómiájának problémája fontos helyet foglal el a politikai-jogi nézetben. A nemzeti-kulturális problematika sok szempontú megközelítése igen fontos a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája egyes fajtái további fejlődése szempontjából. A nemzeti-kulturális autonómia a nemzeti kisebbségek státusának elengedhetetlen feltétele, dinamikus fejlődésen megy át, állandóan fejlődve és mind újabb és újabb elemeket foglal magába.

I. 3. A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának evolúciója Ukrajnában

A nemzeti-kulturális autonómia modern koncepciója jelentős fejlődésen ment át. A nemzeti-kulturális autonómia modern koncepciójának egyes elemei megtalálhatók Ukrajna nemzeti kisebbségei jogi státusában sok évszázadra visszamenőleg. Ugyanakkor nem állíthatjuk, hogy a nemzeti-kulturális autonómia és főbb elemeinek eszméi prioritást élveztek Ukrajna nemzeti kisebbségei nemzeti-kulturális fejlődése aspektusában, illetve az idevonatkozó állami politika megvalósításában. Sok évszázadon át a nemzeti kisebbségek Ukrajna területén különböző jogokkal voltak felruházva, valamint időközönként az autonómia különböző szintjével rendelkeztek: nemzeti-kulturális, nemzeti-személyi és nemzeti-territoriális.

Már az ókori városokban a nemzeti kisebbségek Ukrajna területén rendelkeztek jogaik megvalósításának egyes lehetőségeivel: gondoljunk a zsidók vallási jogaira a Tauriai Herszonesszoszban, ahol a hellének alkották a vezető közösséget. Az ilyen városokban az polgárokkal szemben – függetlenül azok nemzetiségi származásától – nem alkalmazták a diszkrimináció elvét. Az ókori városok valamennyi polgára egyenlő volt a törvény előtt. A görögöknek és a zsidóknak az ókori városokban való együttélésének tényét tanúsítja az is, hogy a keresztényi templom romjainak feltárása közben a Tauriai Cherszonesszoszban annak fundamentuma alatt későantik-korabeli zsinagóga maradványait tárták fel, ami hívő júdeaiak létezését tanúsítja az ősi Herszonesszban (84., 13. old.). A polgárok egyenlőségének és a nemzeti kisebbségek diszkriminációja elvetésének elve, a nemzeti kisebbségek vallási jogainak megvalósítása fontos szerepet töltenek be a nemzeti kisebbségek jogi státusa fejlődése, illetve a nemzeti-kulturális autonómia eszméjének meghonosítása szempontjából.

A Kijevi Rusz idején a nemzeti kisebbségek, többek között a zsidók, az örmények, a németek egyes személyi, kulturális és vallási jogai meglétéről beszélhetünk. A kereszténység felvételét követően a vallási jogokat kizárólag a keresztények számára biztosították. Ezekben az években a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája egyes elemeiről tehetünk említést.

Csak a középkorban emelkedett minőségileg újabb szintre azon jogok köre, amelyek napjainkban határozzák meg az adott nemzeti kisebbség nemzeti autonómiája egy bizonyos fajtáját. Ez azzal volt kapcsolatos, hogy egyes városokat felruházták a magdeburgi joggal, jelentős fejlődésen mentek át a társadalmi-gazdasági kapcsolatok, a politikai konjunktúra, kiszélesedtek a migrációs folyamatok, többek között zsidók, örmények, németek stb. telepedtek át Ukrajnába. Ezekben az években az egyes nemzeti kisebbségek közösségei, így a zsidók, az örmények, a németek nemzeti-személyi autonómiájáról beszélhetünk. Ugyanakkor e kor sajátossága az, hogy speciális jogokat a királyi privilégiumok vagy más, konkrét esetben és konkrét nemzeti közösséggel, nem pedig az egész nemzetséggel kapcsolatban kiadott dokumentum alapján ítelték meg. Így például, Lviv (Lemberg) városának zsidó nemzetiségű lakossága a XV. században rendelkezett a nemzeti-személyi autonómia jogával, nem pedig azért, mert a Galics város zsidói, szintén egy tömbben éltek ott és a város lakosságának jelentős részét képezték.

Az alábbiakban egyes olyan privilégiumok elemzésével foglalkozunk majd, amelyeket a Lengyel Állam kötelékében lévő Nyugat-Ukrajna nemzeti kisebbségei számára ítéltek meg a XV–XVI. században Lviv városa zsidó közösségének példáján.

A XV–XVI. században Lviv négy nemzetiségi közösség központja volt: az ukránoké, a lengyeleké, az örményeké és a zsidóké, amelyek rendelkeztek a nemzeti autonómia elemeivel

vagy annak egyes részeivel. A városban donimáló helyzetben volt a lengyel közösség, amely rendelkezett valamennyi, a magdeburgi jog által előírányzott jogokkal. A többi, a városban élő, de a királyi hatalom jogi szabályozása objektumát nem képező nemzetiségi csoport (németek, tatárok, karaiták, olaszok, stb.) a fentebb említett négy nemzetiségi csoport egyikének jogi szabályozása alá került és megfelelő jogokkal rendelkezett (85., 92. old.)

A zsidó közösség Lvivben nem sokkal a város megalapítását követően jött létre. A zsidó áttelepülők első hullámát az orosz földek keleti részeiből érkezők alkották, akik a tatárok támadásai elől menekültek (85., 82–83. old.). A zsidók lvivi jelenlétét tanúsító első okmányok igazolják III. Kázmér 1356-ban kelt privilégium-függeléke, amely lehetővé tette a zsidók és a város többi nemzetiségi közössége számára igazságszolgáltatás megszervezését a városi vojta??? elnöklése mellett (86.). Ugyanakkor a városi rend a magdeburgi jog szerint a XIII–XVIII. századbeli Közép-Kelet-Európában kizárta a zsidóknak a városi lakosokkal közös igazságszolgáltatásban való bármilyen részvételét. A zsidókat egyáltalán nem foglalták bele a városi jogba, azokat a király alattvalóinak és szolgálóinak tekintették, a királyi tisztviselőknek, mindenekelőtt a vajdának vagy az előljárnak voltak alárendelve. Az örményektől eltérően, a zsidókat teljes egészében eltiltották a város politikai és gazdasági életétől, éppen ezért Lviv egész város egész érintő privilégiumok rájuk nem vonatkoztak.

A zsidó közösség jogi státusát a királyi privilégiumok és egyéb dokumentumok szabályozták. A Lengyel Királyság valamennyi zsidója számára az Istenes Boleszlav kalisi herceg 1264-ben kelt Alapszabálya jelentette a környezetükben élő keresztényekkel való kapcsolattartást szabályzó főbb dokumentumot. Az alapszabály, egyébként, a cseh és az osztrák földek zsidó lakosságaéhoz hasonló privilégiumokon alapult. A Kalisi Alapszabályzat képezte a Lengyelország zsidó közösségére vonatkozó majdani királyi dokumentumok alapját a XIV–XVIII. században.

Miután a XIV. század közepén megszűlárdukt a lengyel uralkodás, a lvivi zsidó közösség hasonló alapokmányhoz jutott III. Kazimir 1367. évi oklevele formájában (88), szinte teljes egészében megismételte Boleszlav privilégiumának álláspontjait, amely biztosította a zsidó közösség jogi autonómiáját, a gazdasági tevékenységet a hitel- és üzleti életében, biztosította továbbá az állami védelmet. Abban a jogi szabályozás alábbi csoportjait különíthetjük el: a jogi hatalmat a zsidó lakosság felett; a hitelezői,- a kereskedői tevékenységet; a zsidók kapcsolatait a keresztény lakossággal. Ugyanakkor ezen álláspontok megvalósítása során ellenszegülés volt tapasztalható a római-katolikus egyház egyházi vezetői és a német áttelepült polgárok részéről.

Lviv városának zsidó lakossága egy egész sor személyi, vallási, gazdasági és kulturális jogot vehetett igénybe, ám azok megvalósítása nem mindig volt optimális, gyakran keletkeztek mesterséges akadályok a városi hatalom részéről, ami számos konfliktus és bírósági pert eredményezett. A XV. század végén – a XVI. század elején robbantak ki az első komoly konfliktusok a városi hatalom és a zsidó közösség között kereskedői nézeteltérések alapján. Sándor király az 1503. évi privilégiumnak megfelelően védelme alá vette a zsidókat azokban az incidensekben, amikor „jogtalanul vették el tőlük azokat a tárgyakat, amelyeket azok a minden évben megrendezendő vásároknak vásároltak meg” (89). Mivel a privilégium világosan nem tért ki arra, pontosan milyen tárgyakat vásároltak meg a zsidók a vásároknak, a lvivi zsidók, a fentebb említett dokumentumra hivatkozva, nyugodtak kereskedhettek bármilyen áruval. Sándor király az 1506. évi privilégiummal felmentette az árusokat a királyi illetékek leróvása alól (90). Az utolsó okmány a legnagyobb mértékben kedvezett a zsidó kereskedelem felvirágoztatásának Lvivben.

I. Zsigmond király az 1543-ban kelt privilégiummal egyenlő jogokkal ruházta fel Lviv zsidó és a keresztény árusait az illetékek befizetésétől való felmentés és a legelők használata tekintetében (91).

1550–1570-ben a királyi dekrétumok révén Lviv városának zsidó közössége szabályozza a jogi kapcsolatait a keresztény lakossággal, valamint a zsidó igazságszolgáltatás kérdését. 1553-ban Zygmunt Ágost király engedélyezte a lvivi zsidóknak, hogy a Tóra tekercsein tegyék le az esküt azokban az ügyekben, ahol 50 zlotyit meghaladó összegről van szó (a többi esetben a zsinagóga ajtajában tehetik le az esküt) (92). 1568-ban a király megerősítette a zsidók tulajdonjogát azokra az ingatlanokra, amelyekhez azok az örökösödés jogán jutottak hozzá (93).

Zygmunt Ágost 1569. évi királyi dekrétuma (94) megújította a zsidó közösség igazságszolgáltatásának struktúráját és szervezetét. A lvivi zsidók a helyi vajda jogkörébe tartoztak. A zsidók feletti igazságszolgáltatás végrehajtása céljából bírót neveztek ki a nemesi származású személyek közül. A közösség vezetői megválasztásánál a zsidó közösség teljes szabadsággal rendelkezett, viszont választásukat a vajdának is jóvá kellett hagynia. A zsidó bíróságok jegyzőkönyveit vezető írnok kiválasztását a bírónak egyeztetnie kellett a közösség vezetőivel, valamint a bírósági könyvekbe eszközölt minden bejegyzésről be kellett számolniuk. A bírósági ítéleteket is közösen adta ki a vajda bírója és a zsidó vezetők. A kizárólag bűnügyi ítéletek kivételével a zsidó jog szerint a vezetőknek jogában állt átokkal sújtani a bűnöző zsidókat, amit „senki sem tilthatott meg nekik”.

1571-ben Zygmunt Ágost, eleget téve a lvivi zsidók kérésének, újabb privilégiumokat adományozott azoknak (95). Így például, ha bűntényt követtek el, a zsidók kötelesek voltak megjelenni az igazságszolgáltatásuk számára kijelölt királyi bíróság előtt. Az orosz vajda csak a lvivi rezindeciáján bíraskodhatott, az ítéleteivel szembeni apellációkat a királyi bírósághoz kellett benyújtani.

Ha összehasonlítjuk a lvivi zsidók és örmények XVI–XVII. századbeli igazságszolgáltatási autonómiáját, meg kell állapítani, hogy sokkal stabilabbak voltak a zsidó igazságszolgáltatás intézményei, amelyekről a vajdák és a közösség vezetői gondoskodtak, míg az örmény igazságszolgáltatás állandóan változott az örmény közösség és a város lengyel hatalmi vezetősége között dúló harcokban — az utóbbi a városi magdeburgi bíróság javára fordította az örmény bíróság meghatalmazásait (85., 87. old.).

Azaz a középkori Lvivben a zsidó közösség a jogok széles körével rendelkezett, amelyek tükrözték többnyire az összetett jog elemeit és megfeleltek a nemzeti kisebbség nemzeti-személyi autonómiája számos követelményeinek.

A XVIII–XIX. században, miután az ukrán földek jelentős része az Orosz Birodalom kötelékébe került, lényeges változások történtek a hatalmi szerveknek a nemzeti kisebbségek szembeni viszonyában. Kezdetét vette az egyes nemzetiségi közösségek jogi státusának elhatárolása. Gyakran fordultak elő olyan esetek, amikor a lengyel falu lakossága egyfajta jogokkal rendelkezett, a szomszédos német falué pedig sokkal szélesebb jogokkal. Az egyes nemzetiségi közösségek jogi státusát és azok jogainak megvalósítását gyakorta a hatalmi szervek speciális dokumentumaival szabályozták. Ugyanakkor a nemzetiségi közösségek gyakran alkalmazták a saját szokásokon alapuló jogait és az anyaországok jogait, nem rendelkezve semmilyen speciális szankcióval azon illetékes államhatalmi formációk részéről, amelyek kötelékébe tartozott Ukrajna területe. Ehhez járult hozzá egyes nemzetiségi település zárt jellege is, különösen, ha gyarmati típusúról volt szó, mint a német mennoniták esetében.

Az Orosz Birodalomban a nyugati végeken, amelyek része volt több ukrán kormányzóság is, kialakították a „zsidó települések” sávját. Megfelelő okmányokat 1782-ben, 1791-ben, 1835-

ben fogadtak el. Később a „zsidó települések” sávja átalakult, de a kezdetektől nyilvános volt az orosz kormánynak a zsidókkal kapcsolatos főbb tendencia: a birodalom nyugati részeiben, zömében Ukrajnában és a Beloruszban kell összpontosítani a zsidó lakosságot. A „zsidó települések” sávja egészen 1917-ig létezett (96., 45. old.). Az Orosz Birodalomban jelentősen korlátozták a zsidók jogi státusát, azok csak egyes olyan jogokkal rendelkeztek, amelyeket ma a nemzeti-kulturális autonómia modern koncepciójába lehetne besorolni. Sok zsidó élt azokon a földeken, amelyeket az Orosz Birodalom szállt meg a Czech Pospolita felbomlása után. Az orosz kormány igyekezett megszilárdítani az oroszbarát hangulat a zárt zsidó közösségen belül. Ezzel a céllal 1844-ben végrehajtották a zsidó közoktatás állami reformját. II. Miklós cár 1844. november 13-án elfogadta azt a speciális rendeletet, amelynek értelmében a „zsidó letelepedések” sávjában egy egész sor kincstári (állami), I. és II. fokozatú zsidó tanintézetet nyitottak azzal a céllal, hogy nyelvekre (főleg orosz nyelvre) és társadalmi tantárgyakra tanítsák a zsidó ifjúságot (97., 142. old.). Ugyanakkor a cári kormány diszkriminációs politikája a XIX. század végén elősegítette a zsidóknak az Orosz Birodalomból való tömeges emigrációját, mindenekelőtt az USA-ba és az európai országokba. Így történt, például, hogy közel 500 ezer főre tehető azon zsidók száma, akik 1860 és 1918 között a nyugati országokba vándoroltak ki Ukrajnából (98., 24. old.).

Erre a korszakra, különösen Dél-Ukrajna számára egyes nemzeti kisebbségek kolóniai voltak a jellemzők. Az ilyen kolóniákban általában sokkal jobb lehetőségek nyíltak a nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítására, mint a vegyes lakosságú városokban vagy településeken. Viszont sok függött azon nemzeti kisebbség képviselőitől, akik az ilyen településeken laktak, például, jelentősek voltak a német lakosság vívmányai a kulturális és az oktatási szférában.

Tekintsük át a nemzeti kisebbségek jogi státusát Ukrajna területén a XVIII. század és 1914 között a német közösség példáján. A német kisebbség történelmének újabb fordulója Ukrajnában a XVIII. század második felében vette kezdetét, amikor Erzsébet orosz cárnő kormánya 1759. május 2-án elrendelte „szeretettel fogadunk mindenkit, aki hajlandó ide átköltözni, letelepedni és itt élni, ráadásul a mestereket azonnal a műhelyekbe fogadjuk, a földművesek pedig gazdag és termő földekhez jutnak hozzá és felmentjük őket néhány évre a mindennemű adók és illetékek befizetése alól” (99., 44. old.). Ugyanakkor ezt a határozatot egy másik uralkodónő valósította meg — II. Katalin, amikor 1762. december 4-én kiadta azt a manifesztumot, amely nem felkérte az európai országok lakosságát, kivéve a zsidókat, hogy telepedjenek át az Orosz Birodalomba. II. Katalin kormánya, tudatosítva a végeláthatatlan dél-ukrajnai sztyeppék meghódításának és azoknak a mezőgazdasági termelésbe való bevonásának szükségességét, megbízta emisszáriusait, hogy buzdítsák a kolóniák lakosságát az Orosz Birodalomba való áttelepedésre. A végrehajtott munka eredményeként már a XVIII. század 80-as éveinek végén az első német telepések megérkeztek Ukrajna déli részére.

A Dél- és Nyugat-Ukrajna váltak a németek letelepedésének főbb területeivé. Így, például, míg Ukrajna déli részén, amely akkortájt a Novorosszija nevet viselte, 1858-ban 138,8 ezer német élt, Oroszország első népszámlálásának (1897. év) idején számuk már 377,8 ezer főt tett ki. Míg az 1763–64-ben a németek Novorosszija lakosságának mindössze 0,09 százalékát képezték, 1897-ben — már 3,5 százalék. A német telepések a XVIII. század 50-es éveiben kezdtek a nyugat-ukrajnai földek intenzív „feltárására”. A Galíciában, a Bukovinán, Kárpátalján, idővel pedig a Volhyiában is német kolóniák alakultak ki, különösen gyorsan növekedett számuk azok után, hogy a nyugat-ukrajnai földek az Osztrák Birodalom részévé váltak.

A német nemzetiségi kolóniák közösségei jogok széles körével rendelkeztek, amelyek a mai nemzeti autonómiának, sőt még a nemzeti-territoriális autonómia fogalmának is megfele-

Itek. A német telepesek céltudatosan és hatékonyan használták fel a számukra megítélt privilégiumokat, magasan fejlett gazdaságokat hoztak létre az ukrán földeken. A német telepeseket a kezdetektől a műszaki ellátottság magas szintje, a földek ésszerű felhasználása, a termelés ésszerűsítése jellemző. A kolóniákban nagy figyelmet tulajdonítottak az oktatásnak. Szinte minden kolóniában volt elemi iskola, amelyek száma Ukrajna déli részeiben megközelítette az ezret. Felső iskolák és központi tanintézetek is működtek, ahol érettségit lehetett szerezni és tanárokat képeztek az elemi iskolák számára. A dél-ukrajnai német kolóniákban több mint 20 központi iskola működött, többek között a Herszoni megyében a Marijinszki, a Hofnungstahl, a Landau, a Neuhalbstadt, az Alexanderkrone, a Hnadenfeld, a Neuzac, a Senfeld kolóniákban. 1914-ben a diákok száma ezekben a tanintézetekben 2219 főt tett ki. Ezenkívül, egyes kolóniákban női iskolák, gimnáziumok és speciális mezőgazdasági tanintézetek működtek. Fenntartásuk az egyházak pénzeszközei, valamint a falusi közösségek, a szervezetek és a magánszemélyek adományai révén volt megoldva (100., 5–7. old.). A német telepesek sikeresen beilleszkedtek az Orosz Birodalom gazdasági, politikai és kulturális életébe.

A XVIII. század és az 1914. közötti időszakban a német telepesek jogok széles körével rendelkeztek, valamint Ukrajna többi nemzeti kisebbségéhez és törzslakosságához viszonyítva privilegizált jogi státussal bírtak. A német telepesek által birtokolt jogok széles köre megfelel a nemzeti-személyi, egyes esetekben pedig a nemzeti-territoriális autonómia fogalmának. Ugyanakkor a következő években jogaik köre jelentősen csökkent, a szovjet érában pedig, 1933 és 1991 között az államhatalom részéről megnyilvánuló politikai diszkrimináció objektumává váltak. Azon ukrán földek nemzeti kisebbségei jogi státusnak pozitív és negatív oldalai, amelyek az Orosz Birodalom részét képezték, hatással voltak az Ukrajna területén élő nemzeti kisebbségek közötti kapcsolatok, valamint a nemzeti kisebbségek jogi státusának további fejlődésére.

A nemzeti kisebbségek autonómiájának eszméi az ukrán nép 1917–1920. évi nemzeti-felszabadító harcának idején mentek át újabb fejlődésen. Az adott szféra fejlődése közvetlenül kapcsolódik az ukrán állam, különösen a Központi Tanács létrehozásának próbálkozásaival. A nemzeti kisebbségek támogatása a hatalmi szerveknek részéről fontos tényező egy szilárd állam számára, M. Hruszevszkij, a Központi Tanács vezetője sokat tett a nemzeti kisebbségek optimális jogi státusa kidolgozása érdekében az Ukrán Népi Köztársaságban.

Az ukrán nép 1917–1920. évi nemzeti-felszabadító harca idején lényegesen javult a nemzeti kisebbségek jogi státusának törvényi bázisa Ukrajna területén. Már 1917-ben a nemzeti kisebbségek számos társadalmi szervezete és politikai pártja jött létre, többek között a Bund, a Poalei Cion, az Egyesített zsidó szocialista munkáspárt, az Ahdus, a Nehac Israel, a Bnáj-Brit, a Heirus Moseiro, a Cejre Cion, a Setmas zsidó politikai pártok (101., 187. old.).

A Központi Tanács idején a nemzeti kisebbségek először jutottak megfelelő képviselőkhöz a felső államhatalmi szervekben, többek között a Központi Tanácsban. Így például, az Ukrán Központi Tanács IV. ülészakán az alábbi határozat született: 104 helyet kell biztosítani az orosz, 50 – a zsidó, 20 – a lengyel nemzetiségű lakosság képviselői számára. A társadalmi szervezetek 15 helyet kaptak: 4 a moldávok, 3 a németek, 3 a tatárok, 1 a beloruszok, 1 a csehek, 1 a bolgárok, 1 a mennoniták. Az Ukrán Központi Tanács 792 tagja közül 198-at a nem ukrán nemzetiségűek választottak meg (82., 231–232. old.). Az Ukrán Népi Köztársaságban működött az állami végrehajtó hatalom speciális, a nemzeti kisebbségek és a nemzetek közötti kapcsolatok kérdéseivel foglalkozó központi szerve – a nemzetközi ügyek főtákarága. Kötelékén belül működtek a lengyel, az orosz, a zsidó ügyek kérdéseivel foglalkozó főtákarágok. Vezetői a kormány teljes jogú tagjainak jogkörével voltak felruházva. A titkárság munkájának főbb irányvonalait a nemzeti kisebbségek védelme a jogi és tényleges korlátozásokkal szemben a

társadalmi és politikai viszonyokon belül; a meglévő nemzetiségi intézmények tökéletesítésének, illetve az újak létrehozásának a szabadság és a demokratizmus elvein alapuló ösztönzése, azok jogai megvalósításának elősegítése képezte (101., 92–93. old.).

1918 elején a Központi Tanács kidolgozta az Ukrán Népi Köztársaság nemzetiségi-személyi autonómiája jogi garanciáit. A nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-személyi autonómiára vonatkozó joga megvalósítása biztosításának alapjait, garanciáit és mechanizmusát meghatározó főbb normatív-jogi dokumentumnak az UNK „A nemzetiségi-személyi autonómiáról” szóló, 1918. január 9-én kelt törvénye tekinthető (102.). Igen nagy fontossággal bírt az UNK

„A zsidó társadalmi tanácsok létrehozásáról és az ezen tanácsok tagjainak megválasztásáról” szóló, 1918. január 9-én kelt törvénye is (103.), ezenkívül 1917. december 2-án, mint az UNK „A zsidó társadalmi tanácsok létrehozásáról és az ezen tanácsok tagjainak megválasztásáról” szóló törvény kiegészítését, jóváhagyták a zsidó társadalmi tanácsok tagjai megválasztásának ideiglenes szabályait (104.).

A nemzeti kisebbségek autonómiája jogi szabályozásának újabb fordulójának tekinthető az UNK „A nemzeti-személyi autonómiáról” szóló törvény, amely minőségileg magasabb szintre emelte az etnonemzetiségi szféra jogi szabályozását és tükrözte azokat a demokratikus haladó eszméket, amelyeken alapult a Központi Tanács és az első Ukrán Népi Köztársaság tevékenysége. Ugyanis azokban a vészjósló években a hatalmi harc egyetlen résztvevője sem fordított a nemzeti kisebbségekre olyan figyelmet, mint a Központi tanács, és igen ritkán voltak toleránsak az Ukrajna területén élő valamennyi nemzeti kisebbséghez. Így például, a Gyenyikin vezette csapatok számára szokásos voltak rendkívüli kegyetlen zsidókkal szembeni pogromok. Az Ukrán Népi Köztársaság fentebb említett törvénye I. cikkelye értelmében minden egyes Ukrajna területén élő nemzetnek az Ukrán Népi Köztársaság határain belül joga van nemzeti-személyi autonómiához, azaz a nemzetiségi élet önálló elrendezéséhez, amelyet a Nemzeti Unió Szervén át valósít meg, amelynek hatálya kiterjed annak valamennyi tagjára, függetlenül attól, hol laknak. A nemzeti-személyi autonómiához való jogot a nemzetek elengedhetetlenek ismerték el, és egyetlen nemzetet sem foszthatnak meg ezen jogától vagy korlátozhatnak annak megvalósításában.

Az UNK orosz, zsidó és lengyel közösségeinek közvetlenül ez a törvény szavatolta a nemzeti-személyi autonómiához való jogot. Az UNK területén élő beloruszok, csehek, moldávok, németek, tatárok, görögök és bolgárok csak azok után vehették igénybe ezt a jogot, miután benyújtottak a Legfelsőbb Bírósághoz, az UNK 10 ezer vagy ennél több azon állampolgára által aláírt kérvényt, nemüktől és vallásuktól függetlenül, akiket bírósági ítélet alapján nem korlátoztak jogaikban és kijelentik az adott nemzethez való tartozásukat. A törvény 2. cikkelye meghatározza az ilyen kérvények áttekintése procedúrájával kapcsolatos főbb álláspontokat: a Legfelsőbb Bíróság nyilvános ülésen a kérvény benyújtását követő legfeljebb 6 hónapon belül áttekinti a kérvényt, döntéséről tájékoztatja a Főtitkárságot és kinyilvánítja annak közzétételét. Azon nemzetek kérvényeit, akikre nem tér ki a törvény 2. cikkelye, az UNK parlamentjének elbírálására kell benyújtani.

A nemzeti-személyi autonómiára vonatkozó jog megvalósításához a törvény 3. cikkelye értelmében a nemzeti kisebbségeknek jogukban áll Nemzetiségi Szövetség létrehozása az UNK területén. Minden egyes Nemzetiségi Szövetség tekintetében a tagok névsorát tartalmazó jegyzékeket vezetnek, amelyek összességükben képezik a Nemzetiségi Katasztert, amely – összeállítását követően – nyilvánosságra hozandó. Minden egyes polgárnak jogában van követelni, mind a Nemzetiségi Kataster soraiba való felvételét, annak soraiból való törlését is az adott nemzethez való tartozást tagadó nyilatkozat alapján.

A Nemzetiségi Szövetség kizárólagos joga az UNK adott nemzetiségi közösségének képviselete az állami és társadalmi szervezetekkel szemben. Az UNK költségvetéséből és a helyi önkormányzati szervek pénzeiből pénzeszközöket utalnak ki a Nemzetiségi Szövetségnek a kompetenciájába tartozó kérdések megoldása céljából az adott Nemzetiségi Szövetség tagsága létszámának arányosan.

A fentebb említett törvény 6. cikkelye értelmében a Nemzetiségi Szövetség meg határozza saját éves költségvetését, jogában áll tagságának megadóztatása az általános állami adózás számára meghatározott alapokon; valamint azon pénzügyi intézkedések végrehajtása, amelyekre a Nemzetiségi Szövetség tevékenységének biztosítása érdekében szükséges.

A Nemzetiségi Szövetség és annak egyes szervei hatáskörébe tartozó kérdések terjedelmét az adott nemzet alapító közgyűlésének határozata állapítja meg. Ugyanez a fórum jogosult meghatározni a határozatok megváltoztatásának rendjét is. Azon elfogadott határozatokat, amelyek a Nemzetiségi Szövetség kompetenciájának terjedelmére vonatkoznak, az UNK Alapító Közgyűlése vagy annak parlamentje tekinti át és hagyja jóvá.

Az UNK „A nemzeti-személyi autonómiáról” szóló törvény 8. cikkelye értelmében a Nemzetiségi Alapító Közgyűlés azon tagokból kerül kialakításra, akiket az UNK-nak az adott nemzetiségi közösségéhez tartozó, 20. életévüket betöltött állampolgárai választottak meg az általános, egyenlő választási jog alapján, közvetlen választásokon titkos szavazás útján, az arányossági képviselet alkalmazása mellett.

A Nemzetiségi Szövetség szervei állami szervek. A Nemzetiségi Szövetség felsőbb képviseleti szerve a Nemzetiségi Közgyűlés, amelyet a Nemzetiségi Szövetség tagsága választ meg. A Nemzetiségi Szövetség felsőbb végrehajtó szerve a Nemzetiségi Tanács, amelyet a Nemzetiségi Közgyűlés választ meg és felelőséggel viseltetik azzal szemben.

Az UNK „A nemzeti-személyi autonómiáról” szólótörvénye 10. cikkelye követelményeinek megfelelően a kompetenciával kapcsolatos minden azon vitás kérdés, amely egyrészt a Nemzetiségi Szövetség, másrészt viszont az államhatalmi, a helyi önkormányzati szervek, illetve a többi Nemzetiségi Szövetség között merülnek fel, adminisztratív úton oldhatók meg.

Mint látjuk, az Ukrán Népi Köztársaság „A nemzeti-személyi autonómiáról” szóló törvénye jelentősen hozzájárult az UNK nemzeti kisebbségei jogi státusának és a nemzeti-személyi autonómia koncepciójának fejlődéséhez Ukrajnában. Az adott törvény egyes álláspontjait sikeresen lehetne alkalmazni a nemzeti kisebbségek különböző autonómiái kérdéseivel kapcsolatos mai normatív-jogi dokumentumokban, ezen belül az Ukrajna nemzeti kisebbségi nemzeti-kulturális autonómiája vonatkozásában. Az UNK 1918. évi Alkotmánya is tükrözte „A nemzeti-személyi autonómiáról” szóló törvény főbb álláspontjait.

A nemzeti kisebbségek és autonómiák jogi státusa fejlődésének szempontjából igen fontos az UNK „A zsidó társadalmi tanácsok létrehozásáról és az azok tagjainak megválasztásáról” szóló, 1917. december 2-án kelt törvénye, amelynek értelmében a mindennemű zsidó nemzetiségi ügyek intézése és intézmények irányítása céljából a meghatározott területeken zsidó társadalmi tanácsokat hoznak létre. Az ilyen tanácsokra kiírt választásokat a zsidó társadalmi tanácsok tagjainak megválasztására vonatkozó ideiglenes szabály szerint tartották meg, a meghatározott területeken a zsidó társadalmi tanácsokba kiírt választások lebonyolítása érdekében bizottságokat hoztak létre. Az ilyen bizottságok tagjai között volt a zsidók - a nyilvános városi дума, a járási zemsztvo vagy a községi gyűlésen megválasztott 7 személy, valamint az alábbi pártok egy-egy képviselője (azokon a településeken, ahol működnek ezen pártok szervei): 1) „Nehac Israel”, 2) „Hejrus Israel”, 3) Cionista párt, 4) A zsidó népi csoport, 5) A zsidó népi párt, 6) A „Poalej Cion” zsidó szociál-demokrata munkáspárt, 7) Az egyesített zsidó szocialista

munkáspárt és a „Bund” általános zsidó munkásszövetség. A zsidók dumák tagjainak száma az adott településen nem éri el 7-et, akkor valamennyien a bizottság tagjai.

A zsidó társadalmi tanácsokba kiírt választásokon azon zsidó nemzetiségű, mindkét nemű személyek vehetnek részt, akik a választás napjára betöltötték 20. életévüket és a választások előtt legalább két nappal fel lettek véve a választópolgárok névjegyzékébe. Megválasztott lehet minden olyan személy, aki, bár nem szerepel az adott település választópolgárainak névjegyzékében, de megfelel minden azon követelménynek, amelyek nélkülözhetetlenek a választásokban való részvételhez.

Minden egyes település külön választási kerületet hoz létre, de a szavazás procedúrájának megkönnyítése céljából a bizottságnak jogában áll külön körzetekre felosztani ezt a kerületet. Egészében véve a zsidó társadalmi tanácsokba kiírt választások lebonyolítása céljából egy demokratikus és áttekinthető procedúrát dolgoztak ki.

A különleges bizottságokban a titkárok (a poszt betöltésére a választópolgárok közül kértek fel valakit) jegyzőkönyveket állítanak össze, amelyekben rögzítik: a szavazás megkezdésének és befejezésének pontos idejét; a voksolásban részt vevő szavazópolgárok számát; a választópolgárok által tett nyilatkozatokat; a bizottság elnöke határozatait és rendelkezéseit. A választások befejezésével a jegyzőkönyvet felolvassák a bizottság nyílt ülésén, azt aláírja a bizottság elnöke és tagjai, valamint láttamozza a titkár.

Az az ideiglenes szabályzat meghatározta a zsidó társadalmi tanácsok tagjainak demokratikus alapokon történő megválasztásának procedúráját, az ilyen tanácsoknak reprezentálniuk kellett a helyi zsidó közösséget, tagjai pedig bizalommal voltak felruházva a közösség részéről.

A Központi Tanács 1918 áprilisában elfogadta „A zsidó tanári szemináriumról” szóló törvényt. A zsidó közoktatás fejlesztése érdekében 1917. december 23-án a Főtitkárság jóváhagyta a kijevi zsidó tanári szeminárium alapszabályzatát, 80 420 karbovanecet különítve el annak fenntartására, 1918. április 10-én pedig 500 karbovanecet irányoztak elő tankönyvek vásárlására. Ugyancsak 1918 áprilisának végére tervezték a technológiai és társadalmi tudományok privát zsidó intézetének megnyitását Kijevben, amelyek jogi kar lett volna. (5., 26. old.).

Az az Központi Tanács idején az autonómiának a nemzeti kisebbségek számára történő megítélése minőségileg magasabb szintű volt és kialakították a nemzeti kisebbségek nemzeti-személyi autonómiája törvényi modelljét. Sajnos, a nemzeti-személyi autonómia adott modellje objektív okokból kifolyólag (a háború, P. Szkoropadszkij hatalomra jutása, a nemzeti kisebbségek többsége által produkált kiváráó álláspont, stb.) nem valósult meg, hanem papíron maradt. Ugyanakkor az UNK nemzeti kisebbségei számára kidolgozott nemzeti-személyi autonómia törvényi modellje kiemelkedő vívmányként tekinthető a hazai jogi nézet kialakulásában, nagyban hozzájárult a nemzeti kisebbségek jogi státusának fejlődéséhez, egyes álláspontjai pedig sikeresen alkalmazhatóak akár napjainkban is, Ukrajna nemzeti kisebbségei jogi státusa fejlődésének feltételei közepette.

A Központi Tanács idején nem létezett kivételes megközelítés az államhatalom felsőbb szervei részéről az egyes nemzeti kisebbségekkel kapcsolatban, hanem valamennyi nemzeti kisebbség jogai egyenlő biztosításának elvét alkalmazták. Viszont a P. Szkoropadszkij irányította Ukrán államban az egyes nemzeti kisebbségekkel, mindenekelőtt a németekkel szemben kivételes bánásmód volt tapasztalható.

Az ukrán állam idején jelentős mértékben csökkentették a nemzeti kisebbségek jogi státusát, olyan intézkedéseket fogantatosítottak, amelyek nivellálták a Központi Tanácsnak az etnonemzetiségi kapcsolatok jogi szabályozása terén elért eredményeit. Így például, 1918.

július 9-én eltörölték a Központi Tanács által elfogadott, „A nemzeti-személyi autonómiáról” szóló törvényt, 1918. október 22-én pedig hivatalosan felszámolták a nemzeti kisebbségek kérdéseivel foglalkozó, fentebb említett 3 főtitkárságot. Ugyanakkor intézkedéseket fogantattak a németek ukrániai helyzetének javítása érdekében, igaz, a német megszállási rezsim feltételei közepette. Többek között az ukrán államban működött egy speciális, a német kolonisták ügyeivel foglalkozó kormánybizottság, létrehozták az ukrán-német kulturális-gazdasági közelítés társaságát (101., 293–294. old.).

Az Ukrán államnak a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos politikáját úgy is jellemezhetjük, mint egy lépés vissza ebben a szférában a Központi Tanács előző időszakához viszonyítva, ebben az időben jelentősen korlátozták a nemzeti kisebbségek jogi státusát. Az ukrán államhatalmi szervei csak a német közösségnek tulajdonítottak kellő figyelmet, annak ellenére, hogy a többi nemzeti kisebbséggel együtt eltörölték a németeknek a nemzeti-személyi autonómiára vonatkozó jogait.

A nemzeti kisebbségek jogi státusa fejlődésének újabb fordulója ebben a korszakban a Direktórium által irányított Ukrán Népi Köztársaság működésével hozható összefüggésbe. Ugyanis ekkor újították meg „A nemzeti-személyi autonómiáról” szóló törvényt, illetve számos egyéb, a Központi Tanács által elfogadott normatív dokumentum érvényességét. Létrehozták a zsidó ügyek minisztériumát. Ugyanakkor a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának feltételei – a Központi Tanács korszakához viszonyítva – jelentősen romlottak, mivel 1919-ben a különböző erők folytatott harca a hatalomért következtében káosz és anarchia uralkodott, ami elősegítette a különböző bűncselekmények, többek között a zsidó pogromok végrehajtását. Ebben az időszakban, az Ukrajna területén zajló fegyveres harc következtében, romlott a nemzeti kisebbségek személyi és gazdasági jogainak tényleges megvalósítása körüli helyzet. A Direktóriumnak a nemzeti kisebbségek kérdéseivel kapcsolatos normatív dokumentumai álláspontjainak többsége nem valósult meg, ugyanis Ukrajnában kíméletlen fegyveres harcok folytak.

Annak ellenére, hogy a zsidó pogromokért többnyire a Fehér Gárda különböző alakulatai, többek között a Gyenyikin csapatok voltak felelősek, sok esetben a Direktórium katonai alakulatai vettek részt ezekben a pogromokban, különösen azok a rendszertelenül működő egységek, amelyek élén atamánok álltak. Egészében véve az ukrán pogromok két jellemvonás szerint különböztethetők meg a fehérgárdisták által végrehajtott pogromoktól: az oroszoknak az előre megtervezett és rendszeres akcióihoz képest ezek többnyire a demoralizált és gyakorta lerészegedett népfelkelők spontán villongásai voltak; ráadásul a felsőbb katonai vezetés parancsai ellenére történtek. A Direktórium vezetése a zsidó pogromok ellen volt, baráti kapcsolatokat tartott fenn a zsidó politikai vezetőkkel, jelentős pénzbeli kompenzációt fizetett ki a pogromok áldozatainak, tárgyalásokat folytatott a zsidó vezetőkkel a zsidó milícia csapatainak a saját hadseregük kötelékébe való besorolásáról. De Petljura nem volt képes teljes egészében ellenőrzése alatt tartani a hadseregében szolgáló atamánok tevékenységét (105., 98–99. old.).

Az 1917–1920. évi ukrán nemzeti-felszabadító harc egyik része volt a Nyugat-Ukrán Népi Köztársaság (NyUNK) létrehozása Galíciában, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követően. Galícia nemzeti-hazafias elitje (a parlament tagjai, a politikai pártok, a választási szervezetek, az egyetemisták képviselői) 1918. október 18-án megválasztotta az Ukrán Nemzeti Tanácsot (UNT) élén J. Petruszeviccsel. Már a következő napon az UNT közzé tette azt a kiáltványt, amelyben kinyilvánította: közösen a nemzeti kisebbségekkel szándékában áll egy ukrán állam létrehozása. A kisebbségeknek, ezen belül a zsidóknak is, mint különálló, nagy létszámú kisebbségnek felajánlották, hogy irányítsanak képviselőket az UNT-ba, az

alkotmány jóváhagyásával szavatolták a nemzeti-kulturális autonómia megítélésének jogát és a kormányban való megfelelő részvételt.

Az UNT 1918. február 1-i nyilatkozatában ismételten felhívták a nemzeti kisebbségek, többek között a lengyelek, a zsidók, a németek figyelmét az UNT-ban való képviselőjük szükségességére. Ez a dokumentum alátámasztotta az állampolgárok egyenjogúságát azok nemzetiségi és vallási hovatartozásuktól függetlenül. A lengyel küldöttséggel folytatott tárgyalások alatt 1918 novemberének elején az ukrán fél biztosította a lengyeleket, hogy szavatolja számukra a polgári és a kulturális jogokat, a lojalításra és az új ukrán hatalom létezésének elismerésére cserébe. Az UNT 1918. november 18-án jóváhagyta a különálló lengyel, zsidó és német titkárságokat, mint az államhatalomnak elég széles kompetenciával felruházott szerveit. Az Állami Titkárságok Tanácsa 191. február 4-én ismét azzal a felhívással fordult a nemzeti kisebbségekhez, hogy közösen folytassanak törvényalkotói és gyakorlati munkát, 1919. április 5-én pedig jóváhagyta a zsidó ügyekkel foglalkozó titkárság (decernátus) létrehozására vonatkozó határozatot (5., 35. old.).

A NyUNK kormánya nemcsak nem tiltotta a nemzeti kisebbségek egyetlen szervezetének működését, hanem ellenkezőleg, megfontolt cselekedeteivel hozzájárult a NyUNK német nemzeti tanácsa és Kelet-Galícia zsidó nemzeti tanácsa létrehozásához 1918. december 11-én, illetve 1918. december 18-án. A jövőben ezeknek kellett a nemzeti kisebbségek össznemzetiségi polgári szervezetekké válniuk, amelyek képviselték volna azok érdekeit a nemzeti-kulturális autonómia megvalósítása esetén (5., 36. old.).

A NyUNK-ban kedvező feltételeket teremtettek a nemzeti kisebbségek jogai többségének megvalósításához, ugyanakkor a politikai jogok viszonylatában kivételező megközelítés volt tapasztalható, azok megvalósítását csak a németeknek, a lengyeleknek és a zsidóknak szavatolták. Így például, a NyUNK választási törvényeinek értelmében a törvényhozói szerv – a Szejm 226 képviselője közül 160-nak ukrán, 33 lengyel, 27 zsidó és 6 német nemzetiségűnek kellett lennie. A bármilyen nemzetiségű képviselőkre csak az adott nemzetiségű szavazók adhatták le voksukat. A szavazás általános, közvetlen, egyenlő, titkos és arányossági alapokon történt. (101., 316. old.).

A NyUNK-nak „A nyelvekről” szóló 1919. február 15-én kelt törvénye értelmében a nemzeti kisebbségeknek szavatolták a nyelvük és kultúrájuk szabad fejlesztésének jogát, könyvtárakkal, kiadókkal, tömegtájékoztatási eszközökkel és iskolákkal is rendelkezhetek. Így például, Sztanyiszlavban, Ternopilban, Sztrijban és Kolimijában zsidó állami gimnáziumokat nyitottak (5., 38. old.), 1919. február 10-én pedig Sztanyiszlavban megnyitották a német-evangelista gimnáziumot, amely privát tanintézet státusával rendelkezett (107., 142. old.). Kedvező feltételeket teremtettek a nemzeti kisebbségeknek az információra vonatkozó joga megvalósításához, többek között a NyUNK létezésének idején 11 újság jelent meg zsidó nyelven (5., 39. old.).

A Nyugat-Ukrajnai Népi Köztársaság fennállása idején kedvező feltételeket teremtettek a nemzeti kisebbség jogai megvalósításához, ezekkel a legeredményesebben a zsidó közösség élt. Ugyanakkor a NyUNK korában nem dolgoztak ki a nemzeti közösségek nemzeti-kulturális autonómiája létrehozásához szükséges egységes koncepciót és speciális törvényi bázist.

Az ukrán nép nemzeti-felszabadító harcának idején, 1917–1920-ban a nemzeti kisebbségek jogi státusa jelentős fejlődésen ment át, próbálkozásokat tettek a nemzeti-személyi autonómia meghonosítására, a NyUNK-ban kikiáltották a nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó jogát. Ezekben az években rakták le Ukrajna mai etnonemzetiségi politikája egyes elveinek alapjait, amelyekre a tolerancia és a demokrácia jellemző. Ekkor

dolgozták ki a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának garanciáit, mechanizmusának egyes elemeit, kialakították a nemzeti kisebbségek azon jogi státusát, amely a legjobbaknak tekinthető a Központi Tanács óta.

A szovjet hatalomnak Ukrajna területén való meghonosítását követően a nemzeti kisebbségek jogi státusa fejlődésének újabb fordulója vette kezdetét, amely azzal kapcsolatos, hogy a nemzeti-adminisztratív eljárásokra való felbontás alapján a nemzeti kisebbségeknek megítélték a nemzeti-territoriális autonómia elemeit. Ugyanakkor a nemzeti kisebbségek eme felvirágoztatása nem tartott sokáig –1921-től 1932-ig, amikor is kezdetüket vették a nemzeti kisebbségek értelmisége, gyakran pedig a nemzeti kisebbség hétköznapi képviselői elleni tömeges megtorlások.

A nemzetek közötti szovjet politikai megvalósításában a központi hatalmi szervek nagy jelentőséget tulajdonítottak a speciális adminisztratív-territoriális egységek – a nemzetiségi eljárások és nemzetiségi tanácsok létrehozásának. A szovjet építés eme iránya egybeesett a VUCVK 1922. február 1-jén kelt határozata szerint végrehajtott adminisztratív-territoriális rendszer reformjával (108., 175. old.). Viszont végrehajtásának folyamatában kiderült, hogy nem mindig sikerült figyelembe venni azon konkrét területek nemzetiségi sajátosságait, ahol egy tömbben élt a nemzeti kisebbség. Így például, az USzSzk NKVSz 1923. december 22-i keltezésű, „A Mikolajivi terület Varvarivszki járása német kolóniában kialakult politikai helyzetről” szóló beszámolójában rámutatnak, hogy ezen kolóniáknak a túlnyomórészt orosz nemzetiségű lakosság községi tanácsokhoz való csatlakoztatása nyelvi alapokon, valamint a földtulajdonlás kérdésén nyugvó nemzetiségi ellenségeskedés kirobbanásához vezetett (109.).

Az ilyen helyzetre való tekintettel, a VII. összehívású VUCVK negyedik ülésszaka 1923 novemberében jóváhagyta „Az Ukrajna területének eljárásokra való felbontásának eredményei és soron következő feladataik” c. határozatot, amelyben intézkedések fogantatását javasolták „a településeknek a községi tanácsokra, és a községi tanácsoknak eljárásokra való egyenlő felbontása érdekében, igyekeznek megőrizni az adott adminisztratív egységben a nemzetiségi származását tekintve homogén a lakosságot” (110., 221. old.).

Az adott szakaszban volt kialakítva a nemzeti kisebbségek jogai megvalósítását szavatoló hatékony rendszer. A nemzeti kisebbségekkel folytatandó munka céljából az állami végrehajtó hatalom speciális szervei jöttek létre. Így, például, 1924 áprilisában létrehozták a VUCVK-nak a nemzeti kisebbségek ügyeivel foglalkozó központi bizottságot (a továbbiakban a NKKB), amely 1941-ig létezett. Az NKKB részt vett a nemzetek közötti kapcsolatok kérdéseit szabályozó törvényerejű dokumentumok kidolgozásában, valamint a szovjet szerveknek a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának biztosítására irányuló munkájában. A helyi szervek szerepét a köztársaság tanácsai végrehajtó bizottságai mellett működő megfelelő bizottságok töltötték be, valamint a nemzeti kisebbségek ügyeivel foglalkozó iroda, annak meghatalmazottjai és instruktorai. Az NKKB mellett létezett több olyan szerv is, amelyek feladata volt a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása és védelme, többek között az USzSzk közoktatási ügyekkel foglalkozó nemzeti kisebbségek tanácsa. 1929-ben pedig az Összükran tudományos akadémia etnográfiai bizottsága mellett megkezdte működését a nemzeti kisebbségek irodája, amelyen belül albán, bolgár, lengyel, görög, zsidó, orosz, cigány, cseh és német osztály működött (100., 40. old.).

A eljárásokra való felosztás procedúrája jogi alapjának javítása céljából az USzSzk népbiztosainak tanácsa 1924. augusztus 29-én elfogadta „A nemzetiségi eljárások és tanácsok meghatározásáról” szóló határozatot (111., 97. old.). A VUCVK 1924-ben hagyta jóvá „A községi tanácsokról” szóló szabályzatot, amely előírta nemzetiségi községi tanácsoknak a kormányzás végrehajtó bizottsága elnökének engedélyével történő létrehozását, amen-

nyiben a lakosság létszáma nem haladta meg az 1 ezer főt (112.). A IV. összehívású VUCVK negyedik ülészsaka (1925. február 15–19.), megvitatta a Központi adminisztratív-territoriális bizottság (a továbbiakban – KATB) „Az alapfokú járások kialakításáról” szóló beszámolóját, jóváhagyott egy határozatot, amellyel konkretizálták a fentebb említett jogi dokumentumokat – engedélyezték a nemzetiségi községi tanácsok létezését az 500, a nemzetiségi járási tanácsok működését pedig azokon a településeken, ahol a lakosság létszáma nem haladja meg a 10 ezer főt (111., 70–71. old.). A VUCVK-nak és a NKKB-nek a nemzeti adminisztratív-territoriális egységek létrehozására vonatkozó határozatai a Tanácsok IX. Összúkrán kongresszusán voltak jóváhagyva 1925 májusában (113.).

Kimagasló eseménynek számított a Moldvai Autonóm Köztársaság 1924. évi létrehozása (központja Tiraszpol város) az USzSzk kötelékén belül. Az autonómia 1940-ig létezett. A VUCVK III. ülészsaka 1924. október 12-én határozatot fogadott el az Autonóm Moldvai Szovjet Szocialista Köztársaságnak az USzSzk-n belül történő létrehozására vonatkozóan. 1925. április 23-án pedig a Tanácsok Összmoldáv Kongresszusa jóváhagyta az Autonóm Moldvai SzSzk Alkotmányát. Ezen Alkotmány 8. cikkelye értelmében az Autonóm Moldvai SzSzk saját állandó képviselővel rendelkezett az USzSzk kormánya mellett, tanácsadói joggal volt felruházva az USzSzk valamennyi központi szervében (3., 216. old.).

Az Autonóm Moldvai SzSzk a moldáv nemzetiségű lakosság igényeinek kielégítése céljából alakult meg a mai Dnyeper-mellék területén. Az ukrainai moldávok adminisztratív-territoriális autonómiája legmagasabb szintjéről beszélhetünk, ugyanakkor az adott egység létrehozásakor az SzSzkS-nek az volt a célja, hogy kiterjessze a kommunista eszmét a szomszédos Moldáviára, amely akkortájt Romániához tartozott. Később ezt az autonóm egységet a Moldvai SzSzk-hoz csatolták.

1926 augusztusában a VUCVK elfogadta és megküldte a kormányzósági és járási végrehajtó bizottságok elnökeinek „A szovjet hatalomnak a német lakosság és az egyéb nemzetiségi kisebbségek problémái megoldására irányuló intézkedések fogantatásáról” szóló titkos rendelkezés, amelyben rámutatnak, hogy a hatalom helyi szervei a valóságban nem siettek végrehajtani ezeket az utasításokat, kulákként kezelték a nemzeti kisebbségeket, megszegve azok jogait különböző szférákban. A helyzet javítása és a nemzetiségi politika helyes folytatása érdekében a VUCVK elnöksége azt javasolta, hogy haladéktalanul kezdjék meg a nemzetiségi, adminisztratív, községi és járási egységek meghatározását és gyorsított ütemben adják át az ide vonatkozó anyagokat a KATB-nak (114., 104–105. old.).

A nemzetiségi járások kialakításának problémáját elemezve, külön ki kell térnünk két sajátosságra. Az első lényege abban rejlik, hogy egy megyén belül akár több nemzetiségi járás és nemzetiségi tanács is létezhetett. Így például, a Dnyipropetrovicski megyében 1930-ban 7 nemzetiségi járás létezett, többek között a német Molocsanszki, Luxemburgi, Viszokopilszki, a zsidó Sztálinndorfi, Novozlaptovilszki, a bolgár Kolarivszkij, az orosz Kamjanszki járások. Ugyanebben a megyében 179 nemzetiségi tanács funkcionált, ebből 98 a nemzetiségi járásokban és 81 az ukrán járásokban. A nemzetiségi összetételüket tekintve 73 volt német, 32 orosz, 31 bolgár, 29 zsidó, 3 lengyel, 3 albán, görög, cseh, belorusz, moldáv tanács (115.). A második jellegzetes vonás az, hogy a nemzetiségi járásokban más nemzetiségi tanács is létezhetett: a zsidó Kalinindorfi járásban, példának okáért, hét községi tanács létezett, ezen belül egy ukrán. A lengyel Marhalevszki járásban pedig a 30 lengyel községi tanácson kívül 3 ukrán és 2 német is működött (116.).

A nemzetiségi adminisztratív-territoriális egységek kialakításának folyamata 1930-ban ért véget, amikor a Krivorizsán egy új zsidó járási alakítottak ki adminisztratív központja Izlucsiszte községben volt (117.). 1931 végére Ukrajnában 25 nemzetiségi járás létezett (8

orosz, 7 német, 3–3 bolgár, görög és zsidó, valamint 1 lengyel), 995 nemzetiségi községi tanács (404 orosz, 251 német, 28 zsidó, 148 lengyel, 34 bolgár, 30 görög, 16 moldáv, 10 cseh, 4 belorusz), és 89 nemzetiségi nagyközségi tanács funkcionált. Egészében véve köztársasági szinten a nemzetiségi tanácsok képezték a községi tanácsok összmennyiségének 8 százalékát, valamint a nagyközségi tanácsok egyharmadát (101., 313. old.).

A nemzetiségi adminisztratív-territoriális egységek hatalmi és irányítási szervei hozzájárultak a nemzeti kisebbségek jogainak megvalósításához a nyelv, az oktatás és a kultúra terén. A nemzetiségi nyelveknek az ilyen szervezetekben való használata rendjét „A nyelvek egyenlőségének biztosításáról és az ukrán kultúra fejlesztésének elősegítéséről” (118.) című 1927. július 6-án kelt rendelkezés határozta meg, hogy az ilyen egységekben az állami szervek a helyi nemzeti többség nyelvét használják a kapcsolattartás hivatalos nyelveként, ezen szervek tisztviselőinek pedig az ukrán nyelv mellett kötelezően ismerniük kell a helyi nemzeti többség nyelvét is. „A nyelvek egyenlőségének az USzSzK területén való meghonosításáról” című 1929. évi utasításnak megfelelően „a nemzetiségi jellemzők szerint meghatározott adminisztratív-territoriális egységekben a választópolgárok közgyűlései a tanácsokban (községi, nagyközségi és városi), a tanácsok járási kongresszusai, a tanácsok, a járási végrehajtó bizottságok, azok bizottságainak ülései, a konferenciák és egyéb nemzeti kisebbség nyelvén kerül lebonyolításra, amely az adott adminisztratív-territoriális egység többségét képezi” (119.). Ezenkívül előirányozták, hogy a nemzetiségi jellemzők alapján meghatározott adminisztratív-territoriális egységekben az egész ügyvitel az adott adminisztratív-territoriális egység lakossága többségének nyelvén történik.

Az adott korban jelentős fejlődés történt a nemzetiségi oktatásügyben is, ami nagymértékben hozzájárult a nemzeti kisebbségek nyelvi és oktatási jogai megvalósításához a Szovjet Ukrajnában. Már az 1925–1926-os tanévben Ukrajnában jelentős mértékben nőtt a nemzetiségi iskolák száma és ezt az alábbi adatok bizonyítják: 1214 orosz iskola, 625 német, 457 zsidó, 337 lengyel, 74 bolgár, 17 cseh, 5 örmény, 3 asszír és egy svéd tanintézet (100., 37. old.). A nemzeti kisebbségek nyelvein iskolák, klubok, olvasóházak, színházak, könyvtárak nyílnak, sajtótermékeket, tankönyveket, szép- és egyéb jellegű irodalmat adnak ki, nyújtanak jogi segítséget.

A nemzeti kisebbségek vallási jogai megvalósításával kapcsolatban meg kell említeni, hogy az államhatalmi szervek vallásellenes politikát folytattak végre és nem járultak hozzá a jogok megvalósításához ebben a szférában, bezárattak és leromboltak számos egyházi létesítményt, diszkriminációt alkalmaztak a lelkesekkel szemben.

Ezekre az évekre esik a nemzeti kisebbségek nemzeti-territoriális autonómiája meghonosításának sikeres próbálkozása a Szovjet Ukrajnában, tökéletesítették azok jogi státusát, kedvező körülményeket hoztak létre jogaik többsége megvalósításához. Az adott korban hozták létre a legjobb körülményeket a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításához a Szovjet Ukrajna fennállásának egész ideje alatt. Ugyanakkor ezen a szakaszon nyilvánultak meg a nemzeti kisebbségek nemzeti-territoriális autonómiák mind pozitív, mind negatív oldalai.

A nemzeti kisebbségek jogi státusa fejlődésének következő szakasza az alábbi részekre osztható fel:

1) az 1932–1940. évek folyamán Ukrajnában korlátozták a nemzeti kisebbségek jogi státusát; felszámolták a nemzetiségi adminisztratív-territoriális egységeket; jelentős mértékben csökkentették a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának feltételeit az előző időhöz viszonyítva; korlátozták azok egyes személyi, politikai, kulturális, művelődési és nyelvi jogait; meggyengültek a nemzeti kisebbségek jogainak garanciái és mechanizmusuk; megtorlások történtek a német és a lengyel értelmiség ellen;

2) az 1941–1944. évi szakasz, idején Ukrajna területén tömegesen szegték meg a nemzeti kisebbségek és az őshonos lakosság jogait; hiányoztak a nemzeti kisebbségek jogai többsége megvalósításának előfeltételei; a fasiszták tömegesen irtották a zsidókat és a cigányokat, gyilkolták meg az ukránokat, az oroszokat, a beloruszokat, a lengyeleket, a karaimokat, a krími népeket, a szovjet hatalom deportálta a németeket, a krími tatárokat, a bolgárokat, az örményeket, a görögöket, a románokat, a magyarokat, a szovjet hatalom harcot folytatott az Ukrán Felkelő Haderő és az Armija Krajova felfegyverzett alakulataival szemben Nyugat-Ukrajnában;

3) az 1946–1953. évi szakasz, ideje alatt Ukrajnában javítottak a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának feltételein; megújították azok jogi státusának főbb elemeit; korlátozások voltak érvényben a német kisebbség és a deportált nemzeti közösségek számos joga megvalósítása során.

4) az 1954–1986. évi szakasz, Ukrajnában fokozatosan megújították és terjesztették a nemzeti kisebbségek jogi státusának elemeit; fokozatosan rehabilitálták a deportált nemzeti közösségeket; felszámolták a speciális telephelyeket; javították a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának feltételeit;

5) az 1987–1991. augusztus 24-e közötti szakasz, idején a peresztrojka politikájának eredményeképpen Ukrajna különböző nemzetiségi közösségeinek nemzeti megújulása tapasztalható: saját társadalmi szervezeteiket hozták létre; lényegesen javultak a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának feltételei; nagymértékben kiszélesítették egyes politikai, gazdasági és kulturális jogaik skáláját. Megoldatlan maradt a nemzeti kisebbségek vallási és egyes politikai jogai biztosítása.

Ugyanakkor a Szovjet-Ukrajna hatalmi szervei a fentebb felvázolt szakaszok egyikén sem vetették fel az autonómia bizonyos fajtáinak a nemzeti kisebbségek számára való megítélése kérdését.

A nemzeti kisebbségek jogi státusa fejlődésének mai szakaszában, amely 1991. augusztus 24-én vette kezdetét Ukrajna függetlenségének kikiáltásával, a nemzeti kisebbségek társadalmi-politikai aktivitásának növekedése figyelhető meg; számára jellemző a deportált közösségeknek, mindenekelőtt a krími tatároknak Ukrajnába való visszatérése, a nemzeti kisebbségek jogi státusa kialakítására irányuló normatív-jogi dokumentumok, többek között Az Ukrajna nemzetiségeinek nyilatkozata (120.) (1991. november 1), „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” című törvény (1992. június 25), stb. elfogadása. Megtörtént a nemzeti kisebbségeknek alkotmányos szinten való elismerése is, többek között Ukrajna Alkotmánya 11. cikkelye értelmében (121.) az állam hozzájárul valamennyi őshonos lakosság és a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási eredetisége fejlődéséhez. Ukrajna ratifikált egy egész sor olyan nemzetközi egyezményt, amelyek szabályozzák a nemzeti kisebbségek jogi státusát, többek között a nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezményét (122.), a regionális nyelvek vagy a kisebbségek nyelveinek európai Chartáját (123.).

Az adott szakaszban létrehozták a nemzeti kisebbségek jogai megvalósításának és védelmének új feltételeit, garanciáit és tökéletesítették azon biztosításának mechanizmusát. A nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítása és védelme a független Ukrajnában minőségileg magasabb szinten történik az előző szakaszokhoz viszonyítva.

Lehetetlen egyöntetűen jellemezni a nemzeti-kulturális autonómia és a nemzeti kisebbségek autonómiája egyéb fajtáinak evolúcióját, ugyanis abban adódtak mind pozitív, mind negatív momentumok.

Sajnos, kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája Ukrajnában sohasem létezett tökéletes formában: a törvényhozás és a gyakorlat

a nemzeti-kulturális autonómia koncepciójának felelnek meg. Már az ókori városállamok idején a nemzeti kisebbségek rendelkeztek a nemzeti-kulturális autonómia egyes elemeivel, többek között vallási és kulturális jogokkal. Ugyanakkor a nemzeti-kulturális autonómia ötlete első alkalommal a Nyugat-Ukrajnai Népi Köztársaság idején valósult meg. A független Ukrajna idején ismét elismerték a nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó jogát, amelyet Ukrajna „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” szóló 1992. június 25-én kelt törvénye 6. cikkelyében is rögzítettek. Sajnos, mára ennek a jognak a fentebb említett törvényben rögzített tartalma nem felel meg a nemzeti-kulturális autonómia koncepciójának. Mindez az állam politikájának az adott kérdéssel kapcsolatos minőségi átértékelését, valamint megfelelő normatív-jogi dokumentumok, többek között „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvény elfogadását teszi szükségessé.

Következtetések az 1. fejezetből

A nemzeti kisebbségek jogai az ember jogainak elengedhetetlen része. Mind a nemzetközi közösség, mind az európai országok abszolút többsége szükségesnek ítéli a nemzeti kisebbségek jogainak kellő biztosítását, a megfelelő jogi státusz megítélését a nemzeti kisebbségek számára. Európa számos országában a gyakorlatban is megvalósították a nemzeti kisebbségek kulturális autonómiáját, amelyet a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális szükségletei kielégítése biztosításának egyik legjobb formájára tekintenek, ugyanis eközben nem sértik meg az adott ország területi egységét.

A nemzeti kisebbségek jogai és azok nemzeti-kulturális autonómiája csak egy demokratikus állam feltételei közepette valósulhatnak meg.

Véleményünk szerint a nemzeti-kulturális autonómia az állam által szavatolt jogként határozható meg és az nemzeti kisebbséghez közvetlenül vagy közvetve tartozó személyek reális lehetőségeként a nemzeti-kulturális autonómia szervei révén oldják meg saját fejlődésük és a nemzeti-kulturális eredetiség megőrzésének azon kérdéseit, amelyek az adott ország hatályos törvényei és a nemzeti-kulturális autonómia alapító okmányai értelmében az hatáskörükbe tartoznak.

A nemzeti-kulturális autonómia fogalma az alábbi jellemvonásokkal rendelkezik:

1) a nemzeti-kulturális autonómia az állam által szavatolt jog és a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek reális lehetősége. Azaz meghatározzák ezen jog megvalósításának bizonyos garanciáit és jogi felelősségre vonást irányoznak elő annak megszegése esetén;

2) az ilyen jog az adott nemzeti kisebbséghez közvetlenül vagy közvetve tartozó személyek által valósul meg a nemzeti-kulturális autonóm szervei révén. Azaz az ilyen jogok megvalósítására sor kerülhet akár egyénileg, akár kollektíven (asszociatív módon);

3) a fentebb említett alanyok eme tevékenységének elengedhetetlen előfeltétele a jog azon hatályos normáinak megléte, amelyek a nemzeti kisebbségekre vonatkoznak és világosan szabályozzák azoknak a nemzeti-kulturális autonómia kérdésköréhez tartozó jogi megvalósításának határait. Ezeket az adott ország hatályos törvényeiben és a nemzeti-kulturális autonómia alapító okmányai (alapszabályzat, szabály, egyéb alapító okmányok) határozzák meg;

4) az ilyen jogokat a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek valósítják meg a saját fejlődésük és a nemzeti-kulturális eredetiség megőrzése céljából. Azaz ezek többnyire személyi, kulturális és bizonyos politikai, túlnyomórészt információs jogok;

5) a nemzeti-kulturális autonómia exterritoriális elven alapszik, azaz az adott nemzeti kisebbséghez tartozó személyek nemzeti-kulturális igényei kielégítésére szolgát, akik szórva nyban élnek, nem pedig egy tömbben.

Nagy fontossággal bír a nemzeti-kulturális autonómiának a nemzeti-territoriális és a nemzeti-személyi autonómiától való elhatárolása.

A nemzeti-kulturális autonómia magába foglalja azokat a jogokat, amelyek a nemzeti-kulturális szükségletek kielégítésére, a nemzeti eredetiség megőrzésére, a nemzeti kultúra fejlődésére, az anyanyelv tanulmányozására, nemzetiségi kulturális, oktatási, tudományos intézetek létrehozására irányulnak, amennyiben ez nem kapcsolódik az adminisztratív-territoriális rend megváltoztatásával vagy a nemzeti-territoriális adminisztratív egységeknek nemzetiségi alapokon nyugvó létrehozásával. Azaz a nemzeti-kulturális és a nemzeti-territoriális autonómia elhatárolásának főbb kritériuma nemzetiségi adminisztratív-territoriális egységek megléte (nemzetiségi adminisztratív-territoriális egységek, nemzetiségi autonóm körzetek, nemzetiségi autonóm megyék, nemzetiségi autonóm köztársaságok stb.).

A nemzeti-kulturális és a nemzeti-személyi autonómia közötti különbség abban rejlik, hogy a nemzeti-személyi autonómia lehetővé teszi nemcsak a kulturális jogok, hanem a nemzeti kisebbségek politikai jogai széles körének (jog a politikai képviseletre, jog az állam irányításában és a helyi ügyintézésben való részvételre, jog a választási kvótákra egyes nemzeti kisebbségek számára) megvalósítását.

Napjainkban Ukrajnában megvannak a nemzeti-kulturális autonómia bizonyos fajtái megvalósításának előfeltételei, ugyanis kialakulóban van a törvényhozás és meghatározzák a nemzeti-kulturális autonómia leendő fajtáinak azon modelljeit, amelyek a leginkább alkalmazhatók az Ukrajna feltételei közepette, többek között kidolgozásra került néhány törvénytervezet, amelyekben rögzítették a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája bizonyos fajtái ukrainai meghonosításával kapcsolatos javaslatokat.

A nemzeti-kulturális autonómiák osztályozásának több módszere is ismeretes. Véleményünk szerint a legsikeresebb azoknak az alanyi összetétel szerinti osztályozása: személyi autonómia, asszociatív autonómia, korporatív autonómia.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájával kapcsolatos politikai-jogi nézet evolúciója arról tanúskodik, hogy az adott problematika egyes elemeit tanulmányozták már az ókorban is, ugyanakkor a nemzeti-kulturális autonómia problémája csak a XIX. századbeli ismert osztrák bölcselek nézeteiben lett megfogalmazva. Az adott problematika napjainkban sem veszített aktualitásából, több mai tudós jelentős figyelmet szentel a nemzeti-kulturális autonómia egyes aspektusai kutatásának. Az előző korok és a modern kor tudósainak az adott kérdéssel kapcsolatos nézetei elemzésének alapján megfogalmazhatjuk a nemzeti kisebbség nemzeti-kulturális autonómiája legoptimálisabb modelljét az adott ország, ezen belül Ukrajna viszonylatában is.

A nemzeti-kulturális autonómia evolúciója Ukrajnában arról tanúskodik, hogy a nemzeti kisebbség nemzeti-kulturális autonómiája modern koncepciójának meghonosítása és fejlődésének egyes elemei bonyolult utat tettek meg.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának egyes elemei már a Fekete-tenger-mellék északi részének városállamaiban is léteztek. Viszont a nemzeti kisebbségek minőségileg magasabb szintű jogi státusa a középkorban fogalmazták meg, mely szorosan kapcsolódik a főbb alapvető joggal. Miután az ukrán földek többsége az Orosz Birodalom kötelékébe került, csak egyes nemzeti kisebbségek, többek között a németek jogai voltak biztosítva megfelelő módon, a többivel kapcsolatban, különösen a zsidók vonatkozásában diszkriminációs politikát folytattak.

Az ukrán nép 1917–1920. évi nemzeti-felszabadító harcainak idején az Ukrán Népi Köztársaságban kinyilvánították a nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-személyi autonómiára vonatkozó jogukat, a Nyugat-Ukrajnai Népi Köztársaság idején pedig a nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-kulturális autonómiára való jogukat. Az 1921–1932. évi Szovjet Ukrajna éveiben a „nemzetiségi járások” politikáját valósították meg, ami magába foglalta a nemzeti kisebbségek nemzeti-territoriális autonómiája bizonyos elemeit.

Ukrajna függetlenségének 1992. évi kikiáltását követően „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” című törvény 6. cikkelyében rögzítették Ukrajna nemzeti kisebbségeinek a nemzeti-kulturális autonómiához való jogukat.

A nemzeti kisebbségek jogi státusának evolúciója Ukrajnában a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája további fejlődésének perspektíváiról tanúskodik.

2. FEJEZET

A NEMZETI KISEBBSÉGEK NEMZETI-KULTURÁLIS AUTONÓMIÁINAK JOGI STÁTUSZA

2.1. A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi alapjai a külföldi államok törvénykezése alapján

A külföldi államokban élő nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái jogi státuszának tanulmányozása során elsősorban a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi alapjait szükséges elemezni a külföldi államok törvénykezéséből kiindulva.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának koncepciója számos külföldi ország törvénykezésében is tükröződik; ezen országok között említhetjük az Orosz Föderációt, a Magyar Köztársaságot és Észtországot. A nemzeti kisebbségek különleges jogi státuszának modelljei, amelyek magukban foglalják a nemzeti-kulturális autonómia jellemzőit, többek között Magyarország, Finnország, Norvégia, a Német Szövetségi Köztársaság, Szlovénia, Szerbia-Montenegró törvénykezésében is megerősítésre találtak. A jelen részben a nemzeti-kulturális autonómiák jogi alapjait elemezzük a külföldi államok törvénykezése alapján.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáink jogi alapjai a külföldi államok törvénykezése alapján — a külföldi országok jogalkotásának azon normái és elvei, amelyek szabályozzák a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái tevékenységének elveit és alapjait, továbbá létrehozásuk rendjét, jogaikat és kötelezettségeiket, emellett azok felszámolásuk rendjét az egyes külföldi országokban. A jelen rész alfejezeteiben a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái létrehozásának rendjét, azok jogait és kötelezettségeit, felszámolásuk rendjét vázoljuk fel az egyes külföldi államokban.

Nincs különleges jelentősége a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómia megnevezésének az egyes külföldi államokban, legyen az nemzeti-kulturális autonómia, nemzetiségi kisebbségi tanács, az etnikai közösség önkormányzata, kulturális önkormányzati szerv, hiszen ami alapvető fontossággal bír — az a nemzeti kisebbségek adott szerveinek jogi jellemzői, mivel ezek az egyes külföldi államok törvénykezésének elemzése alapján nevüktől függetlenül a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak szervei közé sorolhatók. Természetesen az adott szervek különböző jogi státusszal rendelkeznek, amit különbözőtényezők idéznek elő. Ellenben minden ilyen szerv a nemzetiségi közösség kultúrája, nyelve és oktatása fejlesztésében rendelkeznek meghatalmazásokkal, ami meghatározó jelentőséggel bír azok — a nemzetiségi kisebbségek nemzeti kulturális autonómiái szerveinek — jellemzőire vonatkozóan.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi alapjai általában speciális törvények keretein belül kerülnek meghatározásra. A nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáira vonatkozó számos norma az egyes országok alkotmányában fogalmazódik meg. Itt említhetjük többek között Észtország 1992. június 28-án kelt alkotmányának¹ 50. cik-

¹ Конституція Естонії від 28 червня 1992 року // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С. Головатий. — К.: Право, 1996. — С.1. — 38.

kelyét, amely kimondja: „A nemzeti kisebbségek nemzeti kultúrájuk érdekében önkormányzati intézményeket hozhatnak létre a nemzet kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájáról szóló törvényben meghatározott feltételek mellett és a rend betartásával”. A Magyar Köztársaság alkotmányának² 68. cikkelye kimondja, hogy „A Magyar Köztársaság védelmezi a nemzeti és etnikai kisebbségek jogait. A Köztársaság biztosítja azok együttes részvételét a közösségi életben, elősegíti kultúrájuk fejlődését, nyelvük használatát, anyanyelvi oktatásukat, továbbá engedélyezi az anyanyelvi vezetéknevük használatát. A Magyar Köztársaság törvényei biztosítják az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviselőit. A nemzeti és etnikai kisebbségek önkormányzati joggal rendelkeznek”.

Szlovénia 1991. december 23-án kelt alkotmánya³ 64. cikkelye 2. bekezdésének megfelelően „Azon területeken, amelyeken olasz és magyar etnikai közösségek élnek, az adott közösségek képviselői autonóm szervezeteket hozhatnak létre jogaik gyakorlása céljából. Az olasz és magyar etnikai közösségek követelésére az állam felruházhatja azok megfelelő szervezeteit az állam jogkörébe tartozó különleges funkciók végrehajtására, továbbá köteles biztosítani az adott funkciók végrehajtásához szükséges feltételeket”. Szlovénia alkotmánya 64. cikkelyének 4. bekezdése kimondja: „Törvényileg meghatározott az olasz és magyar etnikai közösségek képviselőinek közvetlen képviselője, ami biztosítja az adott közösségek jogainak végrehajtását az általuk lakott területeken. Törvény által meghatározottak a helyi önkormányzati szervek köteleességei, amelyek képviselik mindkét etnikai kisebbség érdekeit jogaik gyakorlása elősegítésére, illetve azon etnikai kisebbség képviselőire vonatkozóan, amelyek az autonóm területeken kívül élnek. Mindkét etnikai közösség, illetve azok képviselőinek jogai szavatolva vannak létszámuktól függetlenül”.

A külföldi országokban a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi alapjai speciális törvények keretein belül kerültek részletesebb megfogalmazásra. Említhetjük például „Lettország etnikai csoportjai és nemzetiségi kulturális autonómiájára vonatkozó akadálymentes jogairól”⁴ című törvényét, amely kimondja: „A Lett Köztársaságban a lett nemzetiség, az ősi tősgyökeres lívai nép él, továbbá más nemzetiségi és etnikai csoportok”. A jelen törvényt abból a megfontolásból fogadták el, hogy Lettország minden nemzetiségi és etnikai csoportjának garantálja a kulturális autonómiára és a saját kultúrájuk irányítására vonatkozó jogait. Az adott törvénynek megfelelően a kulturális autonómia szerveiként ismerik el a nemzetiségi kisebbségek civil egyesüléseit. A törvény 5. cikkelye meghatározza: „Minden személy, aki Lettország állandó lakosa, saját nemzeti egyesületeket, szervezeteket hozhat létre. Az állam biztosítja a tevékenységük anyagi részét”. A jelen törvény 13. cikkelye pedig kimondja: „A nemzetiségi egyesületek, szervezetek igénybe vehetik az állami tömegtájékoztatási eszközöket, illetve saját tömegtájékoztatási eszközöket hozhatnak létre”.

Szerbia-Montenegróban „A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről”⁵ című törvény 19. cikkelyének értelmében a nemzetiségi kisebbségek nemzeti

² Конституція Угорської Республіки // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С. Головатий. – К.: Право, 1996. – С.307. – 340.

³ Конституція Словенії від 23 грудня 1991 року // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С. Головатий. – К.: Право, 1996. – С. 265 – 306.

⁴ Закон Латвії “Про безперешкодний розвиток та право на культурну автономію національностей та етнічних груп Латвії” // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.

⁵ Закон Союзної Республіки Югославія “Про захист прав та своєюд національних меншин” // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.

tanácsokat hozhatnak létre, az önkormányzatra vonatkozó jogaik megvalósítása céljából a nyelv, az oktatás, a tájékoztatás és a kultúra fejlesztésének szférájában. Az ilyen nemzeti tanácsok jogi személyek.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának egy specifikus formája valósul meg Észtországban, az ország speciális törvénye részletesebben taglalja a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiája működésének jogi alapjait. Így Észtország „A nemzetiségi kisebbség kulturális autonómiájáról” szóló törvénye 1. cikkelyének megfelelően a kulturális autonómia alatt „a kulturális önkormányzat a nemzetiségi kisebbséghez tartozó személy által, a kultúrára vonatkozó alkotmányos jogainak megvalósítása céljából történő létrehozását” értik. A nemzeti kisebbségek ilyen jellegű önkormányzatát létrehozhatják a német, az orosz, a svéd és a zsidó kisebbség képviselői, illetve azok, akik 3000 főnél nagyobb létszámot számláló nemzetiségi kisebbséghez tartoznak. Az adott törvény 5. cikkelye értelmében a nemzetiségi kisebbségek kulturális önkormányzatának céljai a következők:

1. Az anyanyelvi oktatás megszervezése, illetve az e célra rendeltetett vagyron felhasználása felett gyakorolt ellenőrzés.
2. Oktatás és a nemzetiségi kisebbségek kulturális intézményei tevékenységének megszervezése, továbbá nemzeti kulturális rendezvények lebonyolítása.
3. Alapítványok, ösztöndíjak és díjak alapítása a nemzeti kisebbségek kultúrájának és népi oktatásának fejlődése érdekében, az adott ösztöndíjak és díjak biztosítása.

Az Orosz Föderációban 1996. június 17-én kelt „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló föderációs törvény határozza meg a nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjait, biztosítja az ország és a társadalom együttműködésének feltételeit az Orosz Föderáció állampolgárai nemzeti érdekeinek védelme céljából a saját nemzeti-kulturális fejlődésük formája és irányvonala megválasztásának folyamatában. Az adott törvény 1. cikkelyének megfelelően a nemzeti-kulturális autonómia az Orosz Föderációban – ez a nemzeti-kulturális önmegvalósítás, amely magába foglalja az Orosz Föderáció azon állampolgárainak civil egyesülését, akik egy bizonyos nemzeti kisebbség tagjai közé sorolják magukat, önkéntes önszerveződésük alapján, az egyedülállóság, a nyelvi fejlődés, az oktatás, s a nemzeti kultúra megőrzésére vonatkozó kérdésekben való önálló döntéshozatal céljából. Az Orosz Föderáció törvénykezése alapján elemezve a nemzeti-kulturális autonómia fogalmát, egyetérthetünk Sz. Jurjev orosz tudós állításával, miszerint a nemzeti-kulturális autonómia szerveit a nemzeti-kulturális autonómia különleges jogalansága különbözteti meg más társadalmi szervezetektől, amelyet működésének speciális célja határoz meg, továbbá a nemzeti-kulturális autonómia szervei létrehozásának megnehezített rendje: az állampolgárok nem lehetnek a nemzeti-kulturális autonómia alapítói, kizárólag jogi személyek – nemzeti társadalmi szervezetek, ami ellent mond a társadalmi szervezetek jogi jellemzőinek⁶.

„A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló föderációs törvényben gyakorlatilag első ízben kerültek megfogalmazásra az Orosz Föderáció nemzeti közösségei exterritoriális önmegvalósításának jogi alapjai a nemzeti-kulturális fejlődésük kontextusában. Az adott törvény olyan konstrukciókat is tartalmaz, amelyeket a Szovjetunió egykori azon tagköztársaságaiban is hasznosíthatnak, amelyekben hasonlóak a problémák. A törvény kimondja, hogy maguknak az állampolgároknak, lakóhelyüktől és életformájuktól függetlenül, jogukban áll döntéseket hozni népük nyelvi, kulturális és egyéb tradícióik, illetve önállóságuk megőrzésével kapcsolatban más

⁶ Юрьев С.С. Правовой статус национальных меньшинств (теоретико-правовые аспекты). – М.: Эдитонал УРСС, 2000. – С. 254.

⁷ Хабриева Т. Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. – М.: Юстицинформ, 2003. – С. 74.

nemzetekhez viszonyítva. Fontos a törvény azon rendelkezése, miszerint a nemzeti-kulturális autonómiához való jog nem egyenlő a nemzeti-territoriális önmegvalósításhoz való joggal⁷.

A fent említett törvény 2. cikkelyének megfelelően a nemzeti-kulturális autonómia tevékenységének végrehajtása az alábbi elveken alapszik:

1. az állampolgárok szabad akaratnyilvánítása az etnikai hovatartozásra vonatkozóan;
2. önszerveződés és önkormányzat;
3. a nemzeti-kulturális autonómia belső felépítésének különböző formái.
4. a civil kezdeményezés és az állami támogatás egyesítése;
5. a különböző etnikai csoportok nyelvének, kultúrájának, tradícióinak és szokásainak tisztelete;
6. törvényesség.

„A nemzeti-kulturális autonómiáról” című föderációs törvény 5. cikkelye alapján az Orosz Föderáció egy bizonyos etnikai csoportba tartozó állampolgárai lakóhelyének különlegessége, továbbá a nemzeti-kulturális autonómiák alapszabályai határozzák meg a nemzeti-kulturális autonómia szervezeti alapjait. A nemzeti-kulturális autonómia lehet helyi (városi, járási, nagyközségi, falusi), regionális, föderációs.

A helyi kulturális autonómiák regionális nemzeti-kulturális autonómiát hozhatnak létre. Amennyiben az Orosz Föderáció alanya keretein belül egy bizonyos etnikai csoporthoz tartozó állampolgárok csak egy helyi nemzeti-kulturális autonómiát hoztak létre, akkor a nemzeti-kulturális autonómia a regionális nemzeti-kulturális autonómia státuszával ruházható fel.

Az Orosz Föderáció két vagy több alanyának regionális nemzeti-kulturális autonómiái régióközi koordinációs szerveket hozhatnak létre. Ezen szervek nem régióközi nemzeti-kulturális autonómiák; ezek csak az egyes regionális nemzeti-kulturális autonómiák tevékenységének koordinálásával járó feladatokat látják el.

Az egy bizonyos etnikai csoporthoz tartozó oroszországi állampolgárok föderációs nemzeti-kulturális autonómiáit az Orosz Föderáció két vagy több alanyának regionális nemzeti-kulturális autonómiái alakíthatják ki. Amennyiben az Orosz Föderáció keretein belül az egy bizonyos etnikai csoporthoz tartozó állampolgárok csak egy regionális nemzeti-kulturális autonómiát hoztak létre, akkor a nemzeti-kulturális autonómia a föderációs nemzeti-kulturális autonómia státuszával ruházható fel.

Az egy bizonyos etnikai csoporthoz tartozó állampolgárok azon föderációs és regionális nemzeti-kulturális autonómiái, amelyek megfelelő köztársasággal vagy autonóm körzettel, autonóm területtel és az Orosz Föderáció államhatalmi szerveivel rendelkeznek, koordinálhatják saját tevékenységüket, részt vehetnek a nemzetiségi nyelv (anyanyelv) és a nemzeti kultúra megőrzésére, illetve fejlesztésére irányuló föderációs és regionális programok kidolgozásában a föderációs, vagy regionális nemzeti-kulturális autonómiák és az Orosz Föderáció alanyai között létrejött egyezmények és szerződések alapján.

Itt szükséges említést tenni arról, hogy az alábbi jellemzők különböztetik meg a nemzeti-kulturális autonómiákat a társadalmi szervezetektől:

1. létrehozásának különleges célja;
2. alanyainak különleges köre, tagságának sajátossága;
3. a jogok megvalósításának és a kötelezettségek teljesítésének jellegzetessége;
4. a szervezeti felépítés és a tevékenység jellegzetessége;
5. a nemzeti-kulturális autonómiák és az állami szervek, illetve a nemzeti kisebbségek társadalmi szervezetei közötti különleges viszony;
6. A nemzeti-kulturális autonómiák tevékenysége finanszírozásának sajátosságai.

Tehát az Orosz Föderáció megfelelő jogi alapokat hozott létre a nemzeti-kulturális autonómiákra vonatkozóan, azonban helytelennek tűnik „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvényben leszögezett meghatározás, miszerint a nemzeti-kulturális autonómia társadalmi szervezet.

A Magyar Köztársaságban a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának egy sajátos modellje alakult ki; az azt szabályozó jogi-normatív dokumentum a Magyar Köztársaság 1993. július 7-én kelt „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól”⁸ című törvénye. Az adott törvény 2. cikkelyének 1. bekezdése kimondja, hogy minden olyan nemzetiség nemzeti kisebbségnek minősül, amely legalább 100 éve a Magyar Köztársaság területén él, létszámát tekintve az ország népességében kisebbséget alkot, amely képviselői a Magyar Köztársaság állampolgárai, amelyek nyelvüket, kultúrájukat, tradíciójukat tekintve különböznek a többi lakostól, illetve a történelmileg kialakult közösség érdekeinek kinyilvánítására és megőrzésére irányuló egységtudatuk bizonyos szintjéről tanúskodnak.

Az adott törvény felsorolja a Magyar Köztársaság azon autochton nemzetségeit, amelyekre kiterjed a törvény hatásköre, illetve azt az eljárást, amely révén a felsorolásban nem szereplő nemzeti közösségek az adott törvénynek megfelelően bekerülhetnek abba. A törvény rendelkezéseinek értelmében az alábbi népcsoportok tartoznak az autochton nemzetiségek közé: a bolgár, a roma, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán⁹.

A Magyar Köztársaság „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” című törvénye 21. paragrafusa kimondja, hogy az egyes nemzetiségi kisebbségek a falvakban, a városokban és Budapest kerületeiben falusi, városi és fővárosi körzeti kisebbségi önkormányzati szerveket, illetve közvetlen vagy közvetett módon kialakított kisebbségi önkormányzati szervezet hozhatnak létre. Egy bizonyos település helyi kisebbségi önkormányzatnak azon intézmény vallhatja magát, amely képviselőinek többségét egy nemzetiségi vagy etnikai kisebbség jelöltjei alkotják.

Amennyiben egy helyi önkormányzati választáson a képviselőjelöltek legalább 30 százaléka egyazon nemzetiségi vagy etnikai kisebbség színeiben jelöltette magát, e képviselők minden egyes kisebbség esetén legalább három tagból álló kisebbségi önkormányzatot hozhatnak létre. Az ilyen szervet közvetett módon megválasztott helyi kisebbségi önkormányzatnak nevezik.

Tehát, a Magyar Köztársaság törvénykezése részletesen taglalja a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának jogi alapjait a nemzeti vagy etnikai kisebbségek önkormányzati szerveinek formájában, amelyeket Európa egyik legjobbjainak vélnek.

A nemzeti kisebbségi önkormányzat egy sajátos formáját — amely sokban megegyezik a nemzeti-kulturális autonómiával — alakították ki Szlovéniában. Szlovénia 1994. október 5-én kelt „Az etnikai kisebbségek önkormányzatáról”¹⁰ című törvényének értelmében, a Szlovénia alkotmánya által szavatolt különleges jogaik megvalósítása céljából, saját igényeik és érdekeik, illetve a társadalmi ügyekben való szervezett részvétel biztosítása érdekében az eredeti lakóhelyükön az olasz és a magyar kisebbségek képviselői etnikai önkormányzati közösségeket hoznak létre. Az etnikai önkormányzati közösségek — társadalmi jogi személyek.

⁸ Act LXXVII. 7 július 1993 // Magyar Közlöny. – 1993. július 22. – 5273-5286.

⁹ Інформаційний бюлетень національних та етнічних меншин Угорщини / За ред. А. Едсда. – Будапешт: МТІ, 1993. – С. 7 (55 с.).

¹⁰ Закон Словенії “Про самоуправління етнічних спільнот” від 5 жовтня 1994 року // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.

A fent említett törvény 3. cikkelye értelmében az etnikai önkormányzati közösségek az alábbi feladatokat látják el:

1. az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban önállóan hoznak döntéseket a hatáskörükbe tartozó kérdésekben;
2. a törvénynek megfelelően jóváhagyják az etnikai közösség speciális jogainak védelmével kapcsolatos határozatokat;
3. megvitatják és tanulmányozzák az etnikai közösségek státuszával kapcsolatos ügyeket, saját ajánlásait és kezdeményezéseiket eljuttatják a illetékes szervekhez;
4. elősegítik és lebonyolítják az olasz és a magyar etnikai közösség képviselői nemzeti identitásának megőrzésére irányuló intézkedéseket;

Az etnikai önkormányzati közösségek az alábbi módon a teljesítik a fent említett feladataikat:

1. az etnikai közösség fejlődése szempontjából fontos kulturális, kutatói, információs, kiadói és gazdasági intézkedések kezdeményezése és lebonyolítása;
2. szervezetek és társadalmi intézmények létrehozása;
3. az etnikai közösségek képviselői oktatásának ellenőrzése és fejlődésének biztosítása, az oktatási tevékenység megtervezésében és megszervezésében való részvétel, tanulmányi programok előkészítése;
4. a többi nemzetiségi közösséggel, a külföldi etnikai közösségek képviselőivel és a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatfenntartás biztosítása;
5. a törvény által rájuk ruházott feladatok teljesítése;
6. az alapszabályaiknak megfelelő egyéb feladatok teljesítése.

Az etnikai önkormányzati közösségek együttműködése az etnikai közösségek a helyi közösségek önkormányzatába és a Nemzeti Tanácsba megválasztott tagjaival, a helyi közösségek önkormányzati szerveivel és az állami szervekkel.

Tehát, Szlovénia törvénykezésében részletes kidolgozásra kerültek a nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai, ellenben ezek a normák Szlovéniában kizárólag az olasz és a magyar közösségek képviselőire vonatkoznak.

Európa országaiban a nemzeti-kulturális autonómia fejlődése szempontjából jelentős fontossággal bír az 1996. január 23-án kelt A népek és régiók szövetségének nyilatkozata¹¹, amelyet Karlsruhe városában fogadott el Németország, Luxemburg és Svájc. Az adott dokumentum keretein belül elfogadták a nemzetiségi kisebbségek egyéni, illetve kollektív jogai a nemzeti-kulturális egyedülállóságuk megőrzére terén. A dokumentum kimondja, hogy az egyének valós egyenrangúságának biztosítása érdekében elengedhetetlen a teljes csoport nemzetiségi önállóságuk védelme.

Az adott problémakörrel a nemzetközi jog is foglalkozik. Így, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek, állampolgári és politikai jogaik, illetve alapvető szabadságjogaik védelme érdekében, amelyek ugyanúgy megilletik őket, mint bármely más személyeket, továbbá a többség jogtalan döntéseitől való védelmük biztosításáért, az ország területiális épsége megőrzése mellett és az állam, vagy a régió lakosságában való arányuknak megfelelően, joguk van a területiális vagy nemzeti-kulturális autonómiához, továbbá a helyi önkormányzathoz – a helyi autonómiához. Az említett jogot az EBESZ koppenhágai dokumentuma¹² 35. cikkelyének 2. bekezdése biztosítja: „A résztvevő országok elismerik a nemzeti kisebbségek etnikai,

¹¹ Charta Gentium et Regionum. – München, 1996. – P. 10 – 101.

¹² Документ Копенгагенської наради Конференції з питань людського вимру НБСС від 29 червня 1990 р. // Права людини в Україні. Вип. 21. – К., 1998. – С. 235-254.

kulturális, nyelvi és vallási egyedülállóságuk megőrzésére, illetve a támogatásuk feltételeinek biztosítására irányuló törekvéseiket, az érdekelt országok politikájának figyelembevételével, az adott kisebbségek konkrét történelmi és területiális feltételeivel összhangban lévő megfelelő helyi vagy autonóm igazgatási szervek, mint az említett célok elérésének egyik lehetséges módja, létrehozása révén”.

Az Európa -Tanács 1201. sz. ajánlása¹³ 11. bekezdésében leszögezték: „A kisebbségekhez tartozó személyek azokon a területeken, ahol többségben vannak, jogosultak lesznek megfelelő helyi és autonóm hatalmi szervekkel rendelkezni, vagy különleges státusszal rendelkezni, amely összhangban van történelmi sajátosságukkal és a területiális helyzetükkel az ország belső törvénykezésének megfelelően”.

Az 1999. évi a nemzetiségi kisebbségek a társadalmi-politikai életben való eredményes részvételéről szóló lundi ajánlások¹⁴ tartalmazzák a nemzeti kisebbségek önkormányzása megvalósításának gyakorlati lehetőségeit az általuk sűrűn lakott területeken és a belső nemzeti életük egyes kérdéseire vonatkozóan. Az ajánlások III. fejezetét teljes mértékben a nemzeti-iségi kisebbségek önkormányzása kérdéseinek szentelték, amely az I. fejezet alapelveire épül, az ilyen intézmények működéséhez elengedhetetlen alkotmányos és törvényes garanciákat a dokumentum IV. fejezete tartalmazza.

Az önkormányzat című III. fejezet három alfejezetből áll: a kisebbségi önkormányzat létrehozásának és működésének alapelveit tartalmazó általános rész, az A) és B) alfejezetek, amelyek tartalmazzák a kisebbségi önkormányzat területiális és nem területiális jellegű mechanizmusai alkalmazása célszerűségének magyarázatát és megalapozását, taglalja az ilyen jellegű önkormányzati szervek kompetenciáit és meghatalmazásait.

A kisebbségeknek a társadalmi-politikai életben való tevékeny részvételének biztosítása érdekében az Ajánlások kilátásba helyezik, szükség esetén, a nemzetiségi kisebbségek közössége mind területiális, mind nem területiális jellegű önkormányzati mechanizmusainak alkalmazását, vagy azok kombinációját. Az ilyen jellegű önkormányzatok a hatalmi meghatalmazások felosztásának alapelveire épülnek, amelyek sikeres működésének elengedhetetlen felétele az egyes kérdésekre vonatkozó egységes központosított döntések szükségességének a kisebbségek elismerése, illetve a az egyéb kérdésekre vonatkozó döntéshozatali jogok a kisebbségi önkormányzati szerveknek való átadása törvényességének és célszerűségének a kormányok általi elismerése. Ez pedig azt jelenti, hogy az államirányítás bizonyos funkcióit kizárólag az állami hatalmi szervek látják el, más szerepet – kizárólag a kisebbségi önkormányzati szervek, bizonyos funkciókat pedig közösen látnak el a törvények keretein belül. Lehetséges az asszimetria kialakulása az ilyen hatalmi funkciók felosztása során ugyanazon ország különböző kisebbségeinek helyzetétől függően.

A következő fontos elv, amelyekre a területiális és nem területiális jellegű önkormányzati formáknak alapulniuk kell-, a demokratizmus, amely szükségesé teszi a demokratikus betartását az önkormányzati szervek létrehozása során közvetlen, általános (a közösség tagjai számára), vagy titkos választás útján. Hiszen a szervek létrehozásának kizárólag ezen folyamata teremti lehetőséget egyrészt a közösség tevékeny törvényes képviseletére, másrészt – a törvény által delegált állami funkciók felelősségteljes ellátására. Továbbá, ami szintén fontos, az ilyen mechanizmusok tevékenysége érdekében az állam köteles megfelelő tartalékokat biztosítani.

¹³Рекомендації 1201 44-ї Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо тексту Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо осіб, як належать до національних меншин 1993 р. // Права людини в Україні. Вип. 21. – К., 1998. – С. 176-181.

¹⁴Лундские рекомендации об эффективном участии национальных меньшинств в общественно-политической жизни с пояснительными примечаниями. – Гаага: Фонд по межэтническим отношениям, 1999. – 36 с.

Az Ajánlások tartalmazzák az egyes szervek funkcióinak felsorolását is. Így a központi szervek hatáskörébe tartoznak a védelmi, a külkapcsolatokra vonatkozó, az immigrációs és vámrendi, a makrogazdasági, illetve a hitel-pénzügyi politikai kérdések. Az egyéb funkciókat, többek között a dokumentumban felsorolt oktatási, kulturális, kisebbségi - nyelvhasználati, vallási kérdések tartozhatnak az önkormányzati szervek kompetenciáihoz. A dokumentumban külön kihangsúlyozták a vezetéknevek és megnevezések az egyes személyek és csoportok általi saját belátás szerinti meghatározásának és használatának jogát, az adott vezetéknevek és megnevezések a hivatalos szervek által való elismerésére vonatkozó jogokat, továbbá a saját szimbólika és a kulturális önkifejezés egyéb formáinak meghatározására és használatára vonatkozó jogok. A fent említett ajánlások figyelmeztetéseket is tartalmaznak a nemzeti kisebbségek hatáskörének korlátozására vonatkozóan az oktatási intézmények számára készült tanulmányi programok kidolgozása terén, hiszen az oktatási szféra szabványainak meghatározásáért az állami szervek viselnek felelősséget, tehát a kisebbségi szervek az adott kisebbség vagy a nyelvi, vagy a kulturális, vagy mindkettő oktatására vonatkozó tanulmányi programok tartalmát határozhatják meg.

A területiális mechanizmusok – a helyi és a regionális autonómiák bevezetését a már ismert területiális államirányítási mechanizmus alapján ajánlott végrehajtani. Az Ajánlások Magyarázó jegyzetében leszögezték, hogy a meghatalmazások átadásának az európai országokra jellemző tendenciája és a támogatás elvének megvalósítása annak érdekében, hogy a kérdések a közvetlenül érdekelttekhez legközelebbi szervek, lehetőség szerint a közvetlenül érdekelttel által kerüljenek eldöntésre. Itt idézik a helyi önkormányzatokról szóló európai nyilatkozat¹⁵ 4. cikkelyének 3. bekezdését, amelyben a szubszidiaritás elve a nemzetközi konvenció anyagi formájában nyilvánul meg, amely leszögezi: „A helyhatósági funkciókat szabályoknak megfelelően, azon szervek látják el, amelyek a legszorosabb kapcsolatban állnak az állampolgárral. Egy bizonyos funkcióval felruházva egy szervet, figyelembe kell venni a feladat mértékét és jellegét, továbbá az eredményesség és a gazdaságosság elérésének követelményeit”.

A területiális önkormányzás elősegítheti az ország egységességének megőrzését és ezzel együtt a kisebbség részvételét az irányítás pontosan azon szintjeiben, a lakosság általános lélekszámával arányosan. Az adott feladatokat föderatív rendszer bevezetésével, illetve az államszövetség vagy föderatív államok keretein belül kialakított autonóm intézmények formájában lehet megoldani. Lehetséges továbbá a vegyes közigazgatások létrehozása is, amelyeknek nem kell feltétlenül egyformának lenniük az ország egész területén. A Magyarázó jegyzet kimondja, hogy a kérések és kinyilatkoztatott kívánalmak megfelelően változhatnak.

Az adott nemzeti kisebbségek történelmi és területiális sajátosságai figyelembevételével létrehozott helyi, regionális vagy autonóm közigazgatási szervek a kisebbségek problémáira való eredményesebb reagálás érdekében számos funkciók ellátását vállalhatják magukra, többek között olyan feladatok teljesítését, amelyek kiterjednek az oktatásra, a kultúrára, a nyelvhasználatra, a környezetvédelemre, a környezetrendezésre, a természeti kincsek felhasználására, a gazdasági fejlődésre, a helyi jogvédelmi tevékenység szférájára, továbbá a lakás-kommunális gazdálkodásra, az egészségügyre és a szociális szolgáltatások egyéb fajtáira. Az adóztatásra, az igazságszolgáltatásra, a turizmus és a közlekedés fejlesztésére irányuló funkcióknak a központi és regionális államhatalmi szervekkel közösen kell eleget tenni.

¹⁵ Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – К., 2000. – С. 197-206.

A Garanciák című IV. fejezetben az ideiglenes és fokozatos mechanizmusok alkalmazását taglalják, amelyek lehetőséget biztosítanak a kisebbségek számára a társadalmi életben való részvétel új formáinak jóváhagyására és fejlesztésére, ezzel egyidejűleg kihangsúlyozzák, hogy az önkormányzat mechanizmusait a törvénynek kell meghatározni, továbbá felülvizsgálata rendjének különböznie kell az átlagos törvényekétől. Ezenkívül szükség van azon szabályok meghatározására, amelyek alapján a törvényes rend keretein belül létrehozott önkormányzati mechanizmusok követelhetik a változtatások többség által történő jóváhagyását a megfelelő törvényhozói szervekben, ezzel együtt pótlólagos garanciákat biztosítva működésük stabilitásának megőrzésére. A konfliktusok megelőzésének és a viták eldöntésének alapvető mechanizmusaként a bírósági intézmények által hozott törvényhozói vagy adminisztratív határozatokra vonatkozó panaszok eldöntésének kell szerepelnie.

A dokumentum tehát a dokumentum meghatározza, hogy az (territoriális és nem territoriális jellegű) autonómiák hatalmi szerveinek reális felhatalmazásokkal kell rendelkezniük a törvényhozói, végrehajtói vagy bírósági szintű kérdések eldöntésére vonatkozóan. Az államirányítás meghatalmazásait a központi, a regionális, a helyi vagy a nem territoriális jellegű hatalmi szervek között oszthatók fel, a jelen felosztás a különböző szintű szervek funkcionális jellemzői alapján is végrehajtható. Amellett, hogy a politikai vezetés és a törvényalkotók irányadóként alkalmazhatják a nemzetiségi kisebbségek jogainak védelmére, a nemzetközi dokumentumok elveinek és normáinak a nemzeti törvényhozásban való alkalmazására vonatkozó kérdések eldöntése során, a dokumentum fontossága abban is megnyilvánul, hogy annak keretein belül nemzetközi dokumentum szintjén első alkalommal összesítették és rendszerezték a nemzetközi gyakorlatban és az egyes országok gyakorlatában már meglévő, az etnikai problémák megoldására alkalmazott különböző autonóm formációk és mechanizmusok tapasztalatait. Természetesen a dokumentum kizárólag ajánlási jellegű bír, de az a tény, hogy azt az EBESZ égisze alatt, az EBESZ a nemzetiségi kisebbségek kérdéseivel foglalkozó főbiztosának megrendelésére, továbbá vezető nemzetközi szintű szakemberekből álló alkotói csoport részvételével alkották meg, feljogosít minket, hogy a lundi ajánlások megszületésével eldöntöttek nyilvánítsuk a nemzeti kisebbségek autonómiájára vonatkozó jogai körüli vitákat. Az ajánlások pozitív választ adnak erre a kérdésre, jog, többek között nemzetközi-jogi alapokra helyezik az adott állítást, közérthető formában biztosítják a kisebbségi autonómia fogalmának magyarázatát, értelmezését¹⁶.

A lundi ajánlások kiemelkedő jelentőséggel bírnak az EBESZ tagországai törvénykezésének további fejlődése szempontjából a nemzetiségi kisebbségek jogi státuszára vonatkozóan, emellett elősegítik a nemzeti-kulturális autonómia intézményének alkalmazását az adott országokban.

A jelen fejezetben kielemeztük tehát a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi alapjait a külföldi országok – többek között Lettország, Észtország, az Orosz Föderáció, Szerbia-Montenegró, Magyarország és Szlovénia – törvénykezése alapján.

2.2. A kisebbségek nemzeti-kulturális autonóm szervei létrehozásának rendje a külföldi államok törvénykezése szerint

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonóm jogi státuszának elemzése során kiemelkedő fontosságú szerepet játszik a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonóm-

¹⁶ Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку). – Ужгород: ІВА, 2002. – С. 95.

szervei a külföldi államok törvénykezésének megfelelő létrehozásának rendjében. Jelenleg a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái szervei létrehozásának procedúrái az egyes külföldi országokban különböznek egymástól, minden olyan ország törvénykezésének, amelyben nemzeti-kulturális autonómia működik, megvan a maga sajátossága.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái létrehozásának egy specifikus formája működik Észtországban. Az észtországi „A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáiról” szóló törvényének megfelelően a nemzeti kisebbség kulturális önkormányzat létrehozására vonatkozó beadványának alapja az adott nemzetiségi kisebbség tagjainak listája. A nemzetiségi kisebbségek tagjainak listáját a nemzeti-kulturális egyesületek, vagy azok szervezetei állítják össze. A nemzeti kisebbségek tagjai listája vezetésének és alkalmazásának rendjét Észtország kormánya határozza meg. A nemzeti kisebbségek tagjainak listájára az alábbi személyi adatok kerülnek fel:

1. név és vezetéknev;
2. születési hely és idő;
3. nem;
4. nemzetiség és anyanyelv;
5. személyi kód;
6. családi állapot;
7. a kiskorú gyermekekre vonatkozó adatok;
8. lakóhely;
9. vallás;
10. a kérelmező aláírása, dátum;

A nemzeti kisebbségek tagjainak listájára szülői kérésre felkerülhetnek 15 évnél fiatalabb gyermekeik is. A nemzeti kisebbségek tagjainak listájára történő felkerülés a saját kérelem benyújtásával történik. A kérelmet akár postai úton is el lehet juttatni. A nemzeti kisebbségek tagjainak listájáról való eltávolítás az alábbi esetekben történik:

- 1) a személy kérésére;
- 2) az észt állampolgárság visszautasítása során, illetve külföldi államba való letelepedés során;
- 3) a személy elhalálása.

A nemzeti kisebbség tagjai közé tartozó azon személyek, akik kulturális autonómiát szeretnének, megfelelő beadványt nyújtanak be Észtország kormányához a nemzeti-kulturális egyesületek vagy az egyesületek szövetségén keresztül. A kulturális autonómia vezető szerve a nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanács és a kulturális igazgatóság, amelyek a kulturális autonómia intézményeinek működését biztosítják. A kulturális autonómia a nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsa összehívhatja a nemzeti kisebbség vagy helyi kulturális kérdésekkel foglalkozó közgyűlését, illetve a kultúra kérdéseivel foglalkozó helyi megbízottakat nevezhet ki.

A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsa közvetlen és egyenlő módon kerül megválasztásra titkos szavazás útján. A választók személyesen szavaznak a választókerületekben vagy levélben. A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsába való megválasztás lebonyolítása érdekében a nemzeti-kulturális egyesület vagy az egyesületek szövetsége megválasztja a fő választási bizottságot, amely összetételét az ország kormánya hagyja jóvá, amely egyúttal kinevezi a saját képviselőjét a választás lebonyolítása szabályai betartásának ellenőrzése céljából. Szükség esetén a fő választási bizottság helyi választási bizottságokat hoz létre, illetve jóváhagyja a választások lebonyolítására, a szavazatok

összeszámlálására és a választások eredményeinek kihirdetésére vonatkozó rendelkezés jellegű utasításokat. A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsba való beválasztás lebonyolításának szabályait Észtország kormánya hagyja jóvá.

A választók listájának alapjául a nemzeti kisebbség tagjainak listája szolgál. Amennyiben a nemzeti kisebbség tagjainak kevesebb, mint fele engedélyezte a választók listájára való felkerülést, nem tartanak választásokat. A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsba való megismételt választások lebonyolítására vonatkozó beadványt az adott nemzeti-ségi kisebbség az előző beadvány benyújtásának időpontját követő három év leteltével teheti meg. A választók listáját az általános megismerkedés céljából a választások lebonyolítása előtt legalább két hónappal hozzák nyilvánosságra. A listán szereplő személy legkésőbb két héttel a választások előtt kérvényezheti a listáról való eltávolítását.

A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsa mandátumainak számát a fő választási bizottság határozza meg, ellenben ez a szám nem haladhatja meg a 60 főt, és nem lehet kevesebb, mint 20 fő. A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsának összetételét három évre választják meg.

A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsába való választás abban az esetben nyilvánítható lezártnak, ha a választók listáján szereplő személyek legalább fele részt vett a választáson, illetve amennyiben a választást a meghatározott normatív rendelkezéseknek megfelelően bonyolították le. A választásra vonatkozó fellebbezéseket és panaszokat a fő választási bizottság a választási eredmények közzétételét követő legkésőbb két hét alatt engedélyezi.

A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsába való választási eredményeinek közzététele után egy hónap leforgása alatt a fő választási bizottság elnöke összehívja a nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsának első ülését, és a tanács vezetőségének megválasztásáig elnököl. Ezt követően a fő választási bizottság kikiáltja meghatalmazásának lejártát.

A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsának első ülésén a szavazatok többsége elfogadja a kulturális önkormányzatról szóló rendelkezést, amely meghatározza:

- 1) a nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsa elnöke, helyettesei és a vezetőség megválasztásának rendjét;
- 2) a kulturális kérdésekkel foglalkozó közgyűlés kialakításának rendjét;
- 3) a kulturális önkormányzat intézményeinek létrehozását;
- 4) a kulturális önkormányzat szerveinek jogait és kötelezettségeit;
- 5) a kulturális önkormányzat irányító szervei munkájának megszervezését.

A nemzeti kisebbség kulturális kérdéseivel foglalkozó tanácsába való választással felmerülő költségek a nemzetiségi kisebbségi önkormányzatot terhelik, ezzel együtt a választásokkal kapcsolatos költségek megtérítése céljából Észtország állami költségvetéséből dotációt irányozhatnak elő.

A kulturális önkormányzat szervei tevékenységének felfüggesztését az észt kormány az alábbi esetekben alkalmazza:

- amennyiben az Észtországban állandó lakhellyel rendelkező nemzeti kisebbségi tagok jegyzékének adatai szerint számuk nem éri el a 3000 főt;
- amennyiben a Kulturális Tanácsba való két egymást követő választáson nem került összeállításra az előírt követelményeknek megfelelő választói lista;
- amennyiben a Kulturális Tanácsba való két egymást követő választáson nem vett részt a választói listán szereplő személyeknek legalább fele;
- a Kulturális Tanács ajánlata alapján.

Tehát, a magát a nemzeti kisebbség tagjának valló állampolgárok, továbbá azok közösségei – az állampolgári társadalom, a kisebbségi önkormányzati szervek – az államirányítási szervek rendszerének, a nemzeti(ségi) kultúra pedig az ország kultúrájának részévé válik. Számos tény utal arra, hogy éppen ez a hozzáállás felel meg a legnagyobb mértékben a nemzeti kisebbségek jogai védelmére vonatkozó nemzetközi dokumentumok tartalmának és a bennük leszögeezett elveknek, továbbá példaként szolgálhat az ilyen jellegű közösségek „belső önmeghatározására” irányuló probléma jogi megoldásához a független országok határain belül¹⁷.

Az Orosz Föderációban a nemzeti-kulturális autonómia szervei kialakításának szintén sajátos rendje tapasztalható. Így az 1996. július 17-én kelt „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló föderációs törvény 6. cikkelyének megfelelően a nemzeti-kulturális önkormányzat az Orosz Föderáció törvényeivel összhangban jön létre, továbbá a nemzeti-kulturális autonómia az adott föderációs törvényben meghatározott sajátosságainak figyelembe vételével.

A helyi nemzeti-kulturális autonómiákat a nemzetiségi társadalmi szervezetek küldöttjei alapítják meg közgyűlés keretein belül. A regionális nemzeti-kulturális autonómiát a helyi-nemzeti kulturális autonómia küldöttjei hozzák létre kongresszus (konferencia) keretein belül. A föderációs nemzeti-kulturális autonómiát a regionális nemzeti-kulturális autonómia delegátusai alakítják ki kongresszus keretében.

A nemzeti-kulturális autonómiák belső irányítási szerveket hoznak létre. Az adott szervek létrehozásának rendjét, azok feladatait és megnevezéseit a nemzeti-kulturális autonómia önállóan határozza meg az Orosz Föderáció a társadalmi egyesületekről szóló törvényeivel összhangban.

A nemzeti-kulturális autonómia bejegyzését törvényszéki hatóság hajtja végre az Orosz Föderáció törvényeink megfelelően. Ennek érdekében be kell nyújtani azon dokumentumokat, amelyek igazolják, hogy az alapító közgyűlés (konferencia, kongresszus) lebonyolítását megelőzően legalább három hónappal a tömegtájékoztatási eszközökben bármely módon közzé tették a nemzeti-kulturális autonómia létrehozásáról szóló hírt.

A nemzeti-kulturális autonómia létrehozásáról döntést hozó törvényszéki szerv tíznapos határidőn belül eljuttatja a bejegyzésre vonatkozó adatokat az Orosz Föderáció nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó megfelelő végrehajtó bizottságának a nemzeti-kulturális autonómiák nyilvántartásába való felvétel céljából. A nemzeti-kulturális autonómiák jegyzéke bárki számára elérhető. A nemzeti-kulturális autonómia bejegyzése, átszervezése vagy felszámolása az Orosz föderáció a társadalmi egyesületekről szóló törvényeivel összhangban történik.

Az egyes nemzeti-kulturális autonómiák alapszabályai részletesebben taglalják az átszervezésük és felszámolásuk rendjét. Például az Oroszországi azerbajdzsánok föderációs nemzeti-kulturális autonómiájának alapszabályzata kimondja, hogy az intézmény felszámolására a kongresszus határozata alapján kerül sor, amennyiben az adott határozatra a kongresszuson résztvevő küldöttek legalább 2/3 szavazott, illetve bírósági határozat lapján a törvény által előírt esetekben. Az Oroszországi azerbajdzsánok föderációs nemzeti-kulturális autonómiájának kongresszusi határozat alapján történő felszámolása során annak vagyona, a hitelezők követeléseinek kielégítését követően, az alapszabály által előírt célokra használható

¹⁷ Lásd Tóth M. már említett munkájában.

¹⁸ Устав Федеральной национально-культурной автономии азербайджанцев России // Хабриева Т. Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. — М.: Юстицинформ, 2003. — С. 233.–243.

¹⁹ Устав Краснодарской краевой корейской национально-культурной автономии // Хабриева Т. Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. — М.: Юстицинформ, 2003. — С. 223.–232.

²⁰ Устав Сочинской городской татарской национально-культурной автономии // Хабриева Т. Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. — М.: Юстицинформ, 2003. — С. 214.–222.

fel. A nemzeti-kulturális autonómia átszervezésére kongresszusi határozat alapján kerül sor, amennyiben az adott határozatra a kongresszuson résztvevő delegátusok legalább 2/3 szavazott¹⁸. Ezekből eltérő rendelkezéseket tartalmaz a Krasznodarszki koreai nemzeti-kulturális autonómia alapszabálya¹⁹, vagy a Szocsi városi tatár nemzeti-kulturális autonómia alapszabálya²⁰. A Krasznodarszki koreai nemzeti-kulturális autonómia alapszabálya például kimondja, hogy az autonómia tevékenységének beszüntetése átszervezés vagy felszámolás esetén lehetséges. Az átszervezést közgyűlési határozat alapján bonyolítják le. Az átszervezés következtében létrejött új egyesület bejegyzése a törvények által meghatározott rendben történik. A jogutódlásra vonatkozó kérdések az Orosz Föderáció Polgári Büntetőtörvénykönyve 58. és 59. cikkelyének²¹ megfelelően kerülnek elbírálásra. Az autonómia felszámolására közgyűlési vagy bírósági határozat alapján kerül sor. A vagyon, a hitelezők követeléseinek kielégítését követően, az alapszabály által előírt célokra használható fel.

A Szocsi városi tatár nemzeti-kulturális autonómia alapszabálya pedig kimondja: az autonómia tevékenységének beszüntetése átszervezés vagy felszámolás esetén lehetséges. Az átszervezést a kongresszus határozata történik. Az autonómia felszámolására pedig kongresszusi vagy bírósági határozat alapján kerül sor. A vagyon, a hitelezők követeléseinek kielégítését követően, az alapszabály által előírt célokra használható fel.

A nemzeti-kulturális autonómia szervei létrehozásának rendjét az Orosz Föderációban az oroszországi azerbajdzsánok föderáció nemzeti-kulturális autonómiájának példájával illusztráljuk. Az oroszországi azerbajdzsánok föderációs nemzeti-kulturális autonómiája (a továbbiakban Autonómia) szervei létrehozásának rendjét az Autonómia alapszabályának 5. cikkelye határozza meg. Az autonómia legfelső irányítási szerve a Kongresszus, amelynek jogában áll határozatokat hozni az Autonómia tevékenységével kapcsolatos bármely kérdésben. A Kongresszus abban az esetben határozatképes, amennyiben azon a kongresszus küldöttei legalább fele vesz részt. A Kongresszust szükség esetén, de nem kevesebb, mint háromévente egyszer, az Autonómia Tanácsa vagy az Autonómia végrehajtó bizottsága hívja össze. Az időközi kongresszust az Autonómia Tanácsa tagjainak legalább 1/3, az ellenőrző-vizsgáló bizottság, vagy az Autonómia tagjai legalább felének követelésére hívják össze.

A határozatokat nyílt szavazás alapján, a Kongresszuson részt vevő delegátusok szavazatainak egyszerű többségével fogadják el, az Autonómia alapszabálya által előírt esetek kivételével. A Kongresszus kizárólagos kompetenciái közé tartozik:

- az Autonómia alapszabályának elfogadása, változtatások és kiegészítések eszközzése;
- az Autonómia Tanácsának három éves időtartamra való megválasztása,
- az ellenőrző-vizsgáló bizottság három éves időtartamra való megválasztása;
- az Autonómia tevékenységéről szóló beszámolók jóváhagyása, az ellenőrző-vizsgáló bizottság és az Autonómia Tanácsa beszámolóinak jóváhagyása;
- az Autonómia Tanácsa elnökének három éves időtartamra való megválasztása,
- az Autonómia tagjainak felvétele és kizárása;
- az Autonómia Tanácsa határozataira vonatkozó panaszok kivizsgálása;
- az átszervezésről és felszámolásról szóló határozatok elfogadása.

Az Autonómia következő irányító szerve az alapszabálynak megfelelően – az Autonómia Tanácsa, amely az Autonómia állandóan működő szerve a két Kongresszus összehívása közötti időszakban. Az Autonómia Tanácsának összetételét a regionális nemzeti-kulturális autonómia képviselői alkotják. Az Autonómia Tanácsában való képviseleti normát a Kongresszus vagy az Autonómia Tanácsa állapítja meg.

²¹ Гражданский кодекс Российской Федерации. – М.: 1995.

Az Autonómia Tanácsa döntéseket hoz az Autonómia tevékenységével kapcsolatos minden kérdésben, kivéve azokat, amelyek a Kongresszus kizárólagos kompetenciáját képezik. Az Autonómia Tanácsa az alábbi meghatalmazásokkal bír:

- összehívja a kongresszusokat, meghatározza az azokon való képviseleti normákat;
- végrehajtja az Autonómia tagjainak felvételét és kizárását;
- koordinálja az Autonómia tagjainak tevékenységét;
- jóváhagyja az Autonómia tevékenységének fő irányvonalait és programjait;
- tagjai soraiból három éves időtartamra megválasztja a felelős titkárt;
- jóváhagyja a végrehajtó bizottság munkájának programját;
- rendelkezik az Autonómia pénzével és vagyonával;
- értékeli a végrehajtó bizottság tevékenységét és jóváhagyja annak határozatait;
- megerősíti a végrehajtó bizottság által ajánlott jelölteket az Autonómia végrehajtó bizottsága egyes irányvonalainak vagy tevékenységi programjainak koordinátori posztjára.

Az Autonómia Tanácsa évente legalább egy alkalommal ül össze. Az időközi ülést a Tanács tagjainak legalább 1/3 vagy az ellenőrző-vizsgáló bizottság követelésére hívják össze. A Tanács határozatait a tanácstagok ülésén jelenlévők szavazatának egyszerű többségével fogadják el, a tanácstagok általános létszáma felének jelenlétében.

Az Autonómia végrehajtó bizottsága irányítja az Autonómia tevékenységét az Autonómia Tanácsának két ülése közötti időszakban. Az Autonómia végrehajtó bizottság 11 fős létszámát az Autonómia Tanácsa választja meg saját tagjai közül három éves időtartamra. Az Autonómia végrehajtó bizottsága kompetenciáját az alábbi feladatok alkotják:

- az Autonómia Tanácsa üléseinek összehívása;
- az Autonómia Tanácsa határozatainak végrehajtásának megszervezése és biztosítása;
- a tevékenységükre, székhelyükre és az irányításra vonatkozó éves információ benyújtása az Orosz Föderáció Igazságügyi Minisztériumába;
- az Autonómia tagjai tevékenységének koordinálása;
- az Autonómia fő tevékenységi irányvonalai koordinátorai, illetve a bizottságok elnökeinek posztjára való jelöltek, valamint a cselekvési programok elfogadására vonatkozó beadvány elkészítése az Autonómia Tanácsába;
- a bizottságok által ajánlott munkabizottságok jóváhagyása;
- a végrehajtó bizottság apparátusának személyi összetételére vonatkozó beadvány elkészítése az Autonómia Tanácsa felé.

A végrehajtó bizottság határozatait nyílt szavazással a jelen lévő végrehajtói bizottsági tagok szavazatának egyszerű többségével fogadják el, a tagok általános létszáma felének jelenlétében.

Az Autonómia következő szerve az ellenőrző-vizsgáló bizottság, amelynek tagjait az Autonómia kongresszusa választja meg három éves időtartamra, és kizárólag a kongresszussal szemben van beszámoló kötelezettsége. Az ellenőrző-vizsgáló bizottság az Autonómia pénzügyi-anyagi tevékenységét, illetve az alapszabálynak megfelelő tevékenységét ellenőrzi szükség esetén, de legalább évente egy alkalommal. Az Autonómia szervezeti struktúrái vezetőinek kötelességük ellátni az ellenőrző-vizsgáló bizottságot a munkájukhoz elengedhetetlen minden szükséges anyaggal. Az ellenőrző-vizsgáló bizottság elnökét a kongresszus választja meg három évre.

A fent említett szerveken kívül az Autonómia alapszabálya az Autonómia Tanácsa elnökének és az Autonómia Tanácsa felelős titkárának jogi státuszára is kitér. Az Autonómia Tanácsának elnökét az Autonómia kongresszusa választja meg három éves időtartamra. A Tanács elnöke a meghatalmazásainak körét az alábbi kérdések alkotják:

- összehívja az Autonómia Tanácsának üléseit, továbbá vezeti azokat;
- vezeti a Tanácsot és koordinálja annak tevékenységét;
- aláírja az Autonómia Tanácsa és végrehajtó bizottsága által elfogadott határozatokat, a rendelkezéseket, kérvényeket és beadványokat;
- meghatalmazás nélkül lép fel az Autonómia nevében;
- képviseli az Autonómiát mind az Orosz Föderáció, mind a külföldi országok állam hatalmi szervekben, illetve a jogi és a természetes személyekkel folytatott viszonyok terén;
- az Autonómia Tanácsa által, vagy annak nevében elfogadott programok keretein belül rendelkezik az Autonómia pénzávalával és vagyonával;
- meghatalmazásainak egy részét átruházhatja a Tanács más tagjaira.

Az Autonómia Tanácsának felelős titkárát az Autonómia kongresszusa választja meg három éves időtartamra. A Tanács meghatalmazott titkára feladatakörét az alábbi kérdések alkotják:

- a Tanács elnökének megbízása alapján összehívja az Autonómia Tanácsának üléseit;
- vezeti a Tanács üléseinek jegyzőkönyvét,
- megőrzi az Autonómia iratait,
- ellátja az Autonómia Tanácsa tevékenységének közvetlen irányítását.

Tehát az oroszországi azerbajdzsánok föderációs nemzeti-kulturális autonómiájának alapszabálya részletesen szabályozza a nemzeti-kulturális autonómia szervei létrehozásának rendjét.

Az Orosz Föderáció Legfelsőbb Bíróságának véleménye szerint, a nemzeti-kulturális autonómia létrehozása során be kell tartani „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló föderációs törvény által meghatározott a nemzeti-kulturális autonómia létrehozásának adminisztratív-territoriális elvét. Az adott elvnek megfelelően egy adott adminisztratív-territoriális szinten egyazon nemzetiségi kisebbséghez tartozó állampolgárok nem hozhatnak létre párhuzamos nemzeti-kulturális autonómiákat²².

A nemzeti-kulturális autonómiával kapcsolatos állami politika fejlődése szempontjából jelentős fontossággal bír az Orosz Föderáció kormánya mellett létrehozott nemzeti-kulturális kérdésekkel foglalkozó konzultációs tanács, amely az 1996. december 18-án kelt „Az Orosz Föderáció kormánya mellett létrehozott a nemzeti-kulturális kérdésekkel foglalkozó konzultációs tanácsról”²³ szóló rendelkezés alapján fejti ki tevékenységét. A konzultációs tanácsot az Orosz Föderáció „A nemzeti-kulturális autonómiáról” című törvényének, az Orosz Föderáció állami nemzetiségi politikájának, az Orosz Föderáció állami hatalmának egyéb normatív-jogi dokumentumainak, illetve az Orosz Föderáció alanyai állami hatalmi szervei normatív-jogi dokumentumainak megvalósításával kapcsolatos kérdések előzetes megvitatása céljából, továbbá a nemzeti-kulturális autonómia jogainak és érdekeinek megvalósítása céljából hozzák létre. A Konzultációs Tanács a kérdések előzetes vizsgálata során hozott ajánlásai javaslatjai jelleggel bírnak.

Az Orosz Föderáció kormánya mellett létrehozott Konzultációs Tanácsa fő feladatai az alábbiak:

- 1) a nemzetiségi (anya-) nyelv és a nemzetiségi kultúra megőrzésére és fejlesztésére irányuló föderációs programok, a normatív-jogi dokumentumok projektjei, illetve az Orosz

²² Решение Верховного Суда Российской Федерации по Делу № 51-И99 пр-8 от сентября 1999 г. // Вестник Верховного Суда Российской Федерации. – 1999. – № 11. – С. 7-8.

²³ Положение о Консультативном совете по делам национально-культурных автономий при Правительстве Российской Федерации: утверждено Постановлением Правительства Российской Федерации от 18 декабря 1996 г. № 1517 // Хабриева Т. Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. – М.ю Юстиинформ. 2003. – С. 210 –213.

Föderáció valamely kisebbséghez tartozó állampolgárai jogaira és törvényes érdekeire vonatkozó egyéb döntések előkészítésében való részvétel;

2) az Orosz Föderáció kormányának és a végrehajtó hatalom föderációs szerveinek tájékoztatása az Orosz Föderáció állampolgárainak nemzetiségi problémáiról;

3) a nemzeti-kulturális autonómiák összehangolt tevékenysége megvalósításának elősegítése, illetve közöttük való kapcsolatok megerősítése;

4) az etnikai közösségek kulturális és szociális érdekeinek képviselése és megvédése az Orosz Föderáció állami hatalmi szerveiben,

5) a Konzultációs Tanács hatáskörébe tartozó kérdésekkel kapcsolatos törvények, egyéb normatív dokumentumok és programok előkészítésében való részvétel;

6) az etnikai kisebbségek fejlődése gazdasági-szociális és oktatásügyi-kulturális projekteinek finanszírozására vonatkozó határozatok elfogadásában való részvétel;

7) a nemzeti-kulturális autonómia intézménye az Orosz Föderációban való meghonosításának elősegítése, továbbá az etnikai kisebbségek nemzeti-kulturális fejlődésére vonatkozó feladatok megvalósítása;

8) a nemzeti-kulturális autonómiák ügyeivel foglalkozó konzultációs tanácsok és egyéb tanácsadói szervek létrehozásának elősegítése az Orosz Föderáció alanyainak végrehajtó hatalmi szervei mellett;

9) nemzetközi kapcsolatfelvétel a Konzultációs Tanács hatáskörébe tartozó kérdésekkel kapcsolatban.

Az Orosz Föderáció kormánya mellett létrehozott Konzultációs Tanács alapvető jogai az alábbiak:

1) a föderációs végrehajtó-hatalmi szervek, az Orosz Föderáció alanyainak végrehajtó-hatalmi szervei által való tájékoztatás a kompetenciáival kapcsolatos kérdésekkel kapcsolatban, az adott szervek képviselőinek meghívása a Konzultációs Tanács üléseire;

2) a Konzultációs Tanács hatáskörébe tartozó kérdésekre vonatkozó ajánlások benyújtása a kormány, a föderációs államhatalmi szervek, illetve az Orosz Föderáció alanyainak államhatalmi szervei felé;

3) szükség esetén szakemberek bevonása a Konzultációs Tanács feladataival kapcsolatos kérdések előkészítésébe;

4) az elnök, a kormány illetve az Orosz Föderáció különleges megbízatású központi végrehajtó-hatalmi szerve által hozott határozatok végrehajtására vonatkozó ajánlások kidolgozása a Konzultációs Tanács hatáskörén belül;

5) a nemzeti-kulturális autonómiák és a nemzetiség közötti viszonyok monitoringában való részvétel,

6) információszolgáltatás a Konzultációs Tanács hatáskörébe tartozó kérdésekkel kapcsolatban;

7) a föderációs költségvetés a nemzeti-kulturális autonómiák anyagi biztosítása céljából előirányzott célirányos rendeltetésű pénzüsszegeivel kapcsolatos kérdések vizsgálata;

8) az Orosz Föderáció kormányának tájékoztatása az etnikai közösség jogainak és érdekeinek megsértéséről;

9) a nemzeti-kulturális autonómiák tevékenységének összesítése.

A Konzultációs Tanács ülést szükség esetén, de legalább negyedévente egyszer hívják össze. A Konzultációs Tanács ülést a Konzultációs Tanács elnöke, vagy annak helyettese vezeti, amely akkor határozatképes, ha az ülésen a tagok legalább fele részt vesz. A Konzultációs Tanács ajánlásait a résztvevő tagok szavazatainak egyszerű többségével fogadják el. Az ülésen elfogadott ajánlásokat jegyzőkönyvbe foglalják, amelyet a Konzultációs Tanács

elnöke, vagy annak helyettese ír alá. A Konzultációs Tanács elé terjesztett egyes kérdések előkészítése céljából tudósokból és szakemberekből álló ideiglenes munkabizottságokat hozhatnak létre.

Az Orosz Föderációban tehát a törvénykezés részletesen szabályozza a nemzeti-kulturális autonómiák létrehozásának rendjét, emellett az Orosz Föderáció kormánya mellett a nemzeti-kulturális autonómiák ügyeivel foglalkozó Konzultációs Tanács is működik.

Szerbia-Montenegró „A nemzetiségi kisebbségek jogai és szabadságjogi védelméről szóló törvényének 19. cikkelye kimondja, hogy a nemzetiségi kisebbségek önkormányzati szervei – a nyelvi, oktatási, információs és kulturális szférában széles körű meghatalmazásokkal rendelkező tanácsok. Az adott tanácsok – jogi személyek. A tanácsok az adott kisebbség összlétszámától függően 15–35 tagból állnak, és négy éves időtartamra választják meg őket.

A tanács az alkotmánynak és a törvényeknek megfelelően erősíti meg alapszabályát és költségvetését. A tanács finanszírozását a költségvetés terhére és dotációkból fedezik. A megválasztott Tanácsok bejegyzését kompetens föderációs szerv hajtja végre. A Tanács a nyelvhasználati, oktatási, a nemzetiségi nyelven történő tájékoztatási, illetve a kulturális szférában képviseli a nemzetiségi kisebbséget, emellett részt vesz a hatalmi szervek az adott kérdésekre vonatkozó döntéseinek meghozatalában.

A nemzetiségi kisebbségek Tanácsa létrehozásának elvei: tisztesség, választottság, arányosság és demokratizmus. A nemzetiségi tanácsok választásának rendjét külön törvény szabályozza.

Szlovéniában különlegességeket tapasztalhatunk a nemzetiségi kisebbségek önkormányzati szervnek kialakítása terén, amely folyamatot „A szlovéniai etnikai közösségek önkormányzati szerveiről” szóló törvény szabályoz. A jelen törvénynek megfelelően a vegyes nemzetiségű lakosságú rendelkező területeken, ősi olasz és magyar etnikai közösségek tagjai helyhatósági önkormányzati etnikai közösségeket hoznak létre. A helyhatósági önkormányzati nemzetiségi közösség legfelsőbb szerve az önkormányzati etnikai közösség tanácsa, amelyet az adott kisebbség tagjai közvetlen választások útján választanak meg.

Az etnikai közösség azon tagjainak áll jogában szavazni és jelölni magukat a helyhatósági önkormányzati etnikai közösség választásain, illetve akiket felvettek a választópolgárok – az etnikai közösség tagjainak speciális helyhatósági jegyzékébe. A helyhatósági önkormányzati etnikai közösség tanácsának választásait általában az önkormányzati választásokkal együtt bonyolítják le. Ebben az esetben Szlovénia „A helyi választásokról” című törvényének rendelkezéseit alkalmazzák.

A helyhatósági önkormányzati etnikai közösségek Szlovénia olasz, illetve magyar önkormányzati etnikai közösségeibe tömörülnek. Az etnikai közösség legfelsőbb önkormányzati szerve az önkormányzati etnikai közösség tanácsa. Az önkormányzati etnikai közösség tanácsa az alábbi feladatokat látja el illetékességén belül:

- elfogadja az önkormányzati etnikai közösség alapszabályát és egyéb szabályait;
- az alapszabálynak megfelelően megválasztja az önkormányzati etnikai közösség munkaszerveit és kinevezi a hivatalos személyeit.
- ellátja az alapszabályból eredő egyéb feladatokat.

Az önkormányzati etnikai közösségek alapszabálya részletes formában tartalmazza az önkormányzati etnikai közösség feladatait és kompetenciáit, annak felépítését, a határozatok elfogadásának rendjét, az önkormányzati etnikai közösség Szlovéniában való képviselőletének módjait és formáit, illetve az önkormányzati etnikai közösség szerveibe való választások folyamatát. Az alapszabály szintén meghatározza az önkormányzati etnikai közösség más szervezetekkel, egyesületekkel és az etnikai közösség tagjai által létrehozott

egyéb alanyokkal való, a speciális jogaik megvalósítására irányuló együttműködés módját és formáit.

A nemzeti-kulturális autonómia szervei létrehozásának rendjét részletesen taglalja a Magyar Köztársaság „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” szóló törvénye. Így az adott törvény 23. paragrafusa kimondja, hogy a szavazók közvetlen választások útján helyi kisebbségi önkormányzati szerveket hozhatnak létre. Az közvetlen választások útján megválasztott helyi kisebbségi önkormányzati szerv tagjainak száma az 1300-tól kisebb lakosságot számláló településeken – 3 fő, az 1300 személytől több lelket számláló településeken – 7 fő, a köztársasági alárendeltségű városokban és a fővárosi kerületekben – 9 fő.

A közvetlen választások útján megválasztott helyi kisebbségi önkormányzati szerv önállóan választja meg vezető munkatársait. a közvetlen választások útján megválasztott helyi kisebbségi önkormányzati szerv a helyi önkormányzati szerv képviselőjének meg nem választott tagja csak a közvetlen választások útján megválasztott helyi kisebbségi önkormányzati szerve tagjává válik.

Egy adott kisebbség egy adott településen csak egy közvetett módon megválasztott helyi kisebbségi önkormányzati szervet, annak hiánya esetén – egy közvetlen választások útján megválasztott helyi kisebbségi önkormányzati szervet hozhat létre.

A köztársasági kisebbségi önkormányzati szervet a kisebbségi elektorátus választja meg. A kisebbségi elektorátust helyi kisebbségi önkormányzati szerv képviselői, a helyi kisebbségi önkormányzati szerv képviselői, illetve a kisebbségi helyettesek alkotják. Amennyiben egy adott település önkormányzati szervében nincs kisebbségi képviselő, vagy annak helyettese, tovább az adott településen a kisebbségnek nincs helyi kisebbségi önkormányzati szerve, az adott település három olyan választópolgára kezdeményezheti az elektor megválasztását, akik a kisebbség tagjai közé sorolják magukat.

A közvetett módon létrehozott és közvetett választások útján megválasztott helyi nemzeti-segi önkormányzati szervek egyforma feladatokat látnak el, és egyforma meghatalmazásokkal bírnak. A települések kisebbségi önkormányzati szerveire és a helyi kisebbségi önkormányzati szervekre a Magyar Köztársaság „A helyi önkormányzatokról”²⁴ című törvényének rendelkezései vonatkoznak, amennyiben egyéb törvény nem ír elő más rendelkezéseket. A Magyar Köztársaság „A helyi önkormányzatokról” szóló törvényének XI. részét a nemzeti kisebbségek helyi önkormányzati szerveinek kialakításával kapcsolatos problémakörnek szentelték. A törvény jelen cikkelye többek között kimondja, hogy: amennyiben a nemzetiségi vagy etnikai közösség által ajánlott jelölt az ajánlott jelöltek listájának összeállítása során egyoldalú hivatalos kérvénnyel alátámasztja az adott kisebbség általi jelöltségre való készségét, ezt fel kell tüntetni szavazócédulán. A jelölt kérésére a nevét a nemzeti vagy etnikai közösség nyelvén is fel kell tüntetni.

A választási kampány utolsó napján a Magyar Televízió és a Magyar Rádió, illetve a helyi rádió- és televízió-stúdiók a választási kampány eredményei mellett kötelesek adásidőt biztosítani a nemzetiségi vagy etnikai kisebbségek jelöltje számára is.

Amennyiben a választási rendszer szerint a választás lista és többségi választási körzetek alapján folyik, ebben az esetben a nemzeti vagy etnikai közösségek jelöltjei az adott körzetekben külön-külön minden egyes kisebbségtől vagy egységes független listán is jelölthetik magukat. A többségi választási körzetben, kisebbségi színekben induló jelölt a választásokat megelőzően legalább 17 nappal írásos formában bejelentheti a nemzeti kisebbség listája alapján történő indulástól való visszalépését. A listás szavazólapra ábécé szerinti sorrendben fel kell tüntetni

²⁴ Act LXIV 3 April 1990 // Magyar Közlöny. – 1990. április 17. – 3177-3212.

minden kisebbségi jelölt nevét. A listán induló jelöltek közül azt a jelöltet választják meg, aki a legtöbb számú szavazatot kapta a többségi választási körzetben.

Amennyiben a kisebbségi független listán szereplő jelöltet többségi választási körzetben választják meg, a nevét törölni kell a választási listáról, a helyét pedig az a jelölt foglalja el, aki a második legtöbb számú szavazatot kapta.

A helyi kisebbségi önkormányzati közvetlen választásokat a helyi választási bizottság határozza meg, amely később megállapítja a választás eredményeit is. A településeken lebonyolítandó helyhatósági választásokat azok 50 nappal előbb hirdetik ki. A választásokat egyazon napra teszik a helyi önkormányzati választásokkal. A nemzetiségi kisebbségi önkormányzati választásokat abban az esetben szükséges lebonyolítani, ha magát az adott nemzetiségi közösség tagjának valló, a településen állandó lakhellyel rendelkező legalább öt választópolgár kérelmezi azt.

A helyi nemzetiségi önkormányzati választásra vonatkozó kezdeményezést a választások lebonyolítása időpontjának kihirdetését követő 7 nap leforgása alatt írásos formában kell benyújtani az adott település önkormányzati szervéhez. Egy kisebbség egyazon településen csak egy nemzetiségi önkormányzati szervet hozhat létre. A választásokat abban az esetben tarthatják meg, ha a jelöltek száma legalább egyenértékű a kisebbség rendelkezésére álló képviselői helyek számával.

A nemzetiségi vagy etnikai közösség jelöltjének az önkormányzati választásokon az a személy nevezheti magát, akit – a jelöltállításra vonatkozó általános rendelkezés értelmében az adott választókörzet legalább öt választópolgára ajánlott a kisebbség jelöltjének. A helyi kisebbségi önkormányzat szervébe bármely olyan állampolgárt jelölhetnek, aki állandó lakhellyel rendelkezik az adott településen és kész a nemzeti kisebbség érdekképviselőtére háruló feladatok ellátására „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” szóló törvény rendelkezéseinek megfelelően.

A helyi kisebbségi önkormányzati választásokon bármely olyan állampolgár részt vehet, akinek jogában áll részt venni az adott település önkormányzata képviselőinek megválasztásán. A helyi kisebbségi önkormányzati választásokat egy turnusban bonyolítják le. A választások abban az esetben érvényesek, amennyiben azon a listán szereplő személyek a falvakra vonatkozóan 5 százaléka vagy legalább 100 személy, a városokban, a köztársasági alárendeltségű városokban, a fővárosi kerületekben – 5 százaléka vagy legalább 500 személy részt vett.

A helyi kisebbségi önkormányzati szervek képviselőié azon jelöltek válnak, akik a képviselői helyek számának figyelembe vételével a legtöbb számú szavazatot szerezték meg. Az egyforma számú szavazatot szerzett képviselőjelöltek a választócédulán való szereplésük rendje szerint kapják meg mandátumukat. Az a jelölt, aki egyetlen szavazatot sem kapott, nem juthat képviselői mandátumhoz.

Amennyiben az önkormányzati választásokat követően szabad helyek maradnak fenn a képviselőtestületben, az önkormányzati szerv képviselőtestülete nem teljes összetételben is működhet. A helyi önkormányzati szervnek legkevesebb két képviselőből kell állnia. Ha a kisebbségi önkormányzati szerv nem jön létre közvetlen választások útján, a kisebbséghez tartozó legalább 5 állampolgár kezdeményezésére a következő választásokat leghamarabb egy év múlva bonyolíthatják le. Amennyiben a helyi kisebbségi önkormányzati képviselő mandátuma lejár, a helyét a megszerzett szavazatok száma szerint utána következő képviselő foglalja el. Amennyiben nincs ilyen, a következő választásokig a mandátum betöltetlen marad.

A Magyar Köztársaság „A helyi önkormányzatokról” szóló törvénye részletesen meghatározza a helyi kisebbségi önkormányzati választások és a szavazatszámolás rendjét. A törvény

értelmében az egyes nemzetiségi kisebbség tagjai számának megállapítása speciális kérdőívek kitöltésével történik a helyi önkormányzati választások és a polgármester választás alatt. A szavazatszámoló bizottság minden olyan választópolgár számára kiad egy ilyen kérdőívet, aki kéri azt.

A jelen kérdőíveken a választók feltüntethetik a nemzeti kisebbséghez való tartozásukat. A kérdőíven két vagy több nemzeti vagy etnikai kisebbséget is fel lehet tüntetni a kettős vagy több nemzetiség feltüntetése céljából. A választó a fülkében egy borítékba helyezi a szavazócéduláját és a szavazatszámoló bizottság előtt beledobja azt az urnába.

A szavazatszámoló bizottság nemzetiség szerint külön-külön számolja össze a szavazatokat. Azon választópolgárokat, akik két vagy több nemzetiség tagjának vallották magukat, figyelembe kell venni a szavazatok összeszámálása során. A szavazatszámoló bizottság minden egyes nemzetiségi vagy etnikai kisebbségre a tagok számára vonatkozó külön jegyzőkönyvet állít össze. A titoktartási követelmények figyelembevételével az adott jegyzőkönyvek egy példányban készülnek, továbbá nem tartalmaznak személyes adatokat.

A nemzetiségek szerint külön-külön összeállított jegyzőkönyveket a szavazatszámoló bizottság tagjai személyesen írják alá. A szavazatszámoló bizottság elnöke azonnal elküldi a jegyzőkönyveket a kérdőívekkel együtt a helyi választási bizottsághoz. A jegyzőkönyvekhez kizárólag a helyi választási bizottság tagjai és a választási munkacsoport vezetői férhetnek hozzá.

A helyi választási bizottság az adott jegyzőkönyvek alapján állapítja meg településen élő, a nemzeti vagy etnikai kisebbségekhez tartozó választópolgárok számát, és két példányban állítja össze az összesített jegyzőkönyveket külön-külön nemzetiségek szerint. Az egyik példányt elküldi a fővárosi, területiális választóbizottsághoz, a másik pedig magánál őrzi a további statisztikai átvizsgálás céljából.

A fővárosi, területiális választási bizottság az összesített jegyzőkönyvek alapján állapítja meg a fővárosban, a megyében élő, a nemzeti vagy etnikai kisebbségekhez tartozó választópolgárok számát, és két példányban állítja össze a megfelelő dokumentumot: az egyik példányt elküldi a Központi Statisztikai Hivatalba, a másik pedig a választási bizottságnál marad.

Az összesített jegyzőkönyvek másodpéldányait és a kitöltött kérdőíveket a helyi választási bizottság elnökének olyan módon kell megőriznie, hogy azok ne kerülhessenek illetéktelen kezekbe. Az egyes nemzetiségi vagy etnikai kisebbségek tagjai számára vonatkozó statisztikai adatok kihirdetését követően a jegyzőkönyvek másodpéldányát és a kérdőíveket azonnal meg kell semmisíteni. A fővárosi és területiális bizottságok felügyelik az említett dokumentumok megsemmisítéséről szóló rendelet végrehajtását.

Itt kell megemlíteni, hogy a Magyar Köztársaság „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” szóló törvénye a gyakorlati megvalósítása során teljesíti a kitűzött céljait, tehát pozitív visszhangot váltott ki. 1994. december 24-én a helyi önkormányzati választásokkal egyidejűleg kerültek lebonyolításra az első kisebbségi önkormányzati választások, amelyek eredményeként 792 helyi kisebbségi önkormányzat jött létre, továbbá kialakították az első országos szintű kisebbségi önkormányzatokat is. Az 1998 októberében megtartott következő választások a kisebbségek aktivitása mértékének jelentős növekedéséről tanúskodtak: akkor 1328 ma is működő kisebbségi önkormányzat jött létre, emellett a törvény által elismert mind a 13 kisebbség, köztük Magyarország ukrán nemzetiségű állampolgárai országos szintű önkormányzatot alakítottak ki²⁵.

²⁵ Lásd: Tóth M. említett munkája. – C. 71.

Elmondhatjuk tehát, hogy a Magyar Köztársaság törvénykezése taglalja a legrészletesebben a nemzeti kisebbségek önkormányzati szervei, amelyek a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának szervei, létrehozásának rendjét.

Magyarország pozitív tapasztalatainak egy részét Szlovénia és Szerbia-Montenegró is alkalmazta a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak saját modellje kialakítása, illetve az ide vonatkozó törvények elfogadása során. A magyarországi tapasztalatok alkalmazását az ukrainai nemzeti-kulturális szférában számos hazai tudós és politikus is támogatja, többek között Tóth Mihály²⁶ és Gajdos István²⁷.

A jelen részben tehát kielemeztük a nemzeti-kulturális autonómia szervei létrehozásának rendjét a külföldi államok, többek között az Orosz Föderáció, Észtország, Szerbia-Montenegró, a Magyar Köztársaság és Szlovénia törvénykezése alapján.

2.3. A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogai és kötelességei a külföldi államok törvénykezése alapján

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái jogi státuszának elemzése során fontos szerepet játszik a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak szervei az egyes külföldi államok törvénykezésének megfelelő jogai és kötelességei.

A nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogait és kötelességeit az egyes külföldi államokban speciális törvények határozzák meg. Az orosz Föderációban például a nemzeti-kulturális autonómiák jogait és kötelességeit meghatározó „A nemzeti-kulturális autonómiáról” című föderációs törvény megteremti a nemzeti-kulturális autonómia és sajátosság megőrzésére irányuló tevékeny intézkedések megvalósításához szükséges feltételt, lehetőséget biztosít az állami szervek és más társadalmi szervezetek közötti, többek között a pénzügyi biztosítás, a rendezvények közös lebonyolításának kérdéseire irányuló elengedhetetlen kapcsolatok kiépítésére.

Az Orosz Föderációban a nemzeti-kulturális autonómia jogai és kötelességei, azok besorolásai alapvetően megfelelnek a társadalmi szervezetekre vonatkozó jogoknak és kötelességeknek, illetve azok besorolásainak. Csakúgy, mint egy társadalmi szervezet, a nemzeti-kulturális autonómia is rendelkezik politikai (például a társadalmi-politikai élet különböző kérdéseire irányuló kezdeményezések megvalósítása, az adott kezdemények az állami szervekhez való eljuttatása, gyűlések, meetingek lebonyolítása stb.), szociális-kulturális (kulturális program végrehajtása, az alkotói tevékenység szabadsága – kiállítások, színházak, múzeumok megszervezése, a felnövekvő nemzedék nevelése – óvodák, iskolák, egyéb oktatási intézmények megnyitása, tömegtájékoztatási eszközök létrehozása stb.) jogokkal.

Az fent említett jogokat különböző – többek között jogi intézkedések – révén biztosítják. A nemzeti-kulturális autonómia mint társadalmi szervezet az állami szervekhez (többek között a bírósághoz) is fordulhat jogai megvédése érdekében, bírósági eljárást kezdeményezése révén kiállhat törvényes érdekei mellett, a bíróságon képviselheti saját tagjait, illetve kérésre más állampolgárokat is²⁸.

A fent említett jogok mellett, az Orosz Föderáció „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénye a nemzeti-kulturális autonómia, a társadalmi szervezetekre jellemző számos egyéb

²⁶ Lásd: Tóth M. említett munkája. – C. 70-71.

²⁷ Гайдош І. Суспільні сподівання щодо задоволення потреб національних меншин та законодавча діяльність в Україні // Права людини в політичному суспільстві. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України. 2004. – С. 21. (С. 15-23).

²⁸ Lásd: T. Habrijeva említett műve. – C. 108.

jogait is tartalmazza, többek között a szellemi életre irányuló jogokat is. Ezek sajátossága a kiszolgáló rendeltetésükben nyilvánul meg, hiszen az állampolgárok bizonyos jogait biztosítják.

A „Nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló föderációs törvény 4. cikkelye alapján a nemzeti-kulturális autonómia a következő jogokkal rendelkezik:

- segítséget kapni az államhatalmi szervek és a helyi önkormányzatok részéről, ami elengedhetetlen a nemzetiségi sajátosságok megőrzéséhez, a nemzetiségi nyelv (anyanyelv) és a nemzetiségi kultúra fejlődéséhez;
- a nemzeti-kulturális érdekképviselő során a képviselőhatalmi (törvényhozói) és végrehajtóhatalmi szervekhez, illetve a helyi önkormányzati szervekhez fordulni;
- az Orosz Föderáció törvényei által meghatározott rendnek megfelelően tömegtájékoztatási eszközöket létrehozni, információt szolgáltatni a nemzetiségi nyelven (az anyanyelven);
- megőrizni és fejleszteni a nemzetiségi tradíciókat és szokásokat, újjáéleszteni a népművészeti kézművességet.
- oktatási és tudományos, illetve kulturális intézményeket létrehozni, az Orosz Föderáció törvényeinek megfelelően biztosítani azok működését;
- meghatalmazott képviselőkön keresztül részt venni a nemzetközi nem kormánysszervezetek tevékenységében;
- humanitárius kapcsolatokat építeni és fenntartani a külföldi állampolgárokkal és társadalmi szervezetekkel.

A föderációs törvénye, az Orosz Föderáció alanyainak alkotmányai és törvényei értelmében a nemzeti-kulturális autonómiák további jogokkal ruházhatóak fel a kulturális és oktatási szférában.

A nemzeti-kulturális autonómia tevékenységében való részvétel vagy nem részvétel nem lehet ok az Orosz Föderáció állampolgárai jogainak korlátozására, a nemzetiségi hovatartozás pedig nem lehet ok a nemzeti-kulturális autonómia tevékenységében való részvétel vagy nem részvétel korlátozására. A nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó jog megvalósítása nem károsíthatja a többi etnikai közösség érdekeit.

A szóban forgó törvény 11. cikkelyének megfelelően a nemzetiségi nyelven történő (az anyanyelvi) középiskolai oktatásra vonatkozó jogok, illetve az Orosz Föderáció egy bizonyos nemzetiségi kisebbséghez tartozó állampolgárainak az oktatási és nevelési nyelv megválasztására vonatkozó jogainak megvalósítása megvalósítása érdekében a nemzeti-kulturális autonómiákat az alábbi jogokkal ruházták fel:

- nem állami (társadalmi) óvodai nemzetiségi tannyelvű (anyanyelvi) intézményeket, vagy az ilyen intézmények keretein belül csoportokat hozhatnak létre;
- nem állami (társadalmi) nemzetiségi tannyelvű (anyanyelvi) (általános iskolai, alapfokú vagy felsőfokú szakirányú) tanintézeteket hozhatnak létre;
- egyéb nem állami (társadalmi) nemzetiségi tannyelvű (anyanyelvi) oktatási intézményeket hozhatnak létre;
- tanintézmények részvételével oktatási programokat dolgozhatnak ki, tankönyveket, módszertani kiadványokat, egyéb oktatási irodalmat adhatnak ki, amelyek elengedhetetlenek a nemzetiségi tannyelvű (anyanyelvi) oktatás biztosítása érdekében.

Az Orosz Föderáció egy bizonyos nemzetiségi kisebbséghez tartozó állampolgárainak a nemzetiségi kultúra megőrzésére és fejlesztésére irányuló jogainak biztosítása érdekében „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvény 13. cikkelye az alábbi jogokkal ruházta fel a nemzeti-kulturális autonómiákat:

– nem állami (társadalmi) kulturális intézményeket: színházakat, kulturális központokat, múzeumokat, könyvtárakat, klubokat, stúdiókat, levéltárakat és egyéb kulturális intézményeket hozhatnak létre, biztosíthatják azok működését;

– alkotói csoportokat, professzionális és amatőr művészeti kollektívákat, a nemzeti-kulturális örökség, illetve a nemzeti-kulturális vívmányok tanulmányozásával foglalkozó szakköröket hozhatnak létre;

– nemzeti-kulturális tömegrendezvényeket: fesztiválokat, versenyeket, bemutatókat, kiállításokat és egyéb rendezvényeket szervezhetnek;

– elősegítetik a nemzetiségi helyismeret, a nemzetiségi történelmi és kulturális műemlékek védelmének megszervezését; helyismereti, etnográfiai és egyéb társadalmi múzeumokat hozhatnak létre;

– a népművészeti kézművességgel foglalkozó szervezeteket hozhatnak létre;

– történelmi, szépirodalmi, zenei, népművészeti és etnográfiai műveket jelentethetnek meg nemzetiségi nyelven (anyanyelven);

– művészeti munkatársak, pedagógusok és a nemzetiségi-kulturális szférában dolgozó egyéb szakemberek képzését biztosító nem állami (társadalmi) tanintézeteket hozhatnak létre;

– a nemzetiségi kultúra megőrzésére és fejlesztésére vonatkozó ajánlásokat juthatnak el a megfelelő államhatalmi vagy önkormányzati szervekhez;

– szerződéseket köthetnek az Orosz Föderáció határain kívül működő nem állami szervezetekkel, illetve a nemzetiségi kultúra megőrzése és fejlesztése terén történő együttműködésről.

A nemzeti-kulturális autonómia jogainak osztályozása elsősorban az orosz Föderáció föderációs törvényeire hagyatkozik. Azonban az említett osztályozást egyéb módon is végre lehet hajtani. Jól illusztrálja ezt az oroszországi azerbajdzsánok föderációs nemzeti-kulturális autonómiájának alapszabálya, amely több csoportba sorolja a jogokat.

Az első csoportot feltételesen nevezhetjük az állami szervek részvételével megvalósuló jogoknak: állami támogatásban való részesítésre vonatkozó jog a konkrét programok és a nemzeti-kulturális fejlődésre irányuló projektek megvalósításában; az államhatalmi és vezetési szervekhez való joga; orosz tannyelvű és nemzetiségi nyelvi (anyanyelvi), nemzetiségi történelem és nemzetiségi kultúra tagozatos osztályok, tancsoportok az állami, önkormányzati tanintézetekben való létrehozására vonatkozó ajánlások eljuttatásának joga a föderációs végrehajtó-hatalmi szervekhez, az Orosz Föderáció alanyainak végrehajtó-hatalmi szerveihez, illetve az önkormányzati szervekhez.

A második csoportot a nemzeti-kulturális autonómia működésének információs biztosítására vonatkozó jogok alkotják: tömegtájékoztatási eszközök az Orosz Föderáció törvényei által meghatározott rend szerint történő létrehozásának joga, a nemzetiségi nyelven (anyanyelven) történő információközlés, -terjesztés joga.

A harmadik csoportot nevezhetjük a nemzetiségi kultúra, nyelv és sajátosság fejlődésével kapcsolatos jogoknak. Ide vonatkozik a történelmi és a kulturális örökség gazdagításának joga; a nemzeti-kulturális értékek szabad hozzáférhetőség joga; a népi kézművesség újjáélesztésének joga; az oktatási és tudományos intézmények létrehozására vonatkozó, illetve azok működésének az Orosz Föderáció törvényeinek megfelelően történő biztosításának joga; a nem állami (társadalmi) nemzetiségi tannyelvű óvodák vagy óvodás csoportok létrehozására vonatkozó jog; a nem állami (társadalmi) nemzetiségi tannyelvű (anyanyelvi) (általános iskolai, alapfokú vagy felsőfokú szakirányú) tanintézetek létrehozására irányuló jog; tanintézmények részvételével oktatási programok kidolgozására, olyan tankönyvek, módszertani kiadványok,

egyéb oktatási irodalom kiadására vonatkozó jog, amelyek elengedhetetlenek a nemzetiségi tannyelvű (anyanyelvi) oktatás biztosítása érdekében.

Az oroszországi azerbajdzsánok föderációs nemzeti-kulturális autonómiájának alapszabálya azonban nem mondja ki, hogy az oroszországi azerbajdzsánok nemzeti-kulturális autonómiához való joga nem azonos a nemzeti-territoriális önkifejezés jogával. Időről időre ajánlások születnek arra vonatkozóan, hogy az adott jognak szerepelnie kell minden nemzeti-kulturális intézmény alapszabályában, legyen szó helyi, regionális vagy föderációs autonómiáról.

Az Orosz Föderáció „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénye, számos más föderációs törvények, illetve az Orosz Föderáció alanyainak törvényei nem csupán megerősítik a nemzeti-kulturális szervezetek említett jogait, hanem az említett jogok anyagi, szervezeti, törvényes és egyéb garanciáit is meghatározzák. A jelen garanciák között említhetjük például a nemzeti-kulturális autonómia tulajdonjogát, az Orosz Föderáció, illetve az Orosz Föderáció alanyai államhatalmi szerveinek, továbbá az önkormányzati szervek kötelességeit a nemzeti-ségi nyelv (anyanyelv) megőrzése, fejlesztése és használata terén, többek között a megfelelő képzettség megszerzése során, a nemzetiségi kultúra megőrzésére és fejlesztésére irányuló jogot, a nemzeti-kulturális autonómiák a különböző szintű költségvetésekből történő finanszírozását, számos egyéb speciális állami támogatási eszközöket (speciális alapítványok létrehozását, adó-, hitel- és egyéb kedvezmények megállapítását).

A nemzeti-kulturális autonómia jogainak igen teljes megvalósítását tapasztalhatjuk a Karéliei Köztársaságban élő finn nemzetiségű lakosság körében. A finn nyelvet mind a köztársaság iskoláiban, mind annak felsőoktatási intézményeiben tanítják, emellett napi rendszerességgel hallható és látható a rádióban, illetve a tévében. Rendszeresen jelennek meg finn nyelvű újságok és folyóiratok, irodalmi műveket adnak ki, megszervezték a nyomtatott termékek Finnországból a köztársaságba való eljuttatását. A Karéliei Köztársaságban nemzeti színház is működik. A siker titka a nemzeti-kulturális autonómia aktivitásában rejlik, amely maximálisan kihasználja a törvény adta lehetőségeit, és természetesen a köztársasági szervek érdekelt segítsége is jelentős szerepet játszik.

A speciális jogok felsorolásával ellentétben az Orosz Föderáció „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénye nem tartalmaz speciális utalásokat az autonómia kötelességeire vonatkozóan. Azokat az Orosz Föderáció „A társadalmi egyesületekről” című törvénye foglalja magába. Ezzel együtt Oroszország „A nemzeti-kulturális autonómiáról” című törvényének rendelkezései a nemzeti-kulturális autonómiát terhelő kötelességek egyes sajátosságairól tanúskodnak. A nemzeti-kulturális autonómiának tevékenysége során figyelembe kell vennie a többi etnikai közösség érdekeit.

Némely nemzeti-kulturális autonómia alapszabálya tartalmaz egyéb kötelességeket is. Az oroszországi azerbajdzsánok föderációs nemzeti-kulturális autonómiájának alapszabálya például az alábbiakat szövegezi le: a működési szférájára vonatkozó nemzetközi jog általánosan elismert elveinek és normáinak betartása; illetve a föderációs nemzeti-kulturális autonómia alapszabálya által meghatározott elvek betartása; a vagyona felhasználásáról szóló évi beszámoló publikálása, vagy az adott beszámolóhoz való hozzáférés biztosítása; az Orosz Föderáció Igazságügy minisztériumának évenkénti tájékoztatása a tevékenység folytatásáról, beleértve az állandó jelleggel működő irányítási szerv székhelyéről, megnevezéséről és vezetőjéről szóló adatokat is²⁹.

²⁹ Lásd: Habrijeva T. említett művét. – C. 117-118.

Jelentős fontossággal bír az Orosz Föderáció nemzeti-kulturális autonómiái dokumentumainak jogi jellemzői kérdésének tanulmányozása. A megoldandó kérdések alapján a nemzeti-kulturális autonómiák dokumentumai a lokális dokumentumok közé tartoznak, amelyek hatásköre egy vagy több szervezetre korlátozódik. Az adott dokumentumok lehetnek normatív (például az alapszabály) és nem normatív (például a nemzeti-kulturális autonómia tevékenységi programjának kidolgozásával foglalkozó munkacsoport létrehozásáról szóló döntés) jellegűek.

Működésük során a nemzeti-kulturális autonómiák politikai és program jellegű dokumentumokat is alkalmaznak, amelyek a nemzeti-kulturális autonómiák kérvényeit, nyilatkozatait, beadványait, tevékenységük feladatait és céljait foglalják magukba. Elkülöníthetünk egy olyan dokumentumcsoportot is, amely nem az alapszabályi dokumentumokhoz kapcsolódik, hanem többek között a munkaviszonyok szabályozásának, illetve a gazdálkodási és számos más kérdéssel foglalkozik.

A nemzeti-kulturális autonómia dokumentumaiban kinyilvánított normák nem jogi jelleggel bírnak. Joginak csak a dokumentumok azon normái nevezhetők, amelyeket bizonyos mértékben szankciónál az állam. A nemzeti-kulturális autonómiák normaalkotói tevékenysége elsősorban a „belső autonómiai kérdések” szabályozására, többek között az autonómia felépítésének meghatározására, a különböző szervek, illetve a szervek és az autonómia tevékenységében résztvevő állampolgárok közötti viszonyok alapjainak meghatározására irányul. Az adott normák elválaszthatatlanok a társadalmi szervezetekben való részvétel elveitől, és hatáskörük kizárólag az adott nemzeti-kulturális autonómia tagjaira terjed ki, akik számára ezek kötelezőek; mindezt az alapszabály az autonómiához csatlakozó tagok önkéntes betartása, illetve a szervezet határozatainak önkéntes végrehajtása idézi elő.

A nemzeti-kulturális autonómia alapvető normatív dokumentuma az alapszabály, amelynek az Orosz Föderáció „A nemzeti-kulturális autonómiáról” című törvényének 5. cikkelye alapján szabályoznia kell a nemzeti-kulturális autonómia felépítésének alapjait az Orosz Föderáció egy bizonyos nemzetiségi kisebbséghez tartozó állampolgárai lakóhelyének figyelembe vételével. Emellett az adott törvény szerint az autonómia kompetenciája az intézmény szervei felépítése rendjének, feladatainak és megnevezésének meghatározása.

Az Orosz Föderáció „A társadalmi szervezetekről”³⁰ című törvénye szerint a nemzeti-kulturális autonómia alapszabályát az alapítókongresszusnak kell jóváhagynia (elfogadnia), továbbá tartalmaznia kell az alábbiakat:

- 1) a nemzeti-kulturális autonómia nevét és céljait;
- 2) a nemzeti-kulturális autonómia struktúráját, vezetőit és az ellenőrző-vizsgáló bizottságait, továbbá azt a területet, amelyre kiterjed a nemzeti-kulturális autonómia tevékenysége;
- 3) a nemzeti-kulturális autonómia tagságának megszerzésének és elvesztésének feltételeit és rendjét, a tagok jogait és kötelességeit;
- 4) az irányító szervek kompetenciáit és létrehozásuk rendjét, megbízatásuk határidejét, az állandó jelleggel működő irányítási szerv székhelyét;
- 5) a nemzeti-kulturális autonómia alapszabályában eszközölt módosítások és kiegészítések rendjét;
- 6) az anyagi és vagyoni forrásokat, a nemzeti-kulturális autonómia, illetve strukturális alegységeinek a vagyonkezelésre vonatkozó jogait;
- 7) a nemzeti-kulturális autonómia felszámolásának és átszervezésének rendjét.

³⁰ C3 PΦ. – 1994. – №27. – Ct. 307.

Az alapszabály egyéb rendelkezéseket is tartalmazhat, amelyek a nemzeti-kulturális autonómia tevékenységéhez kapcsolódnak, illetve nem mondanak ellent a törvényeknek.

Az Orosz Föderáció törvényeiben nem találhatunk olyan rendelkezéseket, amelyek meghatároznák a dokumentumok a nemzeti-kulturális autonómiák irányítási szervei által történő elfogadását, vagy meghatározzák azok struktúráját és tartalmát. Az adott problémakört a nemzeti-kulturális autonómiák dokumentumai szabályozzák. A nemzeti-kulturális autonómia dokumentumai az irányítási szervek – a kongresszusok (gyűlések, konferenciák), a tanácsok (vezetőségek), vezetők (elnökök) által kerülnek elfogadásra. Ezért oszthatjuk fel a dokumentumokat olyanokra, amelyeket kollegiálisan, vagy egy személyben fogadnak el.

Az autonómia legjelentősebb dokumentumait, többek között az alapszabályt, a tevékenységi programot, az autonómia irányítási szerveiről szóló rendelkezéseket, továbbá maga a kollegiális szerv tevékenységét szabályozó dokumentumokat (például a legzinszki föderációs nemzeti-kulturális autonómia szabályzata³¹) kollegiálisan fogadják el. Ezenkívül a felső kollegiális szervek hoznak határozatot az autonómia felszámolásának vagy átszervezésének, az autonómia egyéb irányítási szervei létrehozásának kérdéseiben, továbbá azok hagyják jóvá az irányítási szervek tevékenységéről szóló beszámolókat is.

A kollegiális irányítási szervek a legfelsőbb szervek két gyűlése között elfogadott dokumentumaiban az alábbiakat határozzák meg: az autonómia legfelsőbb irányítási szervét gyűlést – kongresszusát vagy konferenciáját – lebonyolításának időpontját és helyét; a képviseleti normáit a kongresszuson vagy a konferencián; az autonómia legfelsőbb szerve által elfogadott döntések végrehajtásának ellenőrzését; az autonómiának a pénzeszközök felhasználásával kapcsolatos intézkedéstervei.

A kollegiális szervek határozatait természetesen jegyzőkönyv tartalmazza alakítják ki, a határozatokat pedig az esetek többségében nyílt szavazás útján az egyszerű többség által fogadják el. Titkos szavazást az irányító szervek választásain történhetnek. A képesített többséggel általában a nemzeti-kulturális autonómia alapszabályát, illetve a felszámolásáról vagy átszervezéséről szóló döntéseket szavazzák meg. Az Oroszországi Németek föderációs nemzeti-kulturális autonómiája alapszabályának 5.4. pontja³² például kimondja, hogy az alapszabály elfogadásához a delegátusok szavazatainak legalább kétharmada szükséges. A tatárok szaratovi megyei regionális nemzeti-kulturális autonómiája alapszabálya 4.5. pontjának³³ megfelelően, az Autonómia közgyűlésén résztvevő tagok szavazatának legalább háromnegyede szükséges az alapszabály elfogadásához.

A nemzeti-kulturális autonómia elnöke vagy vezetője, továbbá a nemzeti-kulturális autonómia tanácsának elnöke végzi az autonómia tevékenységének operatív irányítását, emellett hoz egyszemélyes döntéseket a folyó ügyekkel kapcsolatos az autonómia alapvető kérdéseiben hozott, rendelkezés vagy utasítás formájában elfogadott határozatait végrehajtásának érdekében. A nemzeti-kulturális autonómia, vagy annak tanácsa nevében az elnök vagy vezető írja alá a határozatokat, beadványokat és más dokumentumokat.

A nemzeti-kulturális autonómia vezetőinek dokumentumai általában az alábbi kérdések végrehajtását biztosítják: a nemzeti-kulturális autonómia folyó tevékenységének általános irányítását; a nemzeti-kulturális autonómia kollegiális irányítási és végrehajtó szervei tevéke-

³¹ Регламент Федеральной лезгинской национально-культурно автономии // www.nka.ru/fed/regl/lezgin.htm

³² Устав Федеральной национально-культурной автономии "Российские немцы" // www.nka.ru/fed/ustav/nemc.htm

³³ Устав Региональной татарской национально-культурной автономии Саратовской области // www.nka.ru/reg/saratov/tatar.htm

nyságének megszervezését; a nemzeti-kulturális autonómia pénzügyi és rendelkezési dokumentumai hitelességénekbizonyítását; a nemzeti-kulturális autonómia képviselőjét az Orosz Föderáció államhatalmi szerveiben, a különböző nemzetközi és külföldi szervezetekben. A nemzeti-kulturális autonómia vezetője illetékes továbbá a nemzeti-kulturális autonómia apparátusának munkatársaira vonatkozó káderkérdésekben való döntéshozatalban³⁴.

Ezek után megállapíthatjuk, hogy az Orosz Föderációban a nemzeti-kulturális autonómia jogi státusának egy sajátos modellje működik, amely meghatározza a nemzeti-kulturális autonómiák megfelelő jogait és kötelességeit. Az Orosz Föderáció nemzeti-kulturális autonómiáinak jogaira és kötelességeire irányuló fentebb felvázolt tudományos kutatások alapján leszögezhetjük, hogy az adott modell eredményes és felhasználható más föderációs országban is. Emellett az oroszországi modell egyes elemei felhasználhatók az államszövetségi országokban, többek között Ukrajnában is.

A kisebbségi önkormányzatoknak nevezett nemzeti-kulturális autonómiák jogainak és kötelességeinek specifikus modelljét tapasztalhatjuk a Magyar Köztársaságban. A Magyar Köztársaság „A nemzetiségi és etnikai kisebbségek jogairól” szóló törvénye például kimondja, hogy a helyi jelentőségű kérdések vizsgálata során a kisebbségi önkormányzati szerveknek egy bizonyos településen törődniük kell a magyar nemzet lakosság vagy egyéb nemzetiségi és etnikai kisebbségek jogainak megvalósításával, amelyek kisebbségben vannak az adott településen.

A helyi, a helyi kisebbségi önkormányzat a kisebbséget érintő bármely kérdésben beadvánnyal fordulhat a illetékes államhatalmi szervhez, továbbá:

- információt kérhet;
- ajánlásokat tehet;
- intézkedések kezdeményezését javasolhatja;
- panasszal fordulhat az intézmények intézkedései, illetve a kisebbség jogai megsértésének gyakorlata és az önkényes határozatok ellen, kezdeményezheti az ilyen kérdések megváltoztatását, eltörlését.

Az említett kompetens szerv vezetőjének ebben az esetben 30 napon belül érdemi választ kell adni a beadványra. Ha a szerv vezetője nem rendelkezik a beadvány tárgyára vonatkozó megfelelő meghatalmazással vagy kompetenciával, köteles három nap leforgása alatt átadni a beadványt a megfelelő meghatalmazással és kompetenciával rendelkező szervnek.

Meghatalmazásai szférájában, illetve a helyi önkormányzati szerv rendelkezése által meghatározott hatásköre keretein belül a helyi kisebbségi önkormányzat határozza meg:

- saját felépítési struktúráját és munkarendjét;
- saját költségvetését, éves beszámolóját, az önkormányzat által biztosított anyagi eszközök felhasználását;
- a helyi önkormányzat vagyonának struktúrájából számára kijelölt vagyon – az adott törvénynek megfelelő – kezelését;
- az általa képviselt kisebbség helyi ünnepeit;
- meghatalmazásai keretein belül emlékhelyeket és emlékműveket, védelme alatt álló, illetve azok helyi védelmének rendjét és szabályait.

A törvény által meghatározott feladatok végrehajtása érdekében a helyi kisebbségi önkormányzati szerv kezdeményezésére az önkormányzati szerv képviselőtestülete köteles kijelölni a helyi kisebbségi önkormányzati szerv rendelkezésére bocsátandó vagyont, a vagyon pontos megjelölésével és az anyagi eszközök pontos meghatározásával.

A helyi kisebbségi önkormányzati szerv meghatalmazásai szférájában – az elérhető anyagi eszközök keretein belül – elsősorban 1) a helyi oktatás; 2) a helyi nyomtatott vagy elektronikus

tömegtájékoztatási eszközök; 3) a tradíciók megőrzése; 4) a kulturális-felvilágosító tevékenység szférájába tartozó intézményeket hozhat létre, illetve fenntarthatja azokat.

Az elérhető anyagi eszközök keretein belül a helyi kisebbségi önkormányzati szervnek jogában áll:

- a) vállalatokat és egyéb intézményeket létrehozni, illetve fenntartani;
- b) pályázatokat kiírni;
- c) ösztöndíjakat megalapítani;

Amennyiben a helyi kisebbségi önkormányzati szerv jogainak megvalósításához elengedhetetlen az adott település önkormányzatának határozata, az utóbbi köteles a következő ülésének napirendi pontjaihoz csatolni a helyi kisebbségi önkormányzati szerv adott kezdeményezését; abban az esetben, ha az adott kérdésben való határozathozatal az önkormányzat más szervének kompetenciája, az utóbbi a kezdeményezés benyújtásától számított 30 napon belül köteles meghozni a megfelelő határozatot.

A helyi önkormányzati szerv által létrehozott polgármesteri hivatal – a munkarendjében meghatározott rendnek megfelelően – köteles segítséget nyújtani a helyi kisebbségi önkormányzati szervnek feladatai teljesítésének terén. A helyi önkormányzat a helyi oktatás, a helyi tájékoztatási eszközök, a helyi nemzetiségi és kulturális tradíciók megőrzése, továbbá a kisebbséghez tartozó lakosok anyanyelvhasználatának kérdéseiben hozott határozatai kizárólag a lakosság adott részének érdekeit képviselő helyi kisebbségi önkormányzati szerv beleegyezésével fogadhatók el.

A helyi önkormányzat a helyi kisebbségi intézmények vezetői kinevezésének, illetve a kisebbségi oktatás kérdéseire vonatkozó rendelkezései elfogadásához elengedhetetlen a helyi kisebbségi önkormányzati szerv beleegyezése. A helyi kisebbségi önkormányzati szervek kapcsolatokat építhetnek ki bármilyen intézménnyel, kisebbségi szervezettel, továbbá együttműködési szerződéseket köthetnek azokkal.

A köztársasági kisebbségi önkormányzat közgyűlése tagjainak mandátuma az önkormányzati szerv alapítóülésének összehívásáig érvényes. Az új közgyűlés alapítóülését a közgyűlési képviselőválasztást követő 30 napon belül kell összehívni. Amennyiben a közgyűlési képviselőválasztás nem tartották, a köztársasági önkormányzati szerv beszűnteti tevékenységét.

A köztársasági önkormányzati szerv a köztársasági és területi (regionális vagy megyei) jelentőséggel bíró, az általa képviselt kisebbség érdekképviselésével és érdekvédelmével járó feladatokat látja el. A kisebbség kulturális autonómiájának biztosítása érdekében az önkormányzati szerv intézményeket hozhat létre, illetve koordinálhatja azok tevékenységét.

A köztársasági önkormányzati szerv – a törvényes kereteken belül – a következő kérdésekben hozhat önálló döntéseket:

- az önkormányzati szerv székhelye, felépítése, munkarendje;
- a költségvetés, az éves beszámoló, illetve a leltárba vétel megerősítésének meghatározása;
- az önkormányzati szerv megnevezése, szimbolikája;
- az önkormányzati szerv által képviselt kisebbség állami ünnepei;
- kitüntetések, odaítélésük rendje és feltételei;
- a kisebbség rendelkezésére álló tévécsatornák és rádióállomások felhasználásának elvei és rendje;
- a központi tévécsatornában és rádióban rendelkezésre álló műsoridő felhasználásának elvei;
- nyomtatott felhívások megjelentetése;
- intézmények alapítás, működésük rendje, a felhasználás és finanszírozás rendje;

- színházalapítás és működés;
- országos szinten működő múzeum-, múzeumi intézményalapítás és működése;
- kisebbség könyvtáralapítás és működése;
- művészeti, tudományos intézmények, kiadók létrehozása és működése;
- középiskolai és felsőoktatási intézmények működése;
- jogi tanácsadók szervezése és működtetése;
- a törvény által előírt egyéb feladatok végrehajtása.

A köztársasági kisebbségi önkormányzati szerv:

a) átvizsgálja az általa képviselt kisebbség érdekeivel kapcsolatos törvénytervezeteket, beleértve a megyei és fővárosi közgyűlések rendelkezéseinek projektjeit;

b) tájékoztatást kér az államirányítási szervektől az általa képviselt kisebbségre vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban, ajánlásokat készít elő és nyújt be az adott szervek kompetenciájához tartozó kérdésekben;

c) a kompetens államhatalmi szervekkel közösen részt vesz a kisebbségi általános iskolai, középiskolai és felsőoktatási intézmények tevékenységének ellenőrzésében.

A történelmi települések és építészeti műemlékek védelmére irányuló törvények kidolgozásának folyamata során elengedhetetlen a köztársasági kisebbségi önkormányzati szerv beleegyezése, amennyiben egy önkormányzat hagy jóvá ilyen jellegű rendelkezést – ehhez a helyi kisebbségi önkormányzati szerv beleegyezése szükséges. Amennyiben az adott településen nem működik ilyen szerv – a helyi kisebbségi helyettes beleegyezése szükséges, és annak hiánya esetén – a helyi kisebbségi szervezet beleegyezése.

Biztosan állíthatjuk, hogy a Magyar Köztársaságban a nemzeti-kulturális autonómia sajátos és effektív modellje működik, amely keretein belül működő szervek megfelelő jogokkal és köteleességekkel rendelkeznek. A nemzetiségi és etnikai kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak állami finanszírozása a Magyar Köztársaságban elősegíti azok jogainak megvalósítását.

A nemzetiségi kisebbségek kulturális önkormányzati szerveinek egyes jogait és köteleseégeit Észtországban is meghatározták. Észtország „A nemzetiségi kisebbségek kulturális autonómiájáról” című törvényének 24. cikkelye például kimondja, hogy a kulturális autonómia intézményei az alábbiak:

1) a nemzetiségi tannyelvű vagy a nemzetiségi kultúra tagozatos oktatási intézetek (óvodák és iskolák);

2) a nemzetiségi kulturális intézmények;

3) a nemzetiségi kultúrával foglalkozó vállalatok és kiadók;

4) a szociális ellátás nemzetiségi intézményei;

A nemzetiségi kisebbségek kulturális önkormányzatainak és azok intézményeinek pénzeszközeit az alábbiakból alakítják ki:

– a törvénynek és célirányos támogatásnak megfelelő állami költségvetési felszámolások;

– kulturális önkormányzat oktatási, kulturális és szociális ellátási intézményeinek a helyi önkormányzat költségvetéséből kiutalt célirányos támogatások;

– a kulturális autonómia meghatalmazásait, amelynek mértékét a kulturális tanács határozza meg;

– támogatások, adományok, és megörökölt pénzeszközök;

– a külföldi szervezetektől kapott támogatások.

A nemzetiségi kisebbségi kulturális autonómia csak a meghatározott rendnek megfelelően használhatja a számára kijelölt célirányos rendeltetésű vagyont. A vagyon felhasználásának ellenőrzése a hatályos törvények szerint történik, az erre felhatalmazott állami ellenőrző szervek révén.

Szlovénia törvénykezése szintén meghatározza a nemzetiségi kisebbségek önkormányzati szerveinek jogait és kötelességeit. Szlovénia „A szlovéniai etnikai közösségek önkormányzatáról” szóló törvényének 12. cikkelyének megfelelően, az önkormányzatú etnikai közösségek ajánlásokat, kezdeményezéseket és beszámolókat nyújtanak be helyi önkormányzati közösségekhez az etnikai közösségek helyzetével és az etnikai szempontból többszínű területek sajátosságainak megőrzésével kapcsolatos kérdésekben.

Az önkormányzatú etnikai közösségek ajánlásokat, kezdeményezéseket és beszámolókat nyújtanak be a Nemzeti Tanácshoz, a kormányhoz és egyéb állami szervekhez a kompetenciái keretein belül lévő bármely kérdésben. Az önkormányzatú etnikai közösségek tagjai részt vesznek az etnikai közösségek státusára és jogaik védelmére irányuló országközi egyezmények előkészítésében.

Az önkormányzatú etnikai közösségeket helyiségekkel és a működésükhöz szükséges egyéb vagyonnal látják el. Az önkormányzatú helyi etnikai közösségek tevékenységének finanszírozását a helyi költségvetésből biztosítják; az olasz és a magyar önkormányzatú etnikai közösségek tevékenységét az állami költségvetésből finanszírozzák.

Tehát, a jelen fejezetben kielemeztük a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái szerveinek jogait és kötelességeit a külföldi államok – többek között az Orosz Föderáció, Észtország, a Magyar Köztársaság és Szlovénia törvénykezése alapján.

Következtetések a 2. fejezetből

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának koncepcióját számos külföldi országban, így a Magyar Köztársaságban, Szlovéniában, Észtországban, Szerbia-Montenegróban, az Orosz Föderációban már a gyakorlatban alkalmazzák, továbbá bebizonyosodott, hogy a nemzeti-kulturális autonómia a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális igényei kielégítésének legoptimálisabb formája exterritoriális elvek alapján.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi státusát a külföldi országok alkotmányának normái és azok speciális törvényei határozzák meg, némely országban, így például az Orosz Föderációban, nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái jogi státusának egyes elemeit a nemzeti-kulturális autonómiák alapszabályai tartalmazzák.

A nemzeti-kulturális autonómia az európai országokban jelenleg működő modelljei alkalmazhatók mind az államszövetségi, mind a föderációs országokban. Az unitárius országokban legoptimálisabban alkalmazható modellek között az első helyen talán a magyarországi szerepel, amelynek egyes elemeit Szlovénia és Szerbia-Montenegró is átvett a nemzeti-kulturális autonómia saját modelljének kidolgozása során. A föderációs köztársaságok számára az oroszországi modellt nevezhetjük a legmegfelelőbbnek, amely az ország minden egyes kisebbségére kiterjed a magyar modelltől eltérően, amely kizárólag a törvény által pontosan meghatározott nemzeti közösségre vonatkozik.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogi alapjai eltérőek a különböző országok törvénykezésében. A legáltalánosabb megfogalmazással Litvánia, a legrészletesebb meghatározással pedig az Orosz Föderáció és a Magyar Köztársaság törvénykezésében találkozhatunk.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái kialakításának rendje szintén sajátos jellemzőkkel rendelkezik, amelyeket az adott országok törvényei határoznak meg. Véleményünk szerint, Magyarország és Észtország törvényei a legcélszerűbbek ebből a szempontból. Az Orosz Föderációban a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek létrehozására vonatkozó kérdéseket a

nemzeti-kulturális autonómiák alapszabályi által meghatározott rendben oldják meg. Emellett, az Orosz Föderációban egy speciális, a nemzeti-kulturális autonómia kérdéseivel foglalkozó tanácsadói szerv is működik – az Orosz Föderáció kormánya mellett létrehozott, a nemzeti-kulturális autonómiák ügyeivel foglalkozó Konzultációs Tanács.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak jogait és kötelességeit a külföldi országok hatályos törvényeinek normái határozzák meg. A jogaik mértéke különbözik az egyes országokban, így az Orosz Föderációban a nemzeti-kulturális autonómiák széles körű jogokkal rendelkeznek, míg Észtországban a nemzeti kisebbségi kulturális önkormányzatok viszonylag szűk körű kompetenciával bírnak.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái működésének egyik fontos garanciája a tevékenységük állami finanszírozása, amelyet az állami vagy a helyi költségvetésből irányoznak elő.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái jogi státusának számos problémával találkozhatunk; ezek a nemzeti-kulturális autonómia regionális vagy helyi autonómiák képviselőiből álló legfelsőbb szervei munkájában a kompromisszum keresésének problémáját, a nemzeti-kulturális autonómia egyes jogai megvalósításának mechanizmusát biztosító törvénykezési normák hiányát; a nemzeti-kulturális autonómiára való jogi más nemzetiségek, többek között a szlovéniai romák és szerbek biztosításának szükségességét.

Az adott problémakör igen aktuális napjainkban, így számos külföldi tudós szentel kiemelkedő figyelmet a nemzeti-kulturális autonómia egyes aspektusainak tanulmányozásának. Elméleteik, illetve törvényeik alkalmazásának elemzése alapján tökéletesíthető a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának intézménye egy-egy országban.

A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiáinak fejlődése a külföldi országokban a nemzetiségi kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái alkalmazásának és fejlődésének igen összetett folyamatáról tanúskodik.

A nemzeti kisebbségek jogi státusának evolúciója a külföldi országokban tanúságot tesz a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiái további fejlődésének perspektíváiról Európa országaiban.

III. FEJEZET

A NEMZETI-KULTURÁLIS AUTONÓMIA FEJLŐDÉSÉNEK PERSPEKTÍVÁI UKRAJNÁBAN

III. 1. A nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai fejlődésének perspektívái Ukrajnában

A nemzeti-kulturális autonómia problematikája kutatásának keretein belül külön ki kell térni a nemzeti-kulturális autonómia, többek között annak jogi alapjai fejlődése perspektíváinak megismerésére. A nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai fejlődése perspektíváinak jellemzése során elemezni fogjuk az adott szféra hatályos normatív-jogi dokumentumait, valamint a kutatás témáját képező problematikával kapcsolatban kidolgozott törvénytervezeteket és azokat a tudományos munkákat, amelyekben meghatározták a nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai fejlődésének javaslatait.

A nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-kulturális autonómiára való jogát Ukrajna „A nemzeti kisebbségekről” szóló, 1992. június 25-én kelt törvényének 6. cikkelye irányozza elő: „Az állam garantálja a valamennyi nemzeti kisebbség számára a nemzeti-kulturális autonómiára való jogát: az anyanyelv használatát és az anyanyelven való tanulás lehetőségét az állami tanintézetekben vagy a nemzeti kulturális társaságok révén, a nemzeti kulturális hagyományok fejlődését, a nemzeti szimbólumok használatát, a nemzeti ünnepek méltatását, a saját vallásuk gyakorlását, az irodalmi, a művészeti, a tömegtájékoztatási igények kielégítését, a nemzeti kulturális és oktatási intézmények létrehozását, illetve egyéb olyan tevékenység folytatását, amely nem ellenkezik a hatályos törvényekkel”. A nemzeti kisebbségeknek a nemzeti-kulturális autonómiára való joga Ukrajnában minőségi megújításra szorul a nemzeti-kulturális autonómia legújabb modelljeinek megfelelően. A szerző véleménye szerint célszerűnek tűnik Ukrajna „A nemzeti kisebbségekről” szóló, 1992. június 25-én kelt törvénye 6. cikkelyének új szerkesztése, éspedig a következő megfogalmazásban: „Ukrajna nemzeti kisebbségeinek jogosultak a nemzeti-kulturális autonómiára. A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának jogi szabályozására Ukrajna „A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájáról” szóló törvénye alapján történik”.

Napjainkban befejezéséhez közeledik „A nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájáról Ukrajnában” című törvénytervezet kidolgozása. Többek között a tervezet előirányozza a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális önkormányzata képviselői szerveinek egyenes választások útján, a nemzeti kisebbséghez tartozó választópolgárok általi megválasztásának lehetőségét. Minden nemzeti kisebbségnek jogában áll majd egy ilyen szerv létrehozása egy bizonyos adminisztratív-territoriális szinten. Az ilyen rendszer lehetővé teszi Ukrajna a nemzetek közötti kapcsolatai talán legfájóbb problémájának megoldását, éspedig egyszer s mindenkorra megoldja a szüntelen vitákat, hogy a nemzeti kisebbségek melyik társadalmi szervezete örvend a legnagyobb tiszteletnek és legitim a nemzeti kisebbségek érdekeinek képviselőitére egészében véve. Ugyanis a hatályos törvényeknek megfelelően a társadalmi szervezetek kizárólag tagjaik nevében jogosultak az érdekek képviselőitére és a tevékenység

folytatására. Ennek következtében jelenleg Ukrajnában a nemzeti kisebbségek bejegyzett társadalmi szervezeteinek száma meghaladja az ezret, egyes etnikumok tucatnyi országos szintű nemzeti-kulturális társaságban képviseltetik magukat.

Az adott probléma megoldásának alábbi módszerét javasoljuk: választási alapon létre kell hozni a nemzeti-kulturális önkormányzatok exterritoriális szerveit. Ily módon egy olyan legitim, választás útján létrehozott szervet kapunk, amely teljesen igazságosan lesz meghatalmazva a nemzeti kisebbség képviseletére egészében véve.

Másképp az önkormányzati szerveket fel lehet ruházni az irányítási meghatalmazások bizonyos terjedelmével a saját nemzeti kisebbség etnikai szükségleteinek kielégítése terén. Azaz nem üres nyilatkozatokkal, hanem hathatós jogi mechanizmusokkal biztosítjuk a nemzeti kisebbségek reális nemzeti-kulturális autonómiáját. Az ilyen rendszer bevezetése esetén egyáltalán nem csökken a nemzeti kisebbségek társadalmi szervezeteinek szerepe, hanem ellenkezőleg, talán még növekedni is fog, ugyanis azok a nemzeti-kulturális önkormányzatok sajátos pártjainak szerepét töltik majd be.

Ezenkívül ebben a szférában jó példát mutat számunkra a Magyar Köztársaság pozitív tapasztalata, ahol immár tíz évnél is régebben működnek a nemzeti-kulturális önkormányzatok választott szervei???. Ezt a gyakorlatot pozitívnak ismerte el az Európa Tanács is.

Ukrajnában is kidolgozták „A nemzeti-kulturális autonómiáról Ukrajnában” című törvénytervezet. Az adott dokumentum fontosságát és aktualitását mindenekelőtt az teszi indokolttá, hogy a nemzeti-kulturális autonómia intézményének törvényi deklarálása („A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” szóló törvény 6. cikkelye) nem lelt adekvát tükröződésre az ide vonatkozó törvénykezésben, ami kétségtelenül, jelentősen megfékezi a nemzeti kisebbségek önszervezkedésének folyamatait és bizonyos jogi anomália kialakulásához vezethet (161., 48. old.).

J. Rimarenko és J. Volosin a „nemzeti-kulturális autonómia” fogalmának a nemzeti-kulturális önrendelkezés azon formája törvény szintű meghatározását javasolják, amely az Ukrajna azon állampolgárai által létrehozott társadalmi egyesülések rendszerét képezik, akik egy bizonyos nemzeti kisebbséghez tartozóknak vélik magukat, és az önkéntes szervezkedés alapjain jönnek létre a fejlődés és a nemzeti-kulturális eredetiség megőrzésével kapcsolatos kérdések önálló megoldása céljából” (161., 51–52. old.). A fentebb említett tudósok véleménye szerint státusukat tekintve a nemzeti-kulturális autonómiák lehetnek helyi (városi, járási, községi, nagyközségi) és országos szintűek. Eközben a helyi nemzeti-kulturális autonómiákat a nemzeti-kulturális egyesülések küldötteinek közgyűlésein választják meg, míg az országos szintűeket a helyi nemzeti-kulturális autonómiák alakítják.

Némileg meglepő dolog a megyei és az országos (a Krími Autonóm Köztársaságban) szintű nemzeti-kulturális autonómiák létrehozásáról való lemondás (vagy talán a lehetőség tudatos hanyagolása). Úgy tűnik, hogy a tervezet alapját egy nem teljes, csonka rendszer képezi. Ráadásul, az a benyomás, hogy a javasolt törvénytervezet megismétli a hatályos oroszországi törvénykezés bizonyos hibáit. Vonatkozik ez mindenekelőtt a nemzeti-kulturális autonómia fogalmának meghatározására is. Akár az orosz törvényhozók, az adott törvénytervezet ukrainai támogatói is túlságosan beszűkítik a nemzeti-kulturális autonómia fogalmát, a társadalmi egyesülések egy újabb fajtájaként kezelve azt. A meghatározásból az derül ki, hogy a nemzeti-kulturális autonómia azon állampolgárok egyesülése, akik már (azaz korábban) olyan társadalmi szervezetekbe tömörültek, amelyek célja azok nemzeti-kulturális érdekeinek, igényeinek, törekvéseinek kielégítése, azaz ténylegesen a társadalmi szervezeteknek a közös (hasonló vagy közel álló) cél által egyesített egyesülését jelenti. Kétségtelen, a nemzeti (nemzeti-kulturális, nemzeti-etnikai) társadalmi szervezetek az egyén nemzeti-kulturális jogai megvalósításának

egyik legfontosabb formája. De mi legyen azokkal a személyekkel, akik nem tudnak vagy különböző okokból kifolyólag nem akarnak azok tagjai lenni, illetve részt vállalni az ilyen szervezetek tevékenységében? Talán rájuk nem terjed ki a nemzeti-kulturális autonómia fogalma által felölelt jogok megvalósításának joga? Ilyen esetben értelmetlen a nemzeti-kulturális autonómia fajtáinak elkülönítése (személyi, korporatív).

Mi van abban az esetben, ha egy bizonyos nemzetiségű személyek azon csoportja, akik egy tömbben élnek, a nemzeti hagyományaik és szokásaik megújítását és fejlesztését tűzte ki célul, anyanyelvén kívánja gyűjteni, megőrizni és terjeszteni az információt, megismertetni gyermekeiket a nemzetiségi kulturális értékekkel, nem hozva létre eközben sem társadalmi szervezetet, sem annak irányítási szerveit? Ezzel kapcsolatban Ruth van Daick leszögezi, hogy „az emberek identifikálódhatnak saját etnikai kategóriájukkal, azaz tudatosíthatják saját (objektív perceptív) azonosságukat anélkül is, hogy szerveződnének érdekeik védelmében vagy egy bizonyos kategóriával szembeni fejlesztésük érdekében. Ez fontos azért is, mert az emberek azonosíthatják magukat egy bizonyos etnikai kategóriával, nem tulajdonítva ennek a tagságnak túlzott jelentőséget”.

Vagy tekintsünk át egy olyan esetet, amikor egy bizonyos nemzetiségű személyek csoportja, csak egy alkalommal gyűlve egybe, konkrét kérdést old meg, közös pénzeket nemzeti kulturális vagy művelődési intézményt (könyvtárat, szakkört, énekkart, táncegyüttest, számítógép-kezelői csoportot) hoz létre, vagy kirándulást szervez a nemzeti kulturális értékek megismerése érdekében, illetve nyári tábor szervez a gyerekek és az ifjúság üdültetése céljából, stb. Éppen ezért a nemzeti-kulturális autonómia fogalmának szélesebb körűnek kell lennie és a személy nemzeti-kulturális jogai megvalósításának különböző formáit kell előirányoznia.

Az ilyen megközelítés mellett szól egyes jogi kollíziók fennállása is. Így, például, az Orosz Föderáció törvényében, akárcsak az ide vonatkozó ukrain törvényben is, előirányozzák, hogy csak az állampolgárok jogosultak a nemzeti-kulturális autonómiára. Ebben a megközelítésben van bizonyos logika. Ugyanis a törvénykezés is csak Ukrajna állampolgárait (Ukrajna „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” c. törvényének 6. cikkelye) sorolja a nemzeti kisebbségekhez (éppen számukra szavatolják a nemzeti-kulturális autonómiára való jogot). Ukrajna Alkotmánya (I. rész, 36. cikkely) is csak Ukrajna állampolgárai számára szavatolja a társadalmi szervezetekbe való egyesülés szabadságját. A fentebb említett állásfoglalás éppen ily módon való értelmezésében győz meg minket azon alkotmányos normák elemzése, amelyek az ember és az állampolgár jogaival és szabadságjogaival foglalkoznak. Ukrajna Alkotmányának az ember jogait és szabadságjogait taglaló cikkelyei közül mindössze 5-ben szándékosan alkalmazzák az „állampolgár” fogalmat.

Ukrajna Alkotmánya 53. cikkelyének 5. része ugyancsak „a nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok”-ról tesz említést. Éppen számukra „szavatolják az anyanyelven való tanulás, illetve az anyanyelvnek az állami vagy kommunális tulajdonban lévő tanintézetben, valamint a nemzeti kulturális társaságok révén való tanulás jogát”. Azaz első pillantásra akár úgy is tűnhet, hogy logikus a nemzeti-kulturális autonómiára való jogosultság csak az állampolgár esetében való elismerése. Ugyanakkor az ilyen megközelítés megőrzése mellett megfosztják a nemzeti-kulturális autonómiára való jogosultságtól azokat a külföldieket vagy hontalanokat, akik törvényesen tartózkodnak Ukrajna területén, beleértve azokat a személyeket is, akik engedélyt kaptak az Ukrajnában való tartózkodásra az állampolgárság majdani megszerzésével, illetve azon személyek leszármazottjait, akiket olyan területekről deportáltak, amelyek ma Ukrajna kötelékébe tartoznak, valamint azokat, akik maguk részesültek deportálásban, de még nem kapták meg az ukrain állampolgárságot. Nem tisztázott, miért csak az állampolgárok jogosultak az anyanyelvnek a nemzeti kulturális társaság révén történő tanulására.

Ezenkívül mi legyen azokkal a nemzetiségi társadalmi szervezetekkel, amelyek nem delegáltak küldötteket a megfelelő gyűlésekre és nem vettek részt a helyi nemzeti-kulturális autonómia létrehozásában? Vagy esetleg nem kívánnak részt venni a helyi nemzeti-kulturális autonómia létrehozásában. Esetleg később lettek létrehozva. Vagy nyilvánosan kijelentették a nemzeti-kulturális autonómiából való kiválásukat. Vagy a már meglévővel párhuzamosan létrehozták a nemzetiségi társadalmi szervezetek saját egyesülését.

V. Kolisznik szerint a nemzeti-kulturális autonómia fogalmának magába kell foglalnia bármely, a nemzeti-kulturális igények kielégítésére, a nemzetiségi eredetiség megőrzésére, a nemzeti kultúra fejlesztésére, a nemzeti (anya-) nyelv elsajátítására, a nemzetiségi, kulturális, oktatási, művelődési, tudományos intézmények létrehozására irányuló jogi lehetőséget, amennyiben ez nem vonja maga után a területiális felosztás megváltoztatását és pontosítását, illetve a nemzetiségi alapokon nyugvó adminisztratív-területiális egységeknek vagy autonóm nemzeti-kulturális formációk kialakítását. Azaz az autonómiának a nemzeti-kulturális és nemzeti-területiális autonómiára való felosztásának főbb kritériuma a nemzetiségi területiális formációk (nemzetiségi adminisztratív-területiális egységek, nemzeti autonóm körzetek, nemzeti autonóm megyék, nemzeti autonóm köztársaságok stb.) megalakítása. Éppen ezért úgy véljük, hogy a nemzeti-kulturális autonómiát úgy kell meghatározni, mint az egy bizonyos nemzetiségi-etnikai közösség képviselői többsége nemzeti önrendelkezésének olyan formáját egy ország határain belül, amely exterritoriális alapokon nyugszik, nem vonja maga után nemzetiségi adminisztratív-területiális formációk létrehozását és a nemzetiségi eredetiség, nyelv, kultúra, szokások, hagyományok és egyéb nemzeti-kulturális értékek megőrzésére irányuló intézkedések lebonyolítását irányozza elő.

Ily módon, a hatályos törvények elemzéséből kiindulva, a nemzeti-kulturális autonómia tartalmát a nemzetiségi (nemzeti-kulturális) társadalmi egyesülések létrehozásának jogán kívül ki kell bővíteni a nemzeti kisebbségek olyan jogaival is, mint a nemzetiség szabad kiválasztásának és megújításának joga; a nemzetiségi család-, kereszt- és apai névre való jog; az élettér megőrzésére való jog a történelmi és jelenkori letelepedési helyeken; az anyanyelv használatának és az azon való tanulás joga, valamint az anyanyelvnek az állami és kommunális tanintézetekben, illetve a nemzeti-kulturális társaságok révén való elsajátítás joga; a nemzeti szimbólumok használatának joga; a nemzeti ünnepek méltatásának joga; a saját vallás gyakorlásának joga; az irodalmi, a művészeti, a tömegtájékoztatási igények kielégítésének joga; a nemzetiségi kulturális és oktatási intézmények létrehozásának joga; a különböző posztokra való megválasztás vagy kinevezés joga egyenlő feltételek mellett; az Ukrajna határain túl élő, azonos nemzetiségű személyekkel, illetve az azoka által létrehozott egyesülésekkel való szabad kapcsolatteremtés és -fenntartás joga; az egyén nemzeti-kulturális igényei kielégítésére, annak eredetisége megőrzésére vonatkozó egyéb jellegű tevékenység folytatásának joga, amennyiben az nem ellenkezik a hatályban lévő törvényekkel (4., 233–235. old.)

Ugyanakkor a tudományos irodalomban más megközelítéssel is találkozhatunk. Így például, L. Szliszarenko, elemezve a Központi Tanács tapasztalatát, a nemzeti-kulturális autonómia fogalmának kulturális összetevőire helyezi a hangsúlyt, és ebből kifolyólag azt javasolja, hogy azt határolják el az úgynevezett nemzeti-személyi autonómiától az élettevékenység és a jogok jegyzéke szerint: „A nemzeti-személyi autonómia a nemzeti-kulturális autonómiával való összehasonlításban lehetőséget szolgáltat a nemzeti kisebbségek nemcsak kulturális, hanem politikai jogai megvalósítására is. Másrészt pedig a nemzeti-személyi autonómia sokkal optimálisabb formája a nemzeti kérdés megoldásának, mint a nemzeti-területiális, figyelembe véve Ukrajna lakosságának polietnikus összetételét és a nemzeti kisebbségeknek az ország

területén való szétszóródását. Ukrajna modernkori nemzetiségi politikája jogi szabályozásának megvalósítása során mindezt feltétlenül figyelembe kell venni” (163.).

Napjainkban aktívan folytatódik Ukrajna „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénytervezetének kidolgozása. Így például, a Gajdos István által kidolgozott, „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénytervezet 1. cikkelye értelmében a nemzeti-kulturális autonómia való jog – a törvény által a nemzeti kisebbségek számára nyújtott lehetőség arra, hogy a nemzetiségi önrendelkezés nem területiális jellegű szervei, a társadalmi, vallási és egyéb nemzeti szervezetek révén önállóan oldják meg csoportos identitásuk megőrzésének, a nemzeti kultúra, nyelv és hagyományok fejlesztésének feladatát, valamint képviseltesék érdekeiket az államhatalmi és a helyi önkormányzati szerveknél (164.).

Tóth M. véleménye szerint a nemzeti-kulturális autonómia – Ukrajna azon állampolgárainak, akik nemzeti kisebbséghez tartoznak, egy nemzetiségi közösségbe tömörülnek az állam által garantált joga és reális lehetősége arra, hogy önállóan (személyesen) vagy a nemzeti-kulturális autonómia szervei, illetve szolgálai tisztviselői felelősségére oldják meg saját nemzetiségi életük azon kérdéseit, amelyek Ukrajna hatályos törvényei és a nemzeti-kulturális autonómia Alapszabályzata értelmében az ő kompetenciájukba tartoznak.

„A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénytervezet koncepciójának megfelelően a nemzeti-kulturális autonómia főbb céljai a következők:

- 1) az anyanyelven való tanulás megszervezése és az e célt szolgáló vagyon felhasználásának felügyelete;
- 2) a nemzeti kisebbségek művelődési intézményei létrehozása és azok tevékenységének megszervezése, valamint a nemzeti-kulturális rendezvények megszervezése;
- 3) a nemzeti kisebbség művelődése és oktatása fejlesztésének céljából létrehozott alapítványok, ösztöndíjak és pályázatok létrehozása, a fentebb említett ösztöndíjak és pályázatok odaítélése.

Az államhatalmi és a helyi önkormányzati szervek delegálhatják a nemzeti kisebbség nemzeti-kulturális életből született meghatalmazásait a nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveinek. A nemzetiségi közösség Ukrajna azon állampolgárainak összessége, akik állandó jelleggel Ukrajna területén élnek, az adott nemzeti kisebbséghez tartozóknak vallják magukat, számuk meghaladja a 3000 főt és önkéntes alapon vesznek részt a nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveibe kiírt választásokon.

Az I. F. Gajdos, N. M. Mhitarjan, O. B. Feldman és M. O. Sulga parlamenti képviselők által 2004-ben kidolgozott, „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” c. törvényében eszközözlendő változtatásokról” c. törvény 10. cikkelyének értelmében a nemzeti-kulturális autonómia lehet területiális vagy exterritoriális jellegű. A nemzeti-kulturális autonómiák nem rendelkeznek a nemzeti-territoriális meghatározás alanyának jogaival.

Ruth Lapidot, a nemzeti-kulturális autonómia egyik vezető szakértője meghatározása szerint: „Az autonómia a hatalom diffúziójának eszköze az ország egységének megőrzése céljából a lakosság sokszínűsége tiszteletbenntartása feltétel mellett”. Nehéz nem egyetértetni ezzel a megállapítással. Ugyanakkor nem lehet egyértelműen az autonómiát egy olyan megoldás eszközének tekinteni, amikor feszültség áll fenn egy bizonyos tudatos nemzetiségi vagy etnikai kisebbség és az állam érdekei között. A társadalom etnonemzeti kompromisszuma megőrzésének számos pro és kontra érve létezik.

Az autonómia főbb hibái között az állam deintegrációja érdemel említést. Ezenkívül az autonómia azon etnikai többség tagjainak diszkriminációjához vezethet, akik kisebbségben vannak régióban. Az autonómia egy bizonyos elszigetelődést eredményezhet a nemzeti

kisebbségnek, annak többi etnikai csoportjától való elidegenülést, bizonyos fajtájú szegregációt. A maga részéről pedig, átadva meghatalmazásai jelentős részét az autonómia szintjére, az állam kevesebb felelőséggel viseltethet majd az autonóm terület fejlődése iránt, ami szintén negatív következményekkel járhat.

Még jelentősebbek az autonómia mellett szóló érvek. Így többek között, azt állíthatjuk, hogy az autonómia azon feszültség oldásának módszere, amely az állam heterogén jellege miatt keletkezhet, különösen a tősgyökeres népekkel kapcsolatban, vagy akkor ha, amikor bizonyos etnikai csoportok önrendelkezésének joga kerül terítékre. Az autonómia lehetővé teszi a fentebb említett csoportok jogainak biztosítását anélkül, hogy jelentős mértékben csorbulnának az állam érdekei egészében véve. Az autonómia révén bizonyos mértékig megoldódhat az állam egyenlőtlen fejlődésének problémája, csökkenhet a régiók közötti gazdasági különbség szintje stb. K. A. Nordkist, a téma skandináv kutatója például, úgy véli, hogy „az autonómia létrehozása, azaz az államon belüli önrendelkezési formáció, mint az általános állami és az etnoregionális érdekek közötti konfliktus megoldásának mechanizmusa elméleti, és – igen gyakran – gyakorlati alternatíva az ilyen konfliktusok résztvevői számára”.

A nemzeti-kulturális formációk két fajtáját különböztetik meg: azok, amelyek territoriális elven jöttek létre, és az úgynevezett „exterritoriális” jellegűek. Az első esetben regionális nemzeti-kulturális autonómiáról van szó, ami éppen a territoriális irányításnak az adott territoriális egység etnonemzeti jellege alapján történő bevezetését jelenti. Úgy vélik, hogy az autonómia e típusát csak olyan feltételek mellett honosíthatják meg, amennyiben az a régió, amely határain belül kerül létrehozásra az autonómia, az etnikai csoport őshazája, amikor az adott csoport a lakosság többségét teszi ki és valóban „sajátjaként” kezeli ezt a régiót.

Másrészt a soknemzetiségű államok feltételei közepette, ahol a szórványban élő nemzeti kisebbségek vannak túlsúlyban (kétségtelenül Ukrajna is ezek sorába tartozik), a nemzeti-kulturális autonómiát kizárólag exterritoriális alapon értékelhetjük. Az ilyen értelmezésből kiindulva és az adott típusú nemzeti-kulturális autonómia létrehozásának bizonyos jogi aspektusai meghatározását tűzve ki célul, azonnal igen bonyolult problémák egész sorával találjuk szembe magunkat.

V. Novickij úgy véli, hogy a nemzeti-kulturális autonómia jogi alapját az alábbi elvek képezhetik:

- az egy bizonyos etnikai közösségbe tartozásuk kinyilatkoztatása során az állampolgárok szabad akarata nyilvánul meg;
- önszervezkedés és önkormányzás;
- a nemzeti-kulturális autonómia belső formáinak sokrétűsége;
- az államhatalmi és a helyi önkormányzati szervekkel való együttműködés;
- a vezető közösség, valamint a többi nemzetiségi közösség polgárainak nyelve, kultúrája, vallása, hagyományai és szokásai iránti tisztelet;
- a nemzetiségi közösségek történelmi-művészeti értékeinek az össznemzeti értékek közé való besorolása;
- törvényesség;
- az állampolgárok jogainak és szabadságjogainak betartása.

Gajdos István meggyőződése szerint a nemzeti kisebbségek a nemzeti-kulturális autonómiára való jogának Ukrajnában az alábbi alapokon kell megvalósulnia:

- önkéntesség;
- demokratikus jelleg;
- Ukrajna állami és territoriális felépítése iránti tisztelet;
- törvényesség;

- kollegialitás;
- a nemzeti kisebbségek és Ukrajna népe érdekeinek egyeztetése;
- kölcsönös tisztelet Ukrajna valamennyi etnikai közössége részéről;
- a különálló állampolgárok és a nemzeti kisebbségek jogainak és érdekeinek kölcsönös kiegészítése;
- jogi, szervezési és anyagi-pénzügyi önállóság a törvény által meghatározott meghatalmazásokon belül;
- a nemzeti önrendelkezés szervei és a szolgálati tisztviselők beszámolóval és felelőséggel tartoznak a nemzetiségi közösségek felé;
- a nemzeti-kulturális autonómia és a nemzeti önrendelkezés állami támogatása és garantálása.

A nemzeti kisebbségek a nemzeti-kulturális autonómiára való joga, amely a nemzeti-kulturális önrendelkezés szervei és a nemzeti szervezetek létrehozása, valamint azok szabad tevékenysége formájában nyilvánul meg, — azok elvitathatatlan kollektív joga. A nemzeti kisebbségek a nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó jogának korlátozása csak a törvény alapján lehetséges. A nemzetiségi önkormányzati szervek létrehozása csak annak a nemzeti kisebbségeknek van joga, amelyek száz évnél régebben élnek Ukrajna területén, összlétszámuk pedig a mai Ukrajna területén az 1897. évi Összorosz népszámlálás vagy az Osztrák-Magyar Monarchia összlakosságának 1900. évi összeírása szerint meghaladja az 5000 főt.

Azon nemzeti kisebbségek képviselői, amelyek létszáma a legutóbbi összkirán népszámlálás adatai szerint:

- 200 főt tesz ki egy konkrét település határain belül – a nemzetiségi önkormányzat helyi szervét hozhatják létre;
- 1000 főt tesz ki a régió határain belül – a nemzetiségi önkormányzat regionális szervét hozhatják létre;
- 5000 főt tesz ki Ukrajna határain belül – a nemzetiségi önkormányzat országos szerveit hozhatják létre.

Olyan településen, ahol az adott nemzeti kisebbségek képviselőinek létszáma nem éri el a 200 főt, a nemzetiségi közösség határozatot fogadhat el az adott kisebbség nemzetiségi önkormányzata legközelebbi helyi szerve alapszervezetének létrehozására vonatkozóan.

Napjainkban igen aktuális a krími tatárok jogi státusának meghatározása Ukrajnában. A krími tatárok mozgalmának vezetői mellett szállnak síkra, hogy ítéljenek meg autonómiát a krími tatárok számára, s többségük a nemzeti-territoriális autonómia elvét támogatja. 2000. április 5-én az Európa Tanács parlamenti közgyűlésén hallgatták meg a krími tatárok problémáját. Az elfogadott javaslatokban megfontolt megközelítést tanácsolnak az adott kérdés megoldása során, amely három aspektusban valósul meg: elektorális kvóták, lokális önkormányzás azokon a településeken, ahol a krími tatárok egy tömbben élnek, nemzeti-személyi autonómia.

A fentebb említett megoldások közül O. L. Kopilenko nézete szerint a mi körülményeink közepette a leghatékonyabb az elektorális kvóták bevezetése. Ezt a módszert már alkalmazták a krími gyakorlatban — a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsába kiírt 1994. évi választások során a krími tatárok 14 mandátumos kvótával rendelkeztek. Jelenleg ismét folyik a kérdés aktív megvitatása.

1994-ben 66 egymandátumos többségi és 4 nemzetiségi (bolgár, örmény, görög és német) egymandátumos választókerületben, valamint a politikai pártok számára egyetlen többmandátumos körzetben (14 mandátum) és egyetlen többmandátumos, a krími tatárok számára létrehozott nemzetiségi körzetben (14 mandátum) folyt a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának megválasztása. Egészében véve a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsába

98 képviselőt választottak meg.

A Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa 2002. évi választási kampányának eredményei arról tanúskodnak, hogy a meglévő választási rendszer mellett csak az egy tömbben való élés garantálja a krími tatároknak a hatalmi struktúrákban, a helyi önkormányzati szervezetben és a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsában való képviselést. Azaz a választások során a krími tatárok esetében igen aktuális a kvóták problémája.

P. Volvacs véleménye szerint ezt a kérdést hívatott megoldani a nemzetiségi körzetek létrehozása a krími tatárok számára a Krímen. Ennek révén a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsába és Ukrajna Legfelsőbb Tanácsába a választópolgárok számának arányosan választhatnák meg a krími-tatár nép legtekintélyesebb képviselőit. Lehetséges megoldásként jöhet szóba a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsába és Ukrajna Legfelsőbb Tanácsába kiírt választásokon a krími-tatár választópolgárok számának arányos választási kvóta bevezetése. Ebben az esetben a leendő képviselők személyeit a régiók állítják alternatív alapon, azokat a Medzslisz hagyja jóvá, de megválasztásuk a krími-tatár nép dolga. A fentebb felvázolt választási rendszer helyeslést nyert és jó szolgálatot tett a az I. összehívású Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsában. A Medzslisz által javasolt képviselők konstruktív politikai erőnek bizonyultak a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsában. Ez jelentős mértékben megmutatkozott a Krímen uralkodó társadalmi-politikai helyzet stabilizációján és megszilárdította Ukrajna államiség pozícióit az Autonómiában (79–80. old.). Egyébként, meg kell említeni, hogy a krími tatárok pozitív szerepet töltenek be az oroszbarát beállítottságú nacionalista mozgalmak megfékezésében az Autonómiában, amelyek közül egyesek a Krímennek az Orosz Föderációval való csatlakozására szólítanak fel. A Krími Autonóm Köztársaság lakossága összetételével kapcsolatban említést érdemel, hogy itt az oroszok vannak túlsúlyban – 58,3 százalék, az ukránok 24,3 százalékot tesznek ki, a krími tatárok pedig 12 %. A krími tatárok nemzeti öntudatának szintje sokkal magasabb, mint a Krímen élő ukránoké, akik közül sokak számára az orosz nyelv jelenti a kapcsolattartás nyelvét.

Véleményünk szerint az elektorális kvótáknak a krími tatárok számára történő bevezetése mellett célszerű lenne megítélni számukra a nemzeti-kulturális autonómiára való jogot és kialakítani azok nemzeti-kulturális szerveinek rendszerét.

Mint látjuk, a nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai fejlődésének prioritás irányvonala Ukrajnában az exterritoriális alapokon nyugvó nemzeti-kulturális autonómiára vonatkozó törvények kidolgozása jelenti. Eközben Ukrajna valamennyi nemzeti kisebbségét célszerű felruházni a nemzeti-kulturális autonómiára való joggal, amennyiben azok létszáma nem kevesebb 100 főnél.

A nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai fejlődése perspektíváinak az ide vonatkozó törvénytervezetekben és tudományos munkákban való meghatározása igen nagy jelentőséggel bír a nemzeti-kulturális autonómia minőségileg újabb intézménye további gyakorlati meghonosítása szempontjából, amely során feltétlenül figyelembe kell venni egyes külföldi országok pozitív tapasztalatát ebben a szférában.

A fentiekben elemzésnek vetettük alá a nemzeti-kulturális autonómia jogi alapjai fejlődésének perspektíváit Ukrajnában vezető tudósok munkái és a kutatás témáját képező problematikával kapcsolatos törvénytervezetek alapján.

III. 2. A nemzeti-kulturális autonóm- szerveik kialakításának ukrajnai koncepciója

A nemzeti-kulturális autonóm-szervek kialakításának ukrajnai koncepciója az ide vonatkozó törvénytervezetekben és az adott problematika kutatásával foglalkozó tudósok munkáiban tükröződik.

A nemzeti-kulturális autonómia szerve kialakításának rendje a nemzeti-kulturális autonómia koncepciójának, illetve annak a jövőben Ukrajnában minden valószínűséggel meghonosításra kerülő modelljének igen fontos eleme. A hazai tudományban a nemzeti-kulturális autonómia szervei kialakításának rendjével kapcsolatban különböző megközelítések léteznek, ezeket alább tekintjük át.

Tóth M. véleménye szerint a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek kialakítása, illetve azok meghatalmazásának megvalósítása során az etnonemzetiségi sajátosságok figyelembevétele céljából a képviselői szervek elfogadják az adott nemzetiségi közösség Alapszabályzatát. Az Alapszabályzatnak meg kell felelnie Ukrajna törvényei követeléseinek, azt kötelezően be kell jegyeztetni a helyi végrehajtó hatalmi szerveknél vagy Ukrajna igazságügyi minisztériumában. A nemzeti-kulturális autonómia szervei Ukrajna nyilvános hatalmi szervei, mint Ukrajna azon állampolgárai önszervezkedésének és önrendelkezésének speciális formái, akik nemzetiségi közösségbe tömörülnek helyi, regionális vagy országos szinten. Ezek közvetve vagy közvetlenül kerülnek kialakításra titkos és általános (a közösség tagjai számára) választások eredményeképpen. A nemzeti-kulturális autonómia szerveinek rendszere magába foglalja:

1. A helyi nemzetiségi tanácsokat – a nemzetiségi közösség képviselői és végrehajtói szerveit községi, nagyközségi vagy városi szinten, — ezek egyenes vagy elektorális választások útján alakulnak ki.

2. Regionális (járási, megyei) nemzetiségi tanácsokat – a nemzetiségi közösségek képviselői és végrehajtó hatalmi szerveit, — ezek egyenes vagy elektorális választások útján kerülnek kialakításra.

3. A nemzetiségi közgyűléseket – az országos szintű képviselői és koordináló szervét, amely elektorális választás útján kerül kialakításra. Amennyiben a nemzetiségi közösség tagjai túlnyomórészt (vagy kizárólag) egy bizonyos régióban élnek, a regionális nemzetiségi tanács tesz eleget a nemzetiségi közgyűlés funkcióinak is.

4. A helyi és regionális nemzetiségi tanácsok és nemzetiségi közgyűlések elnökeit az illetékes képviselői szervek választják meg.

5. A helyi és a regionális tanácsok és nemzetiségi közgyűlések végrehajtói struktúrái – a titkárságok, a főosztályok, az osztályok, stb. – az illetékes képviselői szerv által alakul ki a hatályos törvényeknek és a nemzetiségi közösség Alapszabályzatának megfelelően.

6. A nemzetiségi tanácsok és nemzetiségi közgyűlések elnökei számából kerül kialakításra a regionális nemzetiségi tanácsok elnökeinek tanácsa és a nemzetiségi közgyűlések elnökeinek Tanácsa. Ezek a tanácsok állandó jellegű tanácsadói testület szerepét töltik be a megfelelő szintű vezető állami és helyi végrehajtó hatalmi szerveknél és Ukrajna elnöke mellett. Ezeket megfelelő képviselői meghatalmazásokkal ruházták fel a megfelelő szintű helyi tanácsokban és Ukrajna Legfelsőbb Tanácsában.

Gajdos I. véleménye szerint a nemzeti-kulturális autonómia magában foglalja:

- a) a nemzeti önkormányzati szerveket;

b) a nemzetiségi szervezeteket;

c) azokat a hagyományos nemzetiségi igazságszolgáltatási intézményeket, amelyek a választott bíróságokról szóló szabályzatnak megfelelően alakul ki és folytatják működésüket.

A nemzetiségi önkormányzat rendszere magába foglalja:

- a helyi nemzetiségi közösséget;
- a nemzetiségi önkormányzat helyi szervét;
- a nemzetiségi önkormányzat helyi szervének alapszervezeteit;
- a nemzetiségi önkormányzat regionális szervét;
- a nemzetiségi önkormányzat országos szervét.

A bármely szintű nemzetiségi önkormányzati szerv létrehozása nem kötelező jellegű. A nemzetiségi önkormányzat elsődleges alanya, funkcióinak és meghatalmazásainak főbb hordozója a helyi nemzetiségi közösség.

Azaz a nemzeti-kulturális autonómia szervei kialakításának a Gajdos I. által javasolt koncepciója hasonlatos a nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának azon modelljéhez, amely a Magyar Köztársaságban valósult meg.

D. Osztapcsuk nézete szerint a nemzeti-kulturális autonómia szervei sorába tartozik: a Nemzetiségi közgyűlés, a községi, nagyközségi, városi, járási a városban, járási, megyei szintű nemzetiségi tanácsok, a nemzetiségi közösség képviselője. A nemzeti-kulturális autonómia szervei jogi személyek.

A Gajdos I., N. M. Mhitarjan, O. B. Feldman és O. M. Sulga parlamenti képviselők által 2004-ben kidolgozott, „A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában” szóló törvényében eszközözlendő változtatásokról” című törvénytervezete 12. cikkelye értelmében a nemzeti-kulturális autonómiák egyetlen formája a nemzeti kisebbségek társadalmi egyesülése. A szervezés szintje és státusa tekintetében a nemzeti-kulturális autonómiák alábbi csoportjait különböztetik meg: helyi (községi, a nagyközségi, járási, városi és megyei, összkrimmi), országos és nemzetközi. A nemzeti-kulturális autonómia struktúráját és kialakításának szervezési alapjait azok alapszabályzatai, a történelmi sajátosságok és Ukrajna azon lakossága elterjedésének demográfiai jellemzői határozzák meg, amely a nemzeti kisebbséghez, mint az etnikai közösséghez tartozónak sorolják magukat (8.).

Ugyanakkor az Ukrajna nemzeti kisebbségei társadalmi egyesülései nemzeti-kulturális autonómia elismerése révén álláspont célszerűtlen, ugyanis a nemzeti-kulturális autonómia külföldi tapasztalata előírja olyan speciális szerveket, amelyek a nyilvános hatalom szervei státusával rendelkeznek, és teljes vagy részbeni finanszírozásban részesülnek az állami vagy a helyi költségvetésből. Ráadásul egy szinten, egy adminisztratív-territoriális egységben a nemzeti kisebbség nemzeti-kulturális autonómiája csak egy szervének létrehozását irányozzák elő. Eközben ugyancsak figyelembe kell venni, hogy Ukrajna egyes nemzeti kisebbségei az önszervezkedés magas szintjén vannak, valamint egy és ugyanazon szinten társadalmi szervezetek egész sorát hozták létre. Így például, a Kárpátalja megyében 12 megyei társadalmi romaszervezet (11.), valamint a romaszervezetek 2 egyesülése létezik, amelyek gyakorta ellenkező nézeteket vallanak a Kárpátalja romái életével kapcsolatos kérdések megoldásában. Ha a romák valamennyi társadalmi szervezetének megítélik a nemzeti-kulturális autonómia szervei státusát, kiegyenlítődik azok a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek státusa és tekintélye, mindenki társadalmi szervezetként fogja kezelni azokat. Éppen ezért pozitív az Orosz Föderáció tapasztalata, ahol az adott adminisztratív-territoriális egységben egy konkrét nemzeti kisebbség nemzeti-kulturális autonómiájának kizárólag egyetlen szerve működik.

Gajdos István véleménye szerint a nemzeti önkormányzat – a nemzeti kisebbség területen kívüli önkéntes önszervezkedésének magasabb formája, melynek célja a nemzeti-kulturális

autonómiaira való jog megvalósításával kapcsolatos kérdések komplex megoldása. A nemzeti önkormányzat helyi szervei – azok a szervek, amelyeket az adott törvénynek megfelelően a helyi nemzet közösség hoz létre az adott nemzeti kisebbségnek a nemzeti-kulturális autonómiaira vonatkozó joga megvalósítása és a kisebbség érdekei képvisellete céljából az Krími Autonóm Köztársaság és a megyék szintjén. A nemzeti önkormányzat országos szintű szervei – azok a szervek, amelyeket a törvény értelmében azon helyi nemzeti közösségek hoznak létre, amelyek meghatalmazásaik egy részét delegálják, a nemzeti kisebbségnek a nemzeti-kulturális autonómiaira való jogának megvalósítása és az adott kisebbség érdekei képvisellete céljából országos szinten.

A nemzeti önkormányzat szerveinek alapszervezetei – a nemzeti önkormányzat helyi szerveinek strukturális alegységei, amelyeket a törvénynek vagy a nemzeti önkormányzat illetékes szerve alapszabályzatának megfelelően hoznak létre a településeken, a város kerületeiben, az egyéb olyan adminisztratív egységekben, ahol a törvény szerint nem hozható létre a nemzeti önkormányzat önálló szerve.

A nemzeti önkormányzat képviselleti szerve – választás útján kialakított szerv, amely képviselőkkel áll és a törvény értelmében fel van ruházva a nemzeti kisebbség érdekei képviselétének jogával, valamint felhatalmazással rendelkezik, hogy határozatokat fogadjon el annak nevében. A nemzeti önkormányzat képviselleti szervének összetétele – a képviselleti szerv által a törvénynek megfelelően meghatározott képviselők mennyiségi összetétele. A nemzeti önkormányzat végrehajtó szervei – azok a szervek, amelyeket a törvénynek megfelelően a nemzeti önkormányzat képviselleti szervei alakítanak ki a nemzeti önkormányzatnak a törvény által meghatározott végrehajtó funkciói és meghatalmazásai végrehajtása céljából.

A nemzetiségi közösség felnőtt állampolgárokból áll, akik írásos formában:

- a) kinyilvánították annak szándékát, hogy részt kívánnak venni a konkrét kisebbség nemzeti önkormányzata szervei létrehozásában és azok munkájában;
- b) bizonyos kötelezettségeket vállaltak a nemzeti-kulturális autonómia intézményei finanszírozására vonatkozóan a nemzeti önkormányzat szervein át;
- c) önkéntes beleegyezésüket adták a nemzeti önkormányzat szervei meghatalmazásának elismerésére a hatályos törvényeken belül.

Az az állampolgár, aki egy konkrét nemzetiségi közösség tagja kíván lenni, saját kezűleg írt kérvényt nyújt be a nyilvántartás vezetése jogával felruházott szervhez, amelyben feltétlenül fel kell tüntetnie: családi és keresztnévét, egyes esetekben pedig apai nevét is; születésének helyét és dátumát; nemét; nemzetiségét és anyanyelvét; a személyi igazolvány adatait; az azonosító számát; családi állapotát; a kiskorú gyerekekre vonatkozó adatokat; az állandó lakhely címét; a kérvény összeállításának dátumát; saját kezű aláírását.

A nemzeti közösség tagjainak elsődleges nyilvántartását az államhatalom helyi szerve végzi. A nemzeti önkormányzat szervei létrehozását követően őket ruházzák fel az adott közösség tagjai folyó nyilvántartásának vezetésével.

Az állampolgárnak a nemzetiségi közösség tagjaiból való kizárás rendjét a nemzeti önkormányzat illetékes helyi szerve határozza meg az adott törvény alapján.

A helyi nemzeti közösség tagjainak közgyűlése – a tagoknak a közösség számára fontossággal bíró azon kérdések megoldásában való közvetlen részvételének formája, amelyek a törvény értelmében a nemzeti önkormányzat hatáskörébe tartoznak. A közgyűlés abban az esetben számít határozatképesnek, ha abban részt vett az adott közösség tagjainak legalább 60 százaléka. A közgyűlés kompetenciája határain belül és a szükséges ügykezelések megtartása mellett elfogadott határozatának végrehajtása kötelező az adott közösség tagjai és a nemzeti

önkormányzat szervei számára. A közgyűlés megtartásának rendjét és azok kompetenciáját a Szabályzat határozza meg, amelyek a nemzeti önkormányzat helyi szerve fogad el.

A nemzeti önkormányzat helyi képviseleti szervei helyi szinten képviselik az adott nemzetiségi közösséget és tesznek eleget annak nevében és annak érdekeiben a törvény által meghatározott funkcióknak és meghatalmazásoknak. A nemzeti önkormányzat regionális és országos képviseleti szervei a megfelelő szinten képviselik a nemzetiségi közösség érdekeit a törvény által meghatározott meghatalmazások keretein belül, illetve tesznek eleget a nemzetiségi közösség helyi képviseleti szervei által átadott meghatalmazásoknak.

A nemzeti önkormányzat képviseleti és végrehajtó szervei a meghatalmazások a törvény, illetve a nemzeti önkormányzat szerveinek alapszabályzata által megállapított rendben és határokon belül történő elosztásának elve alapján működnek. A nemzeti önkormányzat képviseleti és végrehajtó szervei kialakításának és tevékenységük megszervezésének rendjét a törvények, valamint a nemzeti önkormányzat alapszabályzatai határozzák meg. A nemzeti önkormányzat végrehajtói szerveit az illetékes képviseleti szervek hozzák létre a nemzeti önkormányzat végrehajtói funkciói és meghatalmazásai teljesítése céljából a törvény által meghatározott határokon belül. A nemzeti önkormányzat végrehajtó szervei az illetékes képviseleti szervek ellenőrzése alatt állnak és azoknak tartoznak beszámolóval, a végrehajtó hatalmi szervek delegált meghatalmazásai teljesítése kérdésében pedig a végrehajtó hatalom illetékes szervei ellenőrzése alatt állnak.

A nemzeti önkormányzat helyi szervei a nemzeti önkormányzat rendszerének alapvető alkotórésze és annak bázisa. A nemzeti önkormányzat helyi szervei a döntéshozatal tekintetében önállóak a hatályos törvények határain belül. A nemzeti önkormányzat helyi szervei tevékenységükkel kapcsolatban kizárólag az adott nemzetiségi közösség tagjainak tartoznak beszámolóval, kivéve a törvény által előírányzott eseteket.

A nemzeti önkormányzat regionális és országos szintű szerveit a helyi nemzetiségi közösségek közös akarata alapján hozzák létre a törvény által megállapított rendben. A nemzeti önkormányzat regionális és országos szerveit kizárólag a számukra megítélt meghatalmazások határain belül működnek. A nemzeti önkormányzat regionális és országos szervei tevékenységükkel kapcsolatban az adott nemzetiségi közösségnek tartoznak beszámolóval a helyi nemzeti önkormányzat szervei személyében.

A nemzeti önkormányzat illetékes helyi szervei a törvény által megállapított rendben bármely időpontban döntést hozhatnak a nemzeti önkormányzat regionális és országos szervei meghatalmazásai terjedelmének megváltoztatására, azok tevékenységének beszüntetésére, valamint azok felszámolására vonatkozóan.

A nemzeti önkormányzat helyi szervének alapszabályzatát kötelezően be kell jegyeztetni Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma regionális főosztályánál, a regionális és országos szintű szervét pedig Ukrajna Igazságügyi Minisztériumában az Igazságügyi Minisztérium által kidolgozott szabályzatnak megfelelően. A nemzeti önkormányzat szervei bejegyzett alapszabályzatának másolatait átadják a nemzetiségek és a migrációs kérdésekkel foglalkozó Állami bizottságnak, amely azok külön nyilvántartását vezeti.

A nemzeti önkormányzati szervnek alapszabályzatainak állami bejegyzése elutasításuk szolgálhat az a tény, hogy a dokumentum nem felel meg Ukrajna Alkotmányának és törvényeinek. A nemzeti önkormányzati szerve alapszabályzata bejegyzésének elutasítása bírósági úton megfellebbezhető.

Ha a nemzeti önkormányzat helyi szerveit, valamint a nemzeti önkormányzat regionális és országos szintű szerveit pedig megfelelő meghatalmazásokkal ruházták fel, azok hatékonyabb teljesítése, illetve a nemzeti kisebbség jogai és érdekei szélesebb körű védelme érdekében ide-

glenes és állandó koordinációs szerveket hozhatnak létre, valamint társulásokba és az önkéntes egyesülések egyéb formáiba tömörülhetnek.

A nemzeti önkormányzat szervei és azok társulásai tagjai lehetnek megfelelő nemzetközi társulásoknak, a nemzeti önkormányzat szervei egyéb önkéntes egyesüléseinek. A nemzeti önkormányzat koordinációs szervei, társulásai és egyéb önkéntes egyesülései nem ruházhatók fel a nemzeti önkormányzat képviseleti szervei meghatalmazásaival.

A nemzeti önkormányzat szervei tevékenységükben függetlenek a helyi önkormányzati szervektől, kivéve a törvény által előírányzott eseteket. A nemzeti önkormányzat szervei és a helyi önkormányzati szervek az előttük álló feladatok hatékonyabb megoldása érdekében a törvény által előírányzott rendben szerződéses alapon delegálhatják egymásnak meghatalmazásaik egy részét. A nemzeti önkormányzat szervei tevékenységükben függetlenek a végrehajtó hatalom szerveitől, kivéve a törvény által előírányzott eseteket. A végrehajtó hatalom szervei, a törvény által meghatározott rendben és terjedelemben, ideiglenes vagy állandó jelleggel átadhatják meghatalmazásaik egy részét a nemzeti önkormányzat szerveinek. A nemzeti önkormányzat szervei vonatkozóan a végrehajtói hatalom szervei által átadott meghatalmazások teljesítése vonatkozóan a végrehajtói hatalom illetékes szerveinek tartoznak beszámolóval.

A nemzeti önkormányzat helyi szerveinek a közösségi intézményekkel és szervezetekkel fenntartott kapcsolatai azoknak a nemzeti önkormányzat szerveivel szembeni alárendeltsége, beszámolója és ellenőrzése elvén alapulnak. A nemzeti önkormányzat regionális és országos szerveinek a nemzeti önkormányzat helyi szervei közös tulajdonát képező intézményekkel és szervezetekkel fenntartott kapcsolatai azok alárendeltsége, beszámolója és ellenőrzése elvén alapulnak azon meghatalmazások határain belül, amelyekkel a nemzeti önkormányzat illetékes helyi szervei ruházták fel ezeket a szerveket.

A nemzeti önkormányzat szerveinek az adott nemzeti kisebbség nemzetiségi szervezeteivel fenntartott kapcsolatai az alábbi elveken alapulnak:

- az egymástól való szervezési függetlenség;
- szerződéses kapcsolattartás;
- együttműködés és a cselekedetek koordinálása a nemzeti-kulturális autonómiára való

jog, valamint az állampolgárok – az adott nemzeti kisebbség képviselői jogai megvalósításával kapcsolatos kérdések megoldása érdekében.

A nemzeti önkormányzat szervei a közös projektek megvalósításának határain belül átadhatják a végrehajtói szerveik meghatalmazásaik egy részét a nemzetiségi szervezeteknek (176.).

„A nemzeti-kulturális autonómiáról” című törvénytervezetben (szerzője Gajdos István) meghatározták a nemzeti-kulturális autonómia szerveibe kiírt választások megtartásának rendjét, amelyet alább tekintünk át.

A helyi önkormányzat szerveibe kiírt soron következő választások megtartása előtt legalább egy hónappal azon település helyi (járási) államhatalmi szervének, amelyben még nem létezik nemzeti önkormányzata, meg kell hirdetnie azon állampolgárok kérvényei átvételének kezdetét, akik a nemzetiségi közösség tagjai kívánnak lenni. A hirdetésben fel kell tüntetni:

a) a nemzeti kisebbség azon képviselőinek összlétszámát, akik a legutóbbi összkirán népszámlálás adatai szerint az adott település területén éltek;

b) az adott nemzeti kisebbség az adott település területén élő képviselőinek a nemzeti önkormányzat saját szerve vagy egy másik település nemzeti önkormányzati szerve alapszervezete létrehozásának jogát;

c) az adott nemzeti kisebbség az adott település területén élő azon képviselőinek abszolút létszámát, akiknek az adott nemzetiségi közösség tagjai kell hogy legyenek ahhoz, hogy a közösségnek módja legyen a nemzeti önkormányzat szervének vagy alapszervezetének létrehozására.

Azt követően, azon állampolgárok létszáma, akik kinyilvánították a nemzeti közösség tagságára való szándékukat, eléri az adott nemzeti kisebbség a legutóbbi összukrán népszámlálás adatai szerint a település területén élő összlétszáma képviselőinek 30 százalékát, azon államhatalmi szerv, amelyet a nemzetiségi közösség tagságának elsődleges nyilvántartásával bíztak meg, meghirdeti a nemzeti önkormányzat helyi képviseleti szerveibe kiírt választások választási kampányának kezdetét.

Abban az esetben, ha a településen a nemzeti önkormányzat szervének alapszervezetét fogják létrehozni, az államhatalmi szervnek fel kell tüntetnie, mely nemzeti önkormányzat helyi szervének megválasztásában vesznek majd részt a helyi nemzetiségi közösség tagjai. A választási kampány kezdetének meghirdetésével egyidejűleg az államhatalmi szerv folyószámlát nyit a kampány finanszírozása céljából (178.).

A választási kampány folyószámlájának megnyitását követő egy héten belül az illetékes adóügyi szerveknek pénzeszközöket kell átutalniuk olyan összegben, amely megegyezik az adott nemzetiségi közösség tagjai által a törvény értelmében a nemzeti önkormányzat költségvetéséhez jövedelemadóként eszközölt negyedévi befizetés mértékével.

Az adott cikkely 5. része alapján befolyt pénzeszközök és a választások lebonyolításához ténylegesen szükséges pénzüsszegek közötti különbséget az állami költségvetésből kompenzálják a helyi önkormányzatok szervei munkájának finanszírozására elkülönített összegek révén.

A nemzeti önkormányzat helyi képviseleti szervét az alábbi létszámban választják meg:

- a) 15 képviselő – ha az adott helyi nemzetiségi közösség tagjainak létszáma nem haladja meg az 1000 főt;
- b) 25 képviselő – ha az adott helyi nemzetiségi közösség tagjainak létszáma 1000 és 5000 fő között van;
- c) 35 képviselő – ha az adott helyi nemzetiségi közösség tagjainak létszáma meghaladja az 5000 főt.

Azon települések nemzetiségi közösségének tagjai, amelyekben a törvénynek megfelelően kerül sor a nemzeti önkormányzat szerve alapszervezetének kialakítására, beszámítanak azon település nemzeti közössége tagjainak összlétszámába, ahol kialakítják ezt a szervet. A nemzeti önkormányzat helyi szervének megalakítását követően a választási kampány számláján maradt pénzüsszegek maradvékait annak folyószámlájára utalják át.

A nemzeti önkormányzat regionális és országos szintű képviseleti szervei kialakításának rendje

A nemzeti önkormányzat regionális vagy országos szintű szerve kialakítására vonatkozó határozatot a nemzetiségi közösségek fogadják el a nemzeti önkormányzat helyi képviseleti szervei személyében (179.).

A nemzeti önkormányzat regionális vagy országos szintű szerve létrehozására vonatkozó határozata akkor érvényes, ha a nemzetiségi önkormányzat illetékes helyi szervei legalább háromnegyede szavazta meg, amelyek összességükben az adott régió vagy ország területén élő adott nemzeti kisebbség összlétszámának több mint kétharmadát alkotják.

A nemzeti önkormányzat regionális vagy országos szintű szervének létrehozására vonatkozó határozatot a nemzeti önkormányzat helyi képviseleti szerve összlétszámának legalább kétharmadának kell hogy elfogadnia. A nemzeti önkormányzat regionális vagy országos szintű szerve létrehozására vonatkozó határozat elfogadásával egyidejűleg az önkormányzat helyi szervei eldöntik az átadandó meghatalmazások terjedelmét. A nemzeti önkormányzat

regionális vagy országos szintű szerve létrehozásának kérdésében a nemzeti önkormányzat helyi képviseleti szerveiben a szavazásnak a helyi önkormányzati szervekbe vagy Ukrajna Legfelsőbb Tanácsába kiírt soron következő választási kampány kezdete előtt legalább egy hónappal kell befejeződnie (180.).

A nemzeti önkormányzat helyi képviseleti szerveiben a nemzeti önkormányzat regionális vagy országos szintű szerve létrehozásának kérdésében megtartott szavazás eredményeit átadják a központi vagy az illetékes területi választóbizottsághoz, amely azok alapján meghirdeti a nemzeti önkormányzat regionális vagy országos szintű képviseleti szerve létrehozására kiírt választási kampány kezdetét.

A nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szintű képviseleti szerve létrehozására kiírt választások költségeit a nemzetiségi önkormányzat illetékes helyi szervei kompenzálják saját költségvetéseikből arányossága alapon.

A nemzeti önkormányzat regionális vagy országos szintű képviseleti szerve az alábbi létszámban kerül megválasztásra:

- a) 25 fő – ha az adott nemzetiségi közösség tagjainak létszáma nem haladja meg az 5000 főt;
- b) 35 fő – ha az adott nemzetiségi közösség tagjainak létszáma 5000 és 25 000 fő között van;
- c) 45 képviselő – ha az adott nemzetiségi közösség tagjainak létszáma meghaladja a 25 000 főt.

A nemzetiségi önkormányzat képviseleti szervei azon képviselők közül tevődnek össze, akiket az adott nemzetiségi közösség bejegyzett tagjai választanak meg általános, egyenlő és egyenes választási jog alapján titkos szavazás útján. A képviselőválasztás megszervezésének és lebonyolításának rendjét a törvények határozzák meg.

A nemzetiségi önkormányzat helyi és regionális szintű képviseleti szerveibe kiírt választásokat a helyi önkormányzat illetékes képviseleti szerveibe kiírt soron következő választásokkal egyidejűleg tartják meg; a nemzeti önkormányzat országos szintű képviseleti szerveibe pedig — az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsába kiírt soron következő választásokkal egyidejűleg. A képviselőjelöltek bejegyzésének, a választási agitáció folytatásának és a szavazás lebonyolításának rendjét „A helyi tanácsok és a községi, nagyközségi, városi tanácsok elnökeinek megválasztásáról” szóló törvénynek megfelelően határozzák meg.

A nemzetiségi önkormányzat képviseleti szerveibe kiírt választások abban az esetben érvényesek, ha azok az adott nemzetiségi közösség bejegyzett tagjainak több mint 50 százaléka vett részt. A képviseleti szerv akkor határozatképesnek, ha megválasztották a képviselők összlétszámának minimum kétharmadát. Ha a képviseleti szervbe az összlétszám kétharmadánál kevesebb képviselőt választottak meg, a szükséges létszámú képviselők megválasztásáig az előző összehívású képviseleti szerv folytatja meghatalmazása teljesítését.

Amennyiben sor kerül egyes képviselők meghatalmazásának idő előtti beszüntetésére, aminek következtében a képviseleti szerv létszáma a képviselők kétharmadánál kevesebbre csökken, a szükséges létszámú képviselők megválasztásáig az ilyen testület akkor határozatképes, ha a képviselők létszáma meghaladja az összlétszám felét. A nemzetiségi önkormányzat képviseleti szervei meghatalmazásainak időtartama megegyezik a helyi önkormányzat illetékes képviseleti szervei meghatalmazásának időtartamával (azaz 4 év.)

A nemzeti-kulturális autonómia szerveinek megválasztásával kapcsolatos egyéb javaslatokat „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénytervezet koncepciótervezete foglalja magába. Az adott tervezetnek megfelelően a valamennyi szintű nemzeti-kulturális autonómia

képviselői szerveit (a helyi és regionális tanácsokat, a nemzetiségi közgyűléseket) egyenes és egyenlő választások útján, titkos szavazással választják meg. A választók személyesen szavaznak a szavazóközetekben vagy levélben

A nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveibe kiírt választások lebonyolítása céljából az illetékes nemzetiségi közgyűlés kijelöli a választási bizottságot, amelynek összetételét Ukrajna Miniszteri Kabinetje hagy jóvá; egyidejűleg az kinevezi saját képviselőjét a választások lebonyolítása szabályzatainak ellenőrzése céljából. A fő választási bizottság hozza létre a helyi választási bizottságokat és rendelkező jellegű utasításokat ad ki a választások lebonyolításának rendjével, az eredmények összegzésével és nyilvánosságra hozatalával kapcsolatban.

A nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveibe kiírt választások lebonyolításának rendjét Ukrajna Miniszteri Kabinetje dolgozza ki és hagyja jóvá. A nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveinél kiírt választások választói és megválasztási jogával az adott nemzeti(ségi) közösség 18. életévüket betöltött tagjai rendelkeznek. Ezen személyekből, személyes kérvényük alapján, állítják össze a választópolgárok névjegyzékét, amelyet a fő választási bizottság hagy jóvá. A választások lebonyolítására nem kerül sor, amennyiben a szavazás jogával felruházott és a nemzetiségi közösség tagjai névjegyzékében szereplő személyek felénél kevesebb adta beleegyezését a választópolgárok névjegyzékébe való felvételhez. A nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveibe kiírt ismételt választások lebonyolítására vonatkozó kérelmet az adott nemzetiségi közösség az előző kérelem benyújtásának napját követő öt évnél nem korábban nyújthatja be.

A választópolgárok névjegyzékét a választások előtt legalább két héttel hozzák nyilvánosságra az általános megismertetés céljából. Minden személynek, aki szerepel a névjegyzékben, a választások előtt legalább két héttel jogában áll kérelmezni a névjegyzékből való törlését. A nemzeti-kulturális autonómia adott képviselői szerve mandátumainak számát a fő választási bizottság határozza meg az adott adminisztratív-territoriális egység határain belül élő választópolgárok számától függően, ez nem lehet kevesebb 20-nál és nem haladhatja meg a 60-t. A nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveit 4 évre választják meg.

A nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveibe kiírt választások akkor érvényesek, ha azokban a választópolgárok névjegyzékében szereplő személyek több mint fele vett részt. A választások lebonyolításával kapcsolatos panaszokat és óvákat a választási bizottság bírálja el a választás eredményeinek nyilvánosságra hozatalától számított két héten belül. A választások eredményei bírósági úton megfellebbezhetők.

A választások eredményeinek nyilvánosságra hozatalától számított egy hónapos időtartamon belül a fő választási bizottság összehívja az illetékes nemzetiségi közgyűlés első ülését, a helyi választási bizottságok pedig az illetékes helyi és regionális tanácsok első üléseit. Ezt követően a fő és helyi választási bizottságok bejelentik meghatalmazásaik beszüntetését. Az illetékes nemzetiségi közgyűlés első ülésén hagyják jóvá a nemzeti-kulturális autonómia Alapszabályát.

A nemzeti-kulturális autonómia képviselői szerveibe való választások lebonyolításával kapcsolatos kiadásokat a nemzeti-kulturális autonómia, valamint az állami és a helyi költségvetés számlájából fedezik.

Azaz „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénytervezet koncepciótervezetében rögzítették a nemzeti-kulturális autonómia szerveibe való választások lebonyolításának alapjait. Részletesebben a nemzeti-kulturális autonómia szerveibe kiírt választások lebonyolításának rendjével a Gajdos István által kidolgozott törvénytervezet foglalkozik, amelyet fentebb tekintettünk át.

Amennyiben a nemzetiségi önkormányzat szerveinek vagy szolgálati tisztviselőinek dokumentumai nem felelnek meg az Ukrajna Alkotmányában vagy törvényeiben foglalt követelményeknek, azokat bírósági úton kell törvénytelenné nyilvánítani. A nemzetiségi önkormányzat szerveinek és szolgálati tisztviselőinek dokumentumaival meg kell ismertetni a nemzetiségi közösség tagjait. A közösség tagjainak követelésére ki kell adni a nemzetiségi önkormányzat szervei vagy szolgálati tisztviselői dokumentumainak másolatát.

Amennyiben a nemzeti-kulturális autonómia intézményei, többek között a nemzetiségi önkormányzat szervei elutasítják a nemzeti kisebbség érdekében történő cselekvést, ez képviseleti meghatalmazásaik korlátozásához vezethet, a törvény által előírt esetekben pedig tevékenységük beszüntetését vonhatja maga után. A nemzetiségi önkormányzat helyi képviseleti szervei kizárólagos joggal rendelkeznek az adott nemzetiségi közösség érdekeinek képviselésére. A nemzetiségi önkormányzat regionális és országos szintű képviseleti szervei jogosultak az adott nemzetiségi közösség érdekeinek képviselésére a nemzetiségi önkormányzat helyi képviseleti szervei által delegált meghatalmazások határain belül.

A Gajdos István által kidolgozott, „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvény tervezetében leszögezik, hogy a nemzetiségi önkormányzat képviseleti szervei meghatalmazásainak idő előtti beszüntetésére az alábbi esetekben kerülhet sor:

1) ha a képviseleti szerv Ukrajna Alkotmányának, az adott törvénynek, az állampolgárok jogai és szabadságjogai megszegésével fogadott el határozatot, semmibe véve eközben az illetékes szerveknek azon követelményét, miszerint az ilyen határozatokat összhangba kell hozni a törvénnyel;

2) ha a képviseleti szerv üléseinek megtartására nyomós ok nélkül nem kerül sor a törvény által meghatározott időpontban, vagy a képviseleti szerv nem tesz eleget a hatásköri feladatoknak.

A fentebb felsorolt okok esetén, valamint ha a bíróság törvénytelennek ismerte el a nemzetiségi önkormányzat képviseleti szerve dokumentumait, illetve a Legfelsőbb Tanács illetékes bizottságának jelentése alapján Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa soron kívüli választásokat írhat ki a nemzetiségi önkormányzat képviseleti szervébe.

A nemzetiségi önkormányzat képviseleti szervébe való soron kívüli választások lebonyolításának rendjét a törvény határozza meg. A nemzetiségi önkormányzat azon képviseleti szerve, amelynek meghatalmazásai beszüntetésére idő előtt került sor, valamint azon a képviseleti szervek, amellyel kapcsolatban Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa határozatot fogadott el a soron kívüli választások lebonyolítására, az adott képviseleti szerv új összetételének megválasztásáig folytatja tevékenységét.

A nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szintű képviseleti szerve meghatalmazásainak idő előtti beszüntetésére is sor kerülhet a nemzetiségi önkormányzat illetékes helyi képviseleti szerve határozatának alapján. A nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szintű képviseleti szerveinek meghatalmazásainak beszüntetésére vonatkozó határozat akkor számít elfogadottnak, ha a nemzetiségi önkormányzat helyi képviseleti szervei legalább kétharmada foglalt állást mellette, akik összességükben a megye, a Krími Autonóm Köztársaság vagy az ország területén élő adott nemzeti kisebbség összlétszámának több mint felét teszik ki.

A nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szintű képviseleti szerve meghatalmazásainak beszüntetésére vonatkozó határozatot a nemzetiségi önkormányzat helyi képviseleti szerve összlétszámának legalább kétharmadának kell támogatnia.

A nemzetiségi önkormányzat szerveinek felszámolására az alábbi esetekben kerülhet sor:

1) ha a nemzetiségi közösség bejegyzett tagjainak létszáma kevesebb, szükségesnél a teljes hatáskörű választásoknak az adott törvény 43. cikkelye 2. részének megfelelően történő lebonyolításához;

2) ha a nemzetiségi önkormányzat szerveinél kiírt választások két, egymást követően megtartott fordulójában a nemzetiségi közösség bejegyzett tagjainak kevesebb mint fele vett részt.

A fentebb felsorolt körülmények a esetén a nemzetiségek és a migrációs kérdéseivel foglalkozó állami bizottság vagy annak illetékes regionális főosztálya folyamodványt nyújt be az igazságügyi minisztériumhoz a nemzetiségi önkormányzat adott szerve bejegyzésének megszüntetésére vonatkozóan.

A nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szintű szerve bejegyzésének megszüntetésére vonatkozó határozat akkor számít elfogadottnak, ha a nemzetiségi önkormányzat illetékes helyi képviseleti szervének legalább háromnegyede foglalt mellette állást, amelyek összességükben a megye, a Krími Autonóm Köztársaság vagy az ország területén élő adott nemzeti kisebbség összlétszámának több mint kétharmadát képviselik.

A nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szintű képviseleti szerve meghatalmazásainak megszüntetésére vonatkozó határozatot a nemzetiségi önkormányzat helyi képviseleti szerve összlétszámának legalább kétharmadának kell elfogadnia.

A nemzetiségi önkormányzat helyi szervének felszámolása után a közösségi szervezetek és intézmények, az ingó és ingatlan vagyon, valamint a közösségi költségvetésnek az állami költségvetéssel, a nemzetiségi önkormányzat szolgálati tisztviselői és a hitelezőkkel való elszámolás után fennmaradó pénzüsszegei a helyi önkormányzat illetékes szerveinek irányítása alá kerülnek.

Ha megújítják a nemzetiségi önkormányzat helyi szervének tevékenységét, minden intézmény és szervezet, az ingó és ingatlan vagyon közösségi tulajdonba tér vissza. A helyi önkormányzat szerveinek be kell számolniuk az irányításuk alatt lévő közösségi vagyon felhasználására vonatkozóan.

A nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szintű szerve felszámolása után azok a szervezetek és intézmények, ingó és ingatlan vagyon, amely közös tulajdont képezett és a nemzetiségi önkormányzat felszámolt szervének irányítása alatt állt, valamint a közösségi költségvetésnek az állami költségvetéssel, a nemzetiségi önkormányzat szolgálati tisztviselői és a hitelezőkkel való elszámolás után fennmaradt pénzeszközei a helyi nemzetiségi közösségek között kerülnek elosztásra a közös tulajdonhoz való hozzájárulásuk arányának függően.

A nemzeti-kulturális autonóm-szervei ukrainai kialakítása koncepciójának fentebb elvégzett elemzése alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a nemzeti-kulturális autonómia szervei kialakítására koncepciója a Gajdos István által kidolgozott, fentebb áttekintett törvénytervezetben lelt a leoptimálisabb megfogalmazásra. Célszerűnek tűnik a nemzeti-kulturális autonómia, mind a nyilvános hatalom különálló szerveinek kialakítása, és azoknak a nemzeti kisebbségek társadalmi szerveivel való azonosítás elkerülése.

Az adott fejezetben áttekintettük a nemzeti-kulturális autonómia szervei kialakításának, illetve tevékenységük beszüntetésének koncepcióját Ukrajnában.

3.3. A nemzeti-kulturális autonóm szervei jogi státusának koncepciója Ukrajnában

Az ukrajnai nemzeti-kulturális autonómia fejlődése perspektívájának tanulmányozása keretein belül elengedhetetlen az ukrajnai nemzeti-kulturális autonóm-szervek jogi státusa koncepciójának elemzése. Az ukrajnai nemzeti-kulturális autonómia szervei jogi státusza koncepcióját az adott problémakörrel foglalkozó tudományos munkák és törvénytervezetek tartalmazzák.

Az ukrajnai nemzeti-kulturális autonóm-szervek jogi státuszának alapjait a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek jogai és kötelességei alkotják. Tóth M. véleménye szerint a nemzeti-kulturális autonóm-szervek jogi személyek, emellett Ukrajna „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénye saját meghatalmazásokkal ruházza fel azokat, amelyek keretein belül önállóan működnek és törvénynek megfelelően felelősséggel viseltetnek tevékenységükért.

A nemzeti-kulturális autonómia anyagi és pénzügyi alapjául az államhatalmi szervek vagy a helyi önkormányzat által átadott ingó- és ingatlan vagyon szolgál, illetve a megfelelő költségvetésekből előirányzott, a funkcióik ellátásához szükséges pénzeszközök. A nemzeti-kulturális autonómia szerveinek jogukban áll saját vagyont, és a törvények által nem tiltott egyéb forrásokból pénzalapokat kialakítani. Az államhatalmi szervek és a nemzeti-kulturális autonómia szervei között kialakult vitás kérdéseket bírósági úton oldják meg. A nemzeti-kulturális autonómia a fentebb vázolt alapokon kialakított szervének az adott közösség általános, beleértve a politikai téren való képviselődésével kapcsolatos feladatok ellátásán kívül, véleményünk szerint az alábbi funkcióknak is eleget kell tennie: eszközként kell szolgálnia a többi nemzeti-kulturális közösséggel folytatott kapcsolatokban; azon személyek jogai megvalósításának eszközeként kell fellépnie, amelyek nem tagjai nemzeti-kulturális szövetségeknek. A nemzeti-kulturális autonómiáról szóló törvénynek olyan feltételeket kell teremtenie a nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítása terén, amelyek mellett minden egyes nemzeti kisebbség helyzetének, körülményeinek, lehetőségeinek és igényeinek megfelelően valósíthatja meg jogait³⁵.

„A nemzeti-kulturális kisebbségekről Ukrajnában” című törvényében eszközölt változtatásokról” szóló Gajdos I., Mhitarjan N., Feldman O. és Suljha M. parlamenti képviselők által 2004-ben kidolgozott törvénytervezetének 13. cikkelye kimondja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek igényei kielégítésének céljából a nemzeti-kulturális autonómiákat az alábbi jogokkal ruházzák fel:

- az etnonemzetiségi kultúrák fejlesztésére és védelmére irányuló ajánlásokat benyújtani az államhatalmi és önkormányzati szervekhez;
- kezdeményezni az etnonemzetiségi kultúra szakemberei képzésével foglalkozó, társadalmi alapokon működő oktatási intézmények létrehozását;
- alkotói közösségeket, művészeti kollektívákat, a nemzeti-kulturális örökség, illetve az etnonemzetiségi kultúra jelenlegi vívmányai tanulmányozásával foglalkozó szakköröket létrehozni;
- társadalmi alapokon működő nemzeti színházakat, klubokat, stúdiókat kialakítani, továbbá biztosítani azok működését;

³⁵ Гайдош І. Права людини у поліетнічному суспільстві. – К., 2004. – С. 46.

– Ukrajna törvényeivel összhangban tömegtájékoztatási eszközöket létrehozni, információt kapni és terjeszteni azt a nemzeti kisebbség anyanyelvén;

– elősegíteni a nemzeti-kulturális szférára vonatkozó tömegrendezvények: kiállítások, fesztiválok, koncertek, versenyek lebonyolítását;

– a nemzeti kisebbség kultúrája fejlődésének kérdéseire irányuló nemzetközi, országos, regionális konferenciákat, szimpóziumokat, szemináriumokat, kerekasztal-megbeszéléseket szervezni;

– elvégezni az etnikai kisebbségek kulturális-oktatási és információs igényeinek monitoringját azok Ukrajna állami nemzetiségi politikája megvalósítása során történő figyelembevétele érdekében;

– foglalkozni az etnikai honismeret megszervezésével, helytörténeti, néprajzi, történelmi- emlékmúzeumok, múzeumi tárlatok létrehozásával;

– foglalkozni a történelmi és kulturális jelentőséggel bíró nemzeti történelmi és kulturális emlékművei védelmének kérdésével;

– felújítani és fejleszteni a népi mesterségeket és népművészetet;

– nemzetközi kulturális együttműködést folytatni az Ukrajna határain kívül működő nem állami, magán és társadalmi szervezetekkel kötött szerződések alapján³⁶.

Elmondhatjuk tehát, hogy az adott törvénytervezet létrehozói számos, elsősorban kulturális jellegű jogokkal ruháznák fel a nemzeti-kulturális autonómia szerveit.

Ezzel együtt, az adott problémakör megoldására más lehetőségek is léteznek. Így, Tóth M. véleménye szerint a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek kompetenciái közé sorolhatnánk az alábbi kérdéseket is:

– a nemzeti kisebbség anyanyelvi oktatása, a nyelv, az irodalom, a népismeret oktatása;

– nemzetiségi oktatási intézmények hálózatának (kultúrházak, könyvtárak stb.) létrehozása, irányítása, vagy az irányításában való részvétel, amelyek kielégítik az adott nemzeti kisebbség képviselőinek kulturális igényeit;

– tömegtájékoztatási, többek között elektronikus eszközök létrehozása, irányítása, vagy azok irányításában való részvétel; a kisebbségi nyelven történő kiadói tevékenység.

A nemzeti-kulturális autonómia szerveinek kompetenciái közé sorolhatók az alábbi kérdések is:

– a fent említett intézmények és szervezetek költségvetésének elfogadása és teljesítése, illetve azok költségvetéseinek elfogadásában és teljesítésében való részvétel amennyiben azokat a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek anyagi eszközei révén tartják fenn;

– a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatáról szóló ukrain törvényeknek megfelelő kérdések megoldásában való részvétel;

– tanácsadói szavazati jog, vagy a kötelező beleegyezés joga, illetve Ukrajna „A nemzeti-kulturális autonómiáról” szóló törvénye által előírt rendnek megfelelő normatív és törvényalkotói kezdeményezési jog a helyi tanácsokban és Ukrajna Legfelsőbb Tanácsában, továbbá a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek az ukrain törvények által delegált, vagy az államhatalmi és a helyi önkormányzati szervekkel kötött megállapodás alapján önkéntesen felvetett minden egyéb kérdés³⁷.

³⁶ Римаренко Ю., Волошин Ю. Концептуальні засади законопроекту “Про національно-культурну автономію в Україні” // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – №3. – С. 48-52.

³⁷ Дейк Р. Регионализм, федерализм и права меньшинств в Бельгии // Этнические и религиозные конфликты в Евразии: В 3 кн. – Кн.3. Международный опыт разрешения этнических конфликтов / Общ. Ред. Б. Коппитерс, Э. Ремакль, А. Зверев. – С. 252.

A nemzeti-kulturális autonómiáról szóló törvénytervezet koncepciójának megfelelően a nemzeti-kulturális autonómia anyagi és pénzügyi alapjait az alábbiak alkotják:

- 1) a törvényeknek és a célirányos dotációknak megfelelő állami költségvetési vagy helyi költségvetési átutalások;
- 2) az államhatalmi és a helyi önkormányzati szervek által átadott vagyon;
- 3) a törvények által nem tiltott egyéb módon szerzett vagyon.

A nemzeti-kulturális autonómia szervei kizárólag célirányosan használhatják fel a számukra kijelölt pénzeszközöket és vagyont. A vagyon felhasználásának ellenőrzését a törvényekkel összhangban az erre felhatalmazott államhatalmi szervek látják el³⁸.

Ellenben Ukrajna „A nemzeti-kulturális autonómiáról” című, Gajdos István által kidolgozott törvénytervezet keretein belül kerültek a legrészletesebb meghatározásra a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek meghatalmazásai.

A nemzetiségi önkormányzat helyi képviseleti szerveinek csak azokat a kérdéseket áll jogában megvizsgálni, illetve azokban a jogukban döntéseket hozni, amelyek az alkotmány és a törvények szerint az ő kompetenciájuk. Kizárólag a nemzeti-kulturális autonómia helyi képviseleti szerveinek plenáris ülésein születethet döntéshozatal az alábbi kérdésekben:

- 1) a nemzetiségi önkormányzat helyi szerve alapszabályának elfogadása;
- 2) a képviseleti szerv szabályzatának megerősítése;
- 3) a képviseleti szerv állandó és más bizottságainak létrehozása vagy felszámolása, összetételük elfogadása vagy megváltoztatása, elnökeik megválasztása;
- 4) a nemzetiségi önkormányzat helyi végrehajtó szervének létrehozása, létszámának meghatározása, személyi összetételének megerősítése; a végrehajtó bizottság összetételében eszközölt változtatások és annak feloszlata;
- 5) egy adott személy a nemzetiségi kisebbség soraiból való kiutasításáról szóló végleges döntéshozatal;
- 6) a képviseleti szerv munkatervének elfogadása és a teljesítéséről szóló beszámoló meghallgatása;
- 7) a képviseleti szerv tömegtájékoztatási eszközeinek létrehozása, vezetőinek kinevezése és elbocsátása;
- 8) a nemzetiségi önkormányzat végrehajtó szerveinek tevékenységéről szóló beszámolók meghallgatása;
- 9) az állandó bizottságok, a végrehajtó szervek vezetőinek és a képviseleti szerv által kinevezett vagy megerősített tisztségviselők beszámolójának meghallgatása;
- 10) a képviselőknek a képviseleti testületben végrehajtott tevékenységükről, illetve a képviseleti szerv által rájuk ruházott feladatok teljesítéséről szóló tájékoztatóik meghallgatása;
- 11) a képviselői beadványok kivizsgálása, döntéshozatal az adott beadványokra;
- 12) a képviseleti szerv képviselője megbízatásának a törvény által megállapított rend szerinti idő előtti visszavonására irányuló döntéshozatal;
- 13) a nemzetiségi önkormányzat végrehajtó szervei az alkotmányt vagy a törvényeket, egyéb törvényhozói dokumentumokat, illetve a megfelelő képviseleti szerv meghatalmazásai keretein belül elfogadott okiratait sértő dokumentumainak érvénytelenítése;
- 14) a nemzetiségi önkormányzat tisztségviselői megbízatásának a törvény által megállapított rend szerinti idő előtti visszavonására irányuló döntéshozatal;

³⁸ Товт М. Концептуальні засади національно-культурної автономії національних меншин в Україні // Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку). – Ужгород: ІВА, 2002.

15) a nemzetiségi önkormányzat a tevékenysége kifejtése során, illetve a hivatalos felhívásokban alkalmazott nyelv-(nyelvek)-használati kérdésébe a törvényeknek megfelelő eldöntés;

16) a nemzetiségi önkormányzati választások lebonyolításának megszervezésére irányuló a törvényeknek megfelelő döntéshozatal;

17) a nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szervei létrehozására irányuló, a jelen törvényeknek megfelelő döntéshozatal;

18) a nemzetiségi önkormányzat regionális vagy országos szervei meghatalmazásuk mértékének meghatározása;

19) a nemzetiségi önkormányzat más szerveivel közösen létrehozott ideiglenes vagy állandó koordinációs szervek kialakítására, a felhatalmazások bizonyos részének átruházására, illetve az azokból való kilépésre irányuló döntéshozatal;

20) többek között a nemzetközi szervezetekben és egyéb önkéntes egyesületekben való részvételre irányuló döntéshozatal;

21) a nemzetiségi önkormányzat megfelelő szerve mellett működő nemzeti kisebbségi tanácsadói szervről szóló rendelkezés megerősítése;

22) az adott nemzeti kisebbség a helyi önkormányzat vagy az állam hatalom tagjává váló képviselőinek kinevezése;

23) a nemzeti kisebbségeket érintő törvények, egyéb normatív dokumentumok elfogadására, eltörlésére vagy megváltoztatására irányuló ajánlások benyújtása a helyi önkormányzatokhoz és az államhatalmi szervekhez;

24) az adott nemzetiségi közösség kulturális és szociális fejlődésére irányuló programok, illetve a nemzetiségi élet egyéb kérdéseivel foglalkozó célirányos programok elfogadása;

25) a közösség költségvetésének jóváhagyása, annak megváltoztatása; az adott költségvetés teljesítéséről szóló beszámoló jóváhagyása;

26) a közösségi adók és díjak, illetve azok mértékeinek meghatározása az önmegadóztatás bevezetéséről szóló közgyűlés határozatnak megfelelően;

27) költségvetésen kívüli célirányos (többek között valuta-) alapok létrehozása, az adott alapokról szóló rendelkezések jóváhagyása; a jelen alapok felhasználásáról szóló beszámolók jóváhagyása;

28) a nemzetiségi önkormányzat tisztségviselői által, a képviseleti testület nevében aláírt, a kizárólagos kompetenciáihoz tartozó kérdésekre vonatkozó szerződések jóváhagyása;

29) az egyéb közösségi költségvetési, vagy más forrásokból megszerzett hitelekéről szóló döntéshozatal, illetve az anyagi, szóló egyéb jellegű más nemzetiségi közösségeknek nyújtott támogatásról való döntéshozatal;

30) a közgyűlés által megítélt közösségi adó- és díjkedvezményekről való döntéshozatal;

31) a közösségi vagyon a törvénynek megfelelő elidegenítéséről szóló döntés; a vagyon törvényes megvásárlásáról szóló döntés; a közösségi szervek és intézmények létrehozásáról, felszámolásáról, átszervezéséről és profilváltásáról szóló döntéshozatal;

32) az állami vagy kommunális tulajdonban lévő objektumok közösségi, illetve közösségi tulajdonban lévő objektumok az állami vagy kommunális tulajdonba vételéről, továbbá bármilyen tulajdonformájú objektumok megvásárlásáról szóló döntéshozatal;

33) a közösségi vagyon kezelésére vonatkozó egyes meghatalmazások más szerveknek való átadásáról szóló döntéshozatal, az adott meghatalmazások határainak kijelölése és megvalósításuk feltételei;

34) szükség esetén szervek és szolgáltatások létrehozása, amelyek a tulajdon egyéb alanyaival közösen biztosítják a közös projektek megvalósítását, illetve a közösségi szervek

és intézmények közös finanszírozását (ellátását), az adott (szolgáltatok) meghatalmazásainak kijelölése;

35) az ökológiai, történelmi, kulturális vagy tudományos értékeket hordozó természeti vagy egyéb objektumok törvény által védett természeti, történelmi vagy kulturális emlékművekké való nyilvánítására vonatkozó javaslatok benyújtása a kompetens államhatalmi szervekhez;

36) a nemzetiségi közösség szimbolikájának tartalmáról, leírásáról és alkalmazásának rendjéről szóló Rendelkezés a megállapított rendben történő benyújtása;

37) az ukrainai állami kitüntetések odaítéléséről szóló beadványok a meghatározott rend szerint történő benyújtása Ukrajna elnökének.

Emellett, a jelen törvénytervezet külön utal a nemzeti-kulturális autonómia szerveinek meghatalmazásaira is az egyes szférákra vonatkozóan. Az adott meghatalmazások lehetnek saját (önkormányzati) vagy delegált meghatalmazások. Ezt követően kielemezzük az egyes meghatalmazásokat, amelyek a fent említett törvénytervezet keretein belül kerültek megfogalmazásra.

A nemzetiségi önkormányzat helyi végrehajtó szerveinek a kulturális és szociális szférára vonatkozó meghatalmazásai között az alábbiakat említhetjük:

a) a saját (önkormányzati) meghatalmazások:

1) a nemzeti kisebbségek kulturális és szociális fejlesztési programjainak, a nemzeti önkormányzat egyéb kérdéseire vonatkozó célirányos programok előkészítése egy adott településen, azok jóváhagyás céljából való benyújtása a kompetens képviselői szervhez, lebonyolításuk megszervezése; az adott programok teljesítésének folyamatáról és végrehajtásáról szóló beszámolók benyújtása a képviselői szervhez;

2) az adott nemzeti kisebbség kulturális és szociális fejlődésének irányításához szükséges pénzügyi mérlegbeszámolók, illetve a munkaerő-tartalékokról, az anyagi bevételekről és kiadásokról szóló beszámolók elkészítésének biztosítása;

3) a közösségi szervek és intézmények tervei projektjeinek megvizsgálása, az azokkal kapcsolatos észrevételek és ajánlások alkalmazása, végrehajtásuk ellenőrzése;

4) a szükséges mutatók benyújtása a helyi, a járási, a megyei tanácsokhoz, illetve a Krími Autonóm Terület Legfelsőbb Tanácsához, továbbá ajánlások eszközzése a települések, járásek, megyék, illetve a Krími Autonóm Terület kulturális és szociális fejlesztésére irányuló programokkal kapcsolatban, továbbá az adott területen található vállalatok, intézmények és szervezetek a nemzeti kisebbségek kulturális és szociális fejlesztésére irányuló terveivel kapcsolatban tulajdonformájuk figyelembevétele nélkül;

5) bármely tulajdonformájú vállalat, szervezet és intézmény szerződéses alapon történő bevonása a nemzeti kisebbségek komplex kulturális és szociális fejlődésébe, a jelen tevékenység koordinálása az adott területen;

6) a nemzeti kisebbség számára elengedhetetlen termékek, szolgáltatások szerződéses alapokon történő megrendelése a vállalatoknál, intézményeknél vagy szervezeteknél;

b) a delegált meghatalmazások:

1) a tulajdonjog egyéb alanyai tulajdonában lévő vállalatok, szervezetek és intézmények a nemzeti kisebbség számára káros szociális, ökológiai és demográfiai hatásokkal bíró terveinek kivizsgálása és egyeztetése, a tervek következtetéseinek előkészítése, illetve ajánlások benyújtása a kompetens szervekhez;

2) az adott nemzeti kisebbség egy bizonyos területen állandó vagy ideiglenes lakhellyel rendelkező tagjainak statisztikai nyilvántartása;

3) a helyi nemzetiségi közösség tagjai jegyzékének vezetése.

A nemzetiségi önkormányzat helyi végrehajtó szerveinek a kultúra és az oktatás szféráira vonatkozó meghatalmazásai között az alábbiakat említhetjük:

a) a saját (önkormányzati) meghatalmazások:

1) az adott nemzeti kisebbség tagjainak általános és iskolán kívüli oktatása fejlesztésére irányuló programok előkészítése, (beleértve azok benyújtását a képviseleti szervhez) lebonyolításuk biztosítását; az adott programok menetéről és teljesítéséről szóló beszámolók benyújtása a képviseleti szervekhez;

2) a nemzetiségi önkormányzat tulajdonában lévő, vagy számára átadott oktatási és kulturális intézetek, az ifjúság intézmények irányítása, azok anyagi-, műszaki - és pénzügyi ellátásának biztosítása;

3) a teljes középiskolai és a nemzetiségi végzettség az adott nemzeti kisebbség kiskorú tagjai által való, többek között fizetett alapokon történő megszerzésének biztosítása; az adott nemzeti kisebbség tagjainak, elsősorban a gyerekek és az ifjúság a nemzeti tradícióknak megfelelő neveléséhez szükséges feltételek biztosítása; a nemzetiségi óvodai, iskolán kívüli és vasárnapi oktatási-nevelési intézmények, a gyermek-, ifjúsági és tudományos-felvilágosító szervezetek működésének elősegítése;

4) nemzetiségi oktatási lapok létrehozása az általános iskolai intézmények mellett a közösségi költségvetési pénzeszközök, az e célból szerződéses alapon a különböző tulajdonlási formájú vállalatok, intézmények és szervezetek által biztosított, állampolgárok által felajánlott és egyéb pénzeszközök révén, az adott alap pénzeszközei rendeltetésüknek megfelelő felhasználása felett gyakorolt ellenőrzés;

5) a közösségi középiskolai tanintézményekben tanuló gyerekek rendszeres ingyenes az iskolába- és hazaszállításának biztosítása;

6) a közösségi tulajdonban lévő helyiségek a professzionális alkotó munkatársak számára, kedvezményes feltételek mellett történő kiutalása műhely, a tevékenységükhöz elengedhetetlen stúdió vagy laboratórium kialakítása céljából;

7) a nemzetiségi nyelv és kultúra megfelelő fejlődéséhez szükséges feltételek megteremtése, a tradicionális népművészetek, kézművesség felelevenítése;

8) a vallási közösségek, nemzeti-kulturális egyesületek, szövetségek, egyéb társadalmi és non-profit nemzetiségi szervezetek tevékenységének elősegítése;

b) a delegált meghatalmazások:

1) az elérhető és ingyenes oktatás, az állami és nemzetiségi nyelven történő oktatás, az állami, kommunális, közösségi és magániskolákban, illetve a nemzeti-kulturális egyesületek révén történő anyanyelvtanulás a rájuk ruházott meghatalmazások keretein belül történő biztosítása egy adott területen;

2) a közösségi, állami vagy kommunális tanintézetekben tanuló diákok ingyenes nyelv-, irodalom, történelem és az adott nemzetiség tradícióival foglalkozó tankönyvekkel való ellátása, a megfelelő tankönyvek és módszertani irodalom kidolgozásával és szerkesztésével kapcsolatos tevékenység ellátása, továbbá az önképzés feltételeinek biztosítása;

3) bármely típusú oktatás, a közösségi tulajdonú tanintézetek hálózata fejlesztésének és tökéletesítésének a törvénynek megfelelő biztosítása, szakemberek előkészítésére irányuló szerződések megkötése, a káderek minősítése tökéletesítésének biztosítása.

Felhasznált irodalom

1. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні. Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 354 с.
2. Волошин Ю.О. Конституційно-правові засади самоорганізації національних меншин в Україні. Автореф. ... к.ю.н., 12.00.02 “конституційне право”. – К., 2001. – 16 с.
3. Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти. Монографія. – Харків: Фоліо, 2003. – 240 с.
4. Нікітюк В.О. Статус етнонаціональних меншин (порівняльно-правний аспект). – К.: Естет, 1996. – 186 с.
5. Рябошапко Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917 – 2000). Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 484 с.
6. Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку). – Ужгород: ІВА, 2002. – 160 с.
7. Абашидзе А.Х. Защита прав меньшинств по международному и внутригосударственному праву. – М.: Права человека, 1996. – 476 с.
8. Хабриева Т.Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. – М.: Юстицинформ, 2003. – 256 с.
9. Юрьев С.С. Правовой статус национальных меньшинств (теоретико-правовые аспекты). – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 368 с.
10. Садохин А.П. Этнология: Учебный словарь. М.: Гардарики, 2002. – 208 с.
11. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
12. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.
13. Конституційно-правові засади становлення української державності / За ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. – Х.: Право, 2003. – 328 с.
14. Собрание Законодательства Российской Федерации. – 1996. – № 25. – 2965 с.
15. Проект Закону України “Про внесення до Закону України “Про національні меншини в Україні” // Поточний архів відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації.
16. Волошин Ю.О. Проект Закону України “Про національно-культурну автономію національних меншин в Україні” // Конституційно-правові засади самоорганізації національних меншин в Україні: Рукопис. Дисертація ... к.ю.н., 12.00.02 “конституційне право”. – К.: Бібліотека Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001. – 213 – 220. с.
17. Акт Автономії Аландії від 16 серпня 1991 року // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.
18. Об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери): Закон Республики Молдова от 23 декабря 1994 года // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.
19. Котляр О. Правова основа національних меншин Німеччини у земельному та комунальному законодавстві (на прикладі лужицьких сербів) // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 22. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. – 465 – 473 с.
20. Гомер. Илиада // Антология мировой философии: Античность. – Минск: Харвест, 2001. – С. 9 – 11.

21. Антифонт. Истина // Антология мировой философии: Античность. – Минск: Харвест, 2001. – 163 – 165 с.
22. Сократ. Воспоминания // Антология мировой философии: Античность. – Минск: Харвест, 2001. – 166 – 170 с.
23. Платон. Законы. Кн. четвертая // Платон. Государство. Законы. Политика. – М.: Мысль, 2002. – 423 – 485 с.
24. Аристотель. Политика. Кн. первая // Платон. Аристотель. Пайдейя: Восхождение к доблести / Сост. и отв. ред. Г.Б. Корнетов. – М.: Изд-во УРАО, 2003. – 388 – 400 с.
25. Аристотель. Политика. Афинская политика. – М.: Мысль, 1997. – 275 с.
26. Цицерон. Диалоги. О законах. – М.: Мысль, 2000. – 175 с.
27. Марк Аврелий Антонин. Наедине с собой // Сенека. Марк Аврелий. Наедине с собой. – Симферополь: Реноме, 2002. – 253 – 380 с.
28. Песнь о Гильгамеше // Антология мировой философии: Древний Восток. – Минск: Харвест, 2001. – 25 – 92 с.
29. Айтарея-араньяки // Антология мировой философии: Древний Восток. – Минск: Харвест, 2001. – 323 – 331 с.
30. Лао-цзы. Дао дэ цзин // Антология мировой философии: Древний Восток. – Минск: Харвест, 2001. – 606 – 634 с.
31. Конфуций. Лунь Юй // Антология мировой философии: Древний Восток. – Минск: Харвест, 2001. – 636 – 679.
32. Мо-цзы. Мо-цзы // Антология мировой философии: Древний Восток. – Минск: Харвест, 2001. – С. 681 – 713 с.
33. Біблія. – Ужгород: Закарпаття, 2001. – 724 с.
34. Папаян Р.А. Христианские корни современного права. – М.: НОРМА, 2002. – 416 с.
35. Макиавелли Н. Государь // Антология мировой политической мысли. – М.: Мысль, 1999. – 232 – 314 с.
36. Макиавелли Н. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. Государь / Пер. с итал. М.А. Юсима. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2002. – 544 с.
37. Гроций Г. О праве войны и мира. – М.: Наука, 1996. – 114 с.
38. Спиноза Б. Богословско-политический трактат. – М.: АСТ, 2003. – 381 с.
39. Юм Д. О первоначальном договоре // Соч. в 2-х т. – Т.2. – М.: Мысль, 1996. – 670 – 692 с.
40. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права // Об общественном договоре. Трактаты. – М., 1998. – 290 – 312 с.
41. Кант И. К вечному миру. – М.: Наука, 1989. – 225 с.
42. Фихте И. Основные черты современной эпохи. – СПб.: Нева, 1996. – 322 с.
43. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М.: Наука, 1993. – 514 с.
44. Гумбольдт В.Ф. Опыт установления пределов человеческой деятельности / Пер. с нем. – М.: Наука, 1994. – 118 с.
45. Фребель Ю. Система социальной политики // Антология мировой политической мысли. – М.: Мысль, 1999. – 763 – 772 с.
46. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. / Перевод с нем. – М.: Наука, 1977. – 715 с.
47. Еллинек Г. Право меньшинства. – М.: Бек, 1998. – 76 с.
48. Стронин А.И. Политика как наука // Антология мировой политической мысли. – М.: Мысль, 1999. – 121 – 138 с.

49. Бакунин М.А. Федерализм, социализм и антителиологизм // Антология мировой политической мысли. – М.: Мысль, 1999. – 18 – 24 с.
50. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому. – СПб: Питер, 1995. – 248 с.
51. Леонтьев К.Н. Национальная политика как орудие всемирной революции // Записки отшельника. – М.: Наука, 1992. – 452 – 502 с.
52. Градовский А.Д. Национальный вопрос // Сочинения. – СПб.: Наука, 2001. – 364 – 403 с.
53. Градовский А.Д. Реформы и народность // Сочинения. – СПб.: Наука, 2001. – 441 – 462 с.
54. Шпрингер Р. Национальная проблема (Борьба национальностей в Австрии). – СПб, 1909. – 245 с.
55. Wolzendorf K. Grundgedanken des Rechts der nationalen Minderheiten (Naturrecht des Minderheitenschutzes). – Wien: Engelman, 1921. – 89 s.
56. Байэр О. Национальный вопрос и социал-демократия. – СПб., 1909. – 386 с.
57. Plettner H. Das Problem des Schutzes nationaler Minderheiten. – München: Verlag H. Sack, 1927. – 108 s.
58. Медем В. К постановке национального вопроса в России // Национально-культурные автономии и объединения. Историография. Политика. Практика: Антология. Т.1. – М., 1995. – 103 – 107 с.
59. Губогло М. Тактика и стратегия национальной автономизации и деавтономизации в посткоммунистической России // Национально-культурные автономии и объединения. Историография. Политика. Практика: Антология. Т.1. – М., 1995. – 44 – 47 с.
60. Медем В. Социал-демократия и национальный вопрос. – СПб., 1906. – С. 78 с.
61. Ленин В.И. Государство и революция. Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции. – М.: Наука, 1976. – 428 с.
62. Ленин В.И. О праве наций на самоопределение. – М.: Наука, 1980. – 47 с.
63. Резолюция по национальному вопросу Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП (б). Петроград, 24-29 апреля (7-12 мая) 1917 г. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т.1. – С. 503 – 504.
64. Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського / Упоряд. А.П.Димеденко. – К.: Веселка, 1992. – 673 с.
65. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Знання, 1991. – 526 с.
66. Wolzendorf K. Grundgedanken des Rechts der nationalen Minderheiten (Naturrecht des Minderheitenschutzes). – Wien: Engelman, 1921. – 46 s.
67. Hofbauer E. Die Minderheitenfrage als europaisches Problem. – Berlin, 1930. – 195 s.
68. Fouques-Duparc E. La protection des Minorites de race, de langue et de religion. – Paris, 1922.
69. Junghann O. Ursprung und Lösung des Problems der nationalen Minderheit. – Wien, 1929. – 127 s.
70. Александров Б.А. Положение национальных меньшинств в послевоенной Европе. – М.: Коммунист, 1933. – 214 с.
71. Жвания Г. Международно-правовые гарантии защиты национальных меньшинств. – Тбилиси: Изд-во Акад. Наук Груз. СССР. 1959. – 132 с.

72. Надолішній П.І. Етнонаціональний фактор адміністративної реформи в Україні: проблеми теорії, методології, практики: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 243 с.
73. Карапетян Л.М. Федерализм и права народов: Курс лекций. – М.: ПРИОР, 1999. – 112 с.
74. Scheu H.C. Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva. – Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998. – 100 s.
75. Экштайн К. Основные права и свободы. По российской Конституции и Европейской Конвенции. Учебное пособие для вузов. – М.: NOTA BENE, 2004. – 496 с.
76. Глухарева Л.И. Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование). – М.: Юрист, 2003. – 304 с.
77. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы / Под ред. Е.А.Лукашевой. – М.: НОРМА, 2002. – 448 с.
78. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
79. Права человека: Учебник для вузов / Под ред. Е.А. Лукашевой. – М.: НОРМА, 2002. – 573 с.
80. Саидов А.Х. Общепризнанные права человека: Учебное пособие. – М.: МЗ Пресс, 2002. – 268 с.
81. Римаренко Ю.І., Шкляр Л.Є., Римаренко С.Ю. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. – 264 с.
82. Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавницького досвіду: Монографія / За ред. Ю.І. Римаренка. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. – 516 с.
83. Садохин А.П. Этнология: Учебное пособие. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. – 352 с.
84. Римаренко С.Ю. Самовизначення особи, нації, держави: (Етнополітологічний аналіз): Монографія. – К.: Юридична книга, 1999. – 543 с.
85. Національно-державне будівництво: Концептуальні підходи, сучасна наукова література / За ред. Ю.І. Римаренка. – К.: Довіра, 1999. – 559 с.
86. Основы этнодержавознавства: Підручник / За ред. Ю.І.Римаренка. – К.: Либідь, 1997. – 656 с.
87. Нація і держава: Теоретико-методологічний та концептуальний аналіз: У 2 кн. / За ред. Ю.І.Римаренка. – К. – Донецьк, 1997. – Кн. 2. – 283 с.
88. Коробков Д. Синагога и церковь Херсонеса Таврического – вражда или преимство? // Тирош – труды по иудаике. Вып. 6. – М.: Сэфер, 2003. – С. 13 – 15 с.
89. Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, Львівське відділення Ін-ту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, 2003. – 440 с.
90. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – С. 28.
91. Codex diplomaticus Maioris Poloniae. – Poznaniae, 1877. – Vol. I. – P. 563 – 566 с.
92. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 381 – 388 с.
93. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 397 – 398 с.

94. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 400 – 401 с.
95. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 422 с.
96. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 424 – 426 с.
97. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 431 – 433 с.
98. Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: Зб. док. / Упор. М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 426 – 429 с.
99. Етнічні спільноти України: Довідник / За ред. В.Євтуха. – К.: Фенікс, 2001. – 252 с.
100. Баркуський И. Особенности национального просвещения (к вопросу о реформе казенного еврейского образования в Николаевской России) // Тирош – труды по иудаике. Вып. 6. – М.: Сэфер, 2003. – 141 – 148 с.
101. Ісип Є.В. Динаміка етнічного складу населення України (за даними переписів населення 1897-1989 рр.) / Етнополітична ситуація в Україні: спроби наукової інтерпретації. – Київ: ІНТЕЛ, 1993. – 12 – 27 с.
102. Цит. за Писаревский Г. Из истории иностранной колонизации в России в XVIII веке. – М., 1909. – 44 с.
103. Євтух В.Б., Чирко Б.В. Німці в Україні (1920-і – 1990-і роки). / Центр етносоціологічних та етнополітичних досліджень НАН України. – Київ: ІНТЕЛ, 1994. – 183 с.
104. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / За ред. О.М.Мироненка. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.
105. Про національно-персональну автономію: Закон УНР від 9 січня 1918 р. // Етнополітика в Україні: Документи та матеріали / Упор. Л.Квітковська. – К.: Фенікс, 1998. – 23 – 25 с.
106. Про утворення єврейських громадських рад і проведення виборів членів цих рад: Закон УНР від 2 грудня 1917 р. // Етнополітика в Україні: Документи та матеріали / Упор. Л.Квітковська. – К.: Фенікс, 1998. – 17 – 18 с.
107. Тимчасові правила про проведення виборів членів єврейських громадських рад від 2 грудня 1917 р. // Етнополітика в Україні: Документи та матеріали / Упор. Л.Квітковська. – К.: Фенікс, 1998. – 18 – 23 с.
108. Євтух В., Трошинський В. Державна етнополітика України: історичні витоки та засади формування в сучасних умовах // Етнополітична ситуація в Україні: спроби наукової інтерпретації. – К.: ІНТЕЛ, 1993. – 94 – 109 с.
109. Вісник державних законів і розпорядків Західної області Української Народної Республіки. – 1919. – Вип. 3. – 12 с.
110. Монолатій І. Статус німецької меншини Галичини в національній політиці Західноукраїнської Народної Республіки // Право України. – 2002. – № 4. – С. 140 – 142.
111. Історія держави і права України. Підручник для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів / За ред. А.Й. Рогожина. – Х.: Основа, 1996. – 480 с.
112. Адміністративно-територіальний поділ нацменшостей на Україні // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 22 червня. – С. 3.
113. Бабій Б.М. Українська Радянська держава в період відбудови народного господарства (1921-1925 рр.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 384 с.

114. Итоги работы среди национальных меньшинств на Украине: К 10-й годовщине Октябрьской революции: По материалам Центр. комис. нац. меньшинств при ВУЦИК. – Х.: ВУЦИК, 1927. – 109 с.
115. СУ України. – 1924. – № 46. – 16 с.
116. IX Всеукраїнський з'їзд Рад // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 7 травня. – 2 с.
117. Німці в Україні. 20-30-ті роки. Збірник документів державних архівів України / Упор. Л.В. Яковлева та ін.; ІНВіП НАН України, Ін-т історії НАН України, ЦДАВОВУ. – К.: КМП “Джя”, 1994. – 226 с.
118. Білявський П. Робота серед нацменшостей на Дніпро-петровщині // Радянська Україна. – 1933. – № 12. – 35 с.
119. Василенко М. Один из многих // Революция и национальности. – 1930. – № 4-5. – С. 40.
120. Вісті ВУЦВК. – 1930. – 27 лютого. – 3 с.
121. Вахнина Л. Поляки на Украине (вопросы культурной автономии) // Пограничные районы на постсоветском пространстве: нетрадиционные аспекты безопасности: Материалы международного семинара: 22-25 октября 1996 г., Черновцы, Украина. – К.: Феникс, 1997. – 45 – 50 с.
122. ЗУ УСРР. – 1927. – №34. – Арк. 620-628.
123. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр. 452. – Арк.1.
124. Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – 799 с.
125. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. // Права людини в Україні. Вип. 21. – К., 1998. – 135 – 143 с.
126. Європейська хартія регіональних мов та мов меншин 5 листопада 1992 р. // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – К., 2000. – 175 – 196 с.
127. Лазур Я.В. Захист мовних прав національних меншин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 3. – Ужгород: Ліра, 2004. – 84 – 86 с.
128. Лазур Я.В. Поняття, ознаки та види національно-культурної автономії // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 29. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2005. – 205 – 209 с.
129. Конституція Естонії від 28 червня 1992 року // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С.Головатий. – К.: Право, 1996. – 1 – 38 с.
130. Конституція Угорської Республіки // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С.Головатий. – К.: Право, 1996. – 307 – 340 с.
131. Конституція Словенії від 23 грудня 1991 року // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С.Головатий. – К.: Право, 1996. – 265 – 306 с.
132. Закон Латвії “Про безперешкодний розвиток та право на культурну автономію національностей та етнічних груп Латвії” // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.
133. Вітман К.М. Становище національних меншин у Латвії // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 26. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – 681 – 684 с.
134. Закон Союзної Республіки Югославія “Про захист прав та свобод національних меншин” // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.
135. Устав Томской региональной национально-культурной греческой автономии // www.grek.tomsk.ru/direction/ustav.htm

136. Лойко Л.І. Проблема захисту колективних прав та правові засади національно-культурної автономізації // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 26. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – 582–590 с.
137. Act LXXVII. 7 július 1993 // Magyar Közlöny. – 1993. július 22. – 5273–5286 о.
138. Інформаційний бюлетень національних та етнічних меншин Угорщини / За ред. А.Едеда. – Будапешт: МТІ, 1993. – 55 с.
139. Закон Словенії “Про самоврядування етнічних спільнот” від 5 жовтня 1994 року // Поточний архів Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.
140. Charta Gentium et Regionum. – München, 1996. – P. 10 – 101.
141. An Act for the preservation and enhancement of multiculturalism in Canada from 21st July, 1988 // www.laws.justice.gc.ca/en/C-18.7/text.html
142. Annual report 2001 of realisation of the Act for the preservation and enhancement of multiculturalism in Canada from 21st July, 1988 // www.laws.justice.gc.ca/en/ar-2001/text.html
143. Богатирець В.В. Канадська багатокультурність і квебекська проблема // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. – 648–653 с.
144. An Act respecting the status and use of the official languages of Canada from 28th July, 1988 // www.laws.justice.gc.ca/en/O-3.01/87784.html
145. Blanchard D.S. Kahnawake: a historical sketch. – Kahnawake: Kanien’kehaka Raotitiohkwa Press, 1980. – 31 p.
146. Jason P. Nunavik and Inuits // www.qc.ca/en/nunavik/history.html
147. Calce P. Establishment of Nunavut // www.nunavut.ca/en/est.html
148. Конституция Бельгии от 7 февраля 1831 г. (в новой редакции) // Конституции государств Европейского Союза / Л.А.Окуньков, Б.С.Крылов, М.Я.Булошников. – М.: ИНФРА-М–НОРМА, 1999. – 109 – 144 с.
149. Кіссе А.І. Проблема етнополітичного самовизначення та запобігання міжетнічному конфлікту в Бельгії // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 25. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – 624–631 с.
150. Документ Копенгагенської наради Конференції з питань людського виміру НБСЄ від 29 червня 1990 р. // Права людини в Україні. Вип. 21. – К., 1998. – 235 – 254 с.
151. Муцький П.П. Концепція групових, колективних прав національних меншин: достоїнства і недоліки // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. – 575–581 с.
152. Рекомендації 1201 44-ї Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо тексту Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо осіб, які належать до національних меншин 1993 р. // Права людини в Україні. Вип. 21. – К., 1998. – 176–181 с.
153. Лундские рекомендации об эффективном участии национальных меньшинств в общественно-политической жизни с пояснительными примечаниями. – Гаага: Фонд по межэтническим отношениям, 1999. – 36 с.
154. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – К., 2000. – 197–206 с.

155. Устав Федеральной национально-культурной автономии азербайджанцев России // Хабриева Т.Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. – М.: Юстицинформ, 2003. – 233 – 243 с.
156. Устав Краснодарской краевой корейской национально-культурной автономии // Хабриева Т.Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. – М.: Юстицинформ, 2003. – 223 – 232 с.
157. Устав Сочинской городской татарской национально-культурной автономии // Хабриева Т.Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. – М.: Юстицинформ, 2003. – 214 – 222 с.
158. Устав Федеральной национально-культурной автономии “Белорусы России” // www.belros.ru/index.php?cnt=83
159. Гражданский кодекс Российской Федерации. – М., 1995.
160. Решение Верховного Суда Российской Федерации по Делу № 51-В99 пр-8 от 10 сентября 1999 г. // Вестник Верховного Суда Российской Федерации. – 1999. – № 11. – 7 – 8 с.
161. Положение о Консультативном совете по делам национально-культурных автономий при Правительстве Российской Федерации: утверждено Постановлением Правительства Российской Федерации от 18 декабря 1996 г. № 1517 // Хабриева Т.Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации. – М.: Юстицинформ, 2003. – 210 – 213 с.
162. Вітман К.М. Деякі особливості концептуального осмислення та реалізації етнічної політики в Російській Федерації // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 28. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2005. – 716 – 725 с.
163. Act LXIV 3 April 1990 // Magyar Közlöny. – 1990. April 17. – 3177–3212.
164. Kiš E., Kovács K. Etnické minority v Szabolcs – Szatmár – Berežskej župe // Medzietnické vzťahy v národnostne zmiešaných oblastiach Karpatského euroregionu: stav a možnosti ich monitorovania. – Užhorod: ANVA, 2002. – S. 44 – 59.
165. Гайдош І. Суспільні сподівання щодо задоволення потреб національних меншин та законодавча діяльність в Україні // Права людини в політичному суспільстві. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2004. – 15 – 23 с.
166. СЗ РФ. – 1994. – № 27. – Ст. 307.
167. Регламент Федеральной лезгинской национально-культурной автономии // www.nka.ru/fed/regl/lezgin.html
168. Устав Федеральной национально-культурной автономии “Российские немцы” // www.nka.ru/fed/ustav/nemc.html
169. Устав Федеральной лезгинской национально-культурной автономии // www.fnka.narod.ru/pages/ustav/ustav.html
170. Устав Региональной татарской национально-культурной автономии Саратовской области // www.nka.ru/reg/saratov/tatar.html
171. Устав Талышской национально-культурной автономии Западного административного округа г. Москвы // www.tolish.narod.ru/ustavavtza.html
172. Лазур Я. В. Правові засади національно-культурних автономій національних меншин за законодавством зарубіжних країн // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 28. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2005. – 295 – 302 с.

173. Фельдман О. Розвивати традиції тісної й конструктивної взаємодії і співпраці між державними органами і національно-культурними об'єднаннями // Поєднати зусилля заради міжнародного миру, міжетнічного порозуміння: Статті, виступи, інтерв'ю. 28-29 с.

174. Палій Г.О. Національна ідентичність у реалізації національних інтересів // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 26. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – 675-680 с.

175. Адам А.Є. Проблема інтеграції ромів в українське суспільство // Міжетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення: Матеріали науково-практичної конференції, 19-20 січня 2001 р., Ужгород, Україна. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2001. – 105-110 с.

176. Ярема В.І. Захист соціальних та економічних прав національних меншин в Україні за внутрішньодержавним правом // Правовий статус національних меншин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 28 травня 2003 р., Ужгород, Україна. – Ужгород: Ліра, 2003. – 18-23 с.

177. Обласна цільова програма “Ромське населення”: затверджена рішенням Закарпатської обласної ради № 57 від 25 вересня 2002 р. // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. – 2002. – № 1. – С. 47-70.

178. Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

179. Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 436.

180. Ковач М. Товариство угорської культури Закарпаття // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. – 2003. – № 3. – 10-16 с.

181. Дупко Ю.Ю. Товариству угорської інтелігенції Закарпаття 10 років // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. – 2003. – № 2. – 23-27 с.

182. Товт М. Захист прав національних меншин у законодавстві України: практика застосування та питання розвитку // Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві. – К.: Фонд “Європа XXI”, 2002. – 94-150 с.

183. Бисага Ю.М. Форми реалізації прав національних меншин // Правовий статус національних меншин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 28 травня 2003 р., Ужгород, Україна. – Ужгород: Ліра, 2003. – 8-12 с.

184. Висновки Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин щодо України від 1 березня 2002 р. // Рамкова конвенція про захист національних меншин. Україна: стан виконання. / Упор. А.Є. Санченко. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2004. – 33-59 с.

185. Сурнін В.Б. Принцип самовизначення націй та особливості його реалізації на Закарпатті в 90-х роках XX ст. // Міжетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення: Матеріали науково-практичної конференції, 19-20 січня 2001 р., Ужгород, Україна. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2001. – 138-143 с.

186. Копиленко О.Л. Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу: Монографія. – Київ: Таксон, 2002. – 342 с.

187. Киселев В.А. Про проект Закону “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим // Стенограма депутатських слухань у Верховній Раді Автономної Республіки Крим з питань виборчих систем щодо обрання депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 9 жовтня 2002 року // Кримські студії: інформаційний бюлетень. – 2002. – № 5–6. – С. 35.

188. Рекомендації за підсумками проведення “Моніторингу дотримання прав національних меншин в Україні” // Вісник Держкомнацміграції України. – 2002. – № 4. – 32 – 40 с.

189. Висновки і рекомендації зроблені експертами за підсумками досліджень в рамках проекту “Моніторинг дотримання прав національних меншин в Україні” по Закарпатській області // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. – 2003. – № 2. – 13 – 21 с.

190. Резолюція Асамблеї національних меншин України, 18 листопада 2003 р., м. Київ // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. – 2003. – № 4. – 9 – 13 с.

191. Резолюція міжнародної науково-практичної конференції “Правовий статус національних меншин”, 28 травня 2003 р., м. Ужгород, Україна // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. – 2003. – № 3. – С. 65 – 67.

192. Римаренко Ю., Волошин Ю. Концептуальні засади законопроекту “Про національно-культурну автономію в Україні” // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 3 – 48 – 52 с.

193. Товт М. Концептуальні засади національно-культурної автономії національних меншин в Україні // Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку). – Ужгород: ІВА, 2002. – 137 – 140 с.

194. Проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про національні меншини в Україні” // Матеріали семінару для представників громадських організацій національних меншин та працівників місцевих органів влади України з питань обговорення проекту Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про національні меншини в Україні”, 13-14 травня 2004 року, м. Ужгород, Україна. – Ужгород, 2004. – 4 – 17 с.

195. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.

196. Урядовий кур’єр. – 1993. – 08 квітня.

197. Урядовий кур’єр. – 1993. – 08 квітня.

198. Фельдман О.Б. Громадські організації національних меншин як суб’єкт етнонаціональної політики України // Вісник Держкомнацміграції України. – 2002. – № 4. – 49 – 55 с.

199. Урядовий кур’єр. – 2001. – 03 жовтня.

200. Середа Г.П. Українське законодавство у сфері забезпечення прав і свобод національних меншин та національні механізми його імплементації // Вісник Держкомнацміграції України. – 2002. – № 2. – 5 – 11 с.

201. Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – Ст. 666.

202. Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1252.
203. Офіційний вісник України. – 2000. – № 15. – Ст. 603.
204. Регіональні національно-культурні об'єднання (станом на квітень 2003 р.) // Україна поліетнічна: інформаційно-бібліографічний покажчик / Ін-т досліджень діаспори. – К.: Геопринт, 2003. – 35 – 60 с.
205. Проект Закону України “Про національно-культурні автономії національних меншин України”, зареєстрований у Верховній Раді України 11 липня 2003 р. № 3764 // Ліга: Еліт. 7.7.1. Copyright: ІАЦ Ліга 1991 – 2005 р.
206. Черепаня М. Етнокультурні процеси в Закарпатській області // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. – 2002. – № 1. – 5 – 12 с.
207. Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 33. – Ст. 433.
208. Алмаші М.М. Захист прав національних меншин в Україні за внутрішньодержавним правом // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. – 159 – 163 с.
209. Лазур Я.В. Національно-культурна автономія: поняття, види, особливості правового статусу // Правовий статус національних меншин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 28 травня 2003 р., Ужгород, Україна. – Ужгород: Ліра, 2003. – 28 – 35 с.